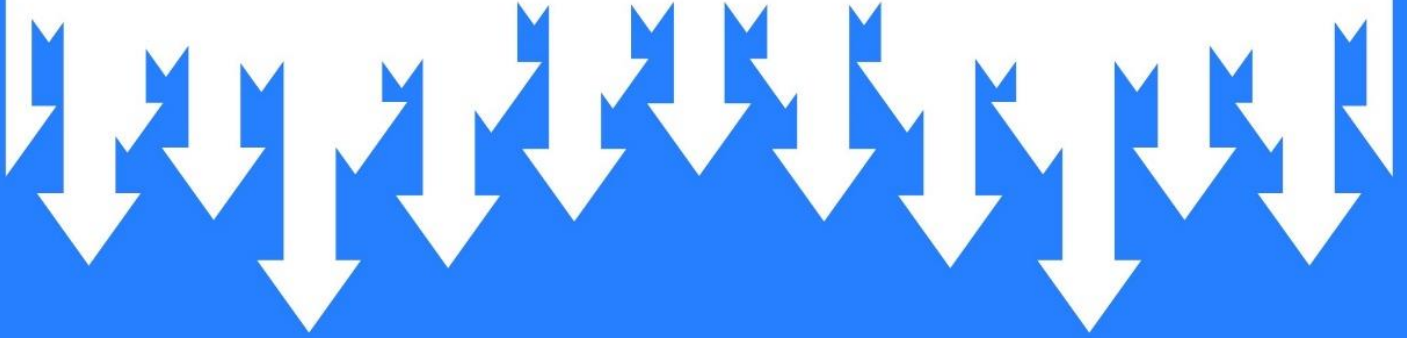


E-ISSN: 2564-7202



JOURNAL OF  
EASTERN ANATOLIA  
SOCIAL SCIENCES  
TRENDS

DOĞU ANADOLU SOSYAL BİLİMLERDE EĞİLİMLER DERGİSİ

Cilt/Vol: 3

Sayı/Issue: 1

Yıl/Year: 2019





**SAHİBİ / OWNER**  
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ ADINA / ON BEHALF OF INSTITUTE OF SOC. SCI.  
PROF. DR. ÖMER PAKIŞ

**EDİTÖR / EDITOR IN CHIEF**  
DR. ÖĞR. ÜYESİ GÖKHAN GÜNEŞ

**ALAN EDİTÖRÜ/FIELD EDITOR**  
DR. ÖĞR. ÜYESİ EMRAH GÜL

**EDİTÖR YARDIMCISI**  
Arş. Gör. GÜLSÜM YILDIRIM

**TÜRKÇE DİL EDİTÖRÜ**  
DR. ÖĞR. ÜYESİ AYŞE ERTUŞ

**YABANCI DİL EDİTÖRÜ**  
OKT. HASAN ALKAN

#### **BİLİM KURULU**

Prof. Dr. Aysel Köksal AKYOL	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Baskın ORAN	Emekli Öğretim Üyesi
Prof. Dr. Berrin AKMAN	Hacettepe Üniversitesi
Prof. Dr. Çağrı ERHAN	Kemerburgaz Üniversitesi
Prof. Dr. Erel TELLAL	Ankara Üniversitesi
Prof. Dr. Georgianna DUARTE	Texas Brownsville University
Prof. Dr. Hacı CAN	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Haluk ALKAN	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Haluk EGELİ	Dokuz Eylül Üniversitesi
Prof. Dr. Mutlu Nisa Ünalrı ÇORAL	Mersin Üniversitesi
Prof. Dr. Muhsin KAR	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Prof. Dr. Nizamettin KOÇ	Ankara Üniversitesi
Doç. Dr. Ömay ÇOKLUK	Ankara Üniversitesi
Dr. Maciej CESARZ	Wroclaw Üniversitesi

## **BU SAYININ HAKEMLERİ**

Prof. Dr. Sabit DUMAN

Prof. Dr. Orhan YAZICI

Doç. Dr. İbrahim Etem ÇAKIR

Dr. Öğr. Üyesi Selahattin SATILMIŞ

Dr. Öğretim Üyesi Nilay KINAY CİVELEK

Dr. Öğretim Üyesi Halil KAYA

Dr. Öğretim Üyesi Mazhar TUNÇ

Dr. Öğretim Üyesi Selçuk DEMİR

Dr. Öğretim Üyesi Hacer GÖL

Dr. Öğretim Üyesi Meryem MİRİOĞLU

Dr. Öğretim Üyesi Ömer EREN

Dr. Öğretim Üyesi Ayşe ERTUŞ

Dr. İbrahim YILAR

Dr. Selin ÇAKIR

Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi (DASED) (Journal of East Anatolian Social Sciences Trends) (J-EAST), Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki sayı yayınlanan ulusal hakemli online yayın yapan akademik bir dergidir. Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi, eğitim bilimleri, öğretmen yetiştirme, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme, ekonometri, maliye, sosyoloji, psikoloji, tarih, Türk dili ve edebiyatı, felsefe, hukuk ve din bilimleri alanlarında ulusal/uluslararası düzeyde bilimsel bir niteliğe sahip, özgün araştırma makalelerine ve derlemelere yer verir.

DERGİMİZDE YAYINLANAN MAKALELERDE YER ALAN FİKİRLER/DÜŞÜNCELER YAZAR/YAZARLARIN KENDİ GÖRÜŞLERİNİ YANSITMAKTADIR.

**“DERGİMİZDE YAYINLANAN MAKALELERDEN DOĞABİLECEK HER TÜRLÜ SORUMLULUK MAKALELERİN YAZAR/YAZARLARINA AİTTİR”.**

## DERGİMİZİN TARANDIĞI İNDEKSLER



ResearchBib



ASOS Index



Journal Factor



Academic Keys



Rootindexing



Scientific Indexing Services



Eurasian Scientific Journal Index



COSMOS IF



i2or



International Scientific Indexing



infobase index



Science Library Index



DRJI

## İÇİNDEKİLER

Editör'ün Mesajı .....	vi
NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN ARVAS ve NEHRİ ZİYARETLERİ .....	1
MEVLÂNÂ'NIN MESNEVİ'Sİ EKSENİNDE HADİS YORUMU ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER.....	15
MİLLİ MÜCADELE'DE VI. MEHMET VAHİDEDDİN .....	40
MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARINA GÖRE MATEMATİKTE BAŞARILI OLMAK NE DEMEKTİR?.....	54
IS A WHOLE BRITISHNESS POSSIBLE IN BRITAIN? .....	67
YAYIN İLKELERİ.....	75
YAZIM KURALLARI .....	76

## **Editör'ün Mesajı**

Değerli okurlar, DASED isimli dergimizin yeni bir sayısı (3. Sayı/1. Cilt) ile sizlerle. 3 yıl önce çıktığımız bu yolda bizleri yalnız bırakmadınız ve her sayımızda daha heyecanlı ve dikkatli çalışmamıza destek verdiniz.

DASED Editör Kurulu olarak bu sayıda yer verdiğimiz “Necip Fazl Kısakürek’in Arvas ve Nehri Ziyaretleri”nde Necip Fazıl Kısakürek’in Seyyid Taha Hakkâri Hazretleri’nin kabirlerin görmek üzere 1976 yılında Nehri’ye ziyareti ele alırken siz okurlarımıza Arvas ve Nehri izlenimleri konusunda ilginizi çekeceği düşünülmektedir. Ayrıca edebiyat ve dini alanda önemli bir eser olan Mevlana’nın Mesnevi’si ile hadislerin yorumlandığı “Mevlânâ’nın Mesnevi’si Ekseninde Hadis Yorumu Üzerine Bazı Değerlendirmeler” ve Osmanlı devleti’nin son padişahı olan VI. Vahdettin dönemine ilişkin milli mücadeleyi konu alan tarihsel olayların incelendiği “Milli Mücadele’de VI. Mehmet Vahideddin” araştırmalarına yer verilmiştir. Ayrıca 4 temel işlem becerisinin öğretimi ile başlayan matematiğin bir başarı unsuru olarak görüldüğü dünyamızda öğretmen adaylarının görüşlerinin incelendiği “Matematik Öğretmen Adaylarına Göre Matematikte Başarılı Olmak Ne Demektir?” başlıklı makaleye yer verdik. Son makalemizde ise “Is A Whole Britishness Possible In Britan? başlıklı çalışma ile Britanya adasında tam bir İngiliz olmanın mümkünlüğünü tartışmaktadır.

DASED Editör Kurulu olarak, bizlerden desteğini hiçbir zaman esirgemeyen değerli yazarlarımıza, hakemlerimize ve derginin yayına hazırlanmasında emeği geçen tüm çalışma arkadaşlarımıza en içten saygılarımızı sunarız.

**Dr. Gökhan GÜNEŞ**  
**DASED Editör Kurulu Adına**

## NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN ARVAS ve NEHRİ ZİYARETLERİ\*

Bora YILMAZ\*\*

### Özet

*Türk edebiyatının eşsiz ve müstesna şair, mütefekkir ve aksiyon adamlarından biri olan Necip Fazıl Kısakürek 1975 ve 1976 yıllarında arka arkaya Arvas ve Nehri'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyaretlerindeki gözlemlerini ve yaşamış olduğu manevi hazzı daha sonra yazıya aktararak okuyucuları ile paylaşmıştır.*

*Yaşamış olduğu büyük manevi burhan ve kutlu arayışı neticesinde arayıp bulduğu, kapısında durduğu ve bir daha o kapıdan ayrılmadığı manevi hocası Seyyid Abulhakim Arvasi hazretlerinin mürşidi olan Seyyid Fehim Hazretlerinin merkatını ziyaret için 1975 yılı Ağustos ayında Arvas köyüne gitmiştir. "Veliler diyarı" ve "nur yatağı" olarak adlandırdığı bu coğrafyada yaşadıkları ve gördükleri onu derinden etkilemiştir.*

*Necip Fazıl Kısakürek, "Şeyhimin şeyhinin şeyhi" olarak tanımladığı, Seyyid Taha Hakkâri Hazretleri'nin kabirlerin görmek üzere 1976 yılında Nehri'ye gelir. Ziyareti neticesinde "Vatanımı buldum" diyerek yaşamış olduğu ruh atmosferini tanımlamaktadır.*

*Bu çalışmanın çerçevesi içerisinde Necip Fazıl Kısakürek'in Arvas ve Nehri ziyaretlerindeki izlenimleri, tespitleri ve yaşamış olduğu manevi atmosfer değerlendirilecektir. Bu vesile ile edebiyat dünyamızın eşsiz simasının dolaylı olarak Zap havzası ulemasından nasıl istifade ettiği ve ruh dünyasının şekillenmesinde bu mana âleminin büyüklerinin katkıları tespit edilmeye çalışılacaktır.*

**Anahtar Kelimeler:** Necip Fazıl Kısakürek, Seyyid Fehim Arvasi, Seyyid Taha Hakkâri, Arvas, Nehri

## ARVAS AND NEHRİ VISITS OF THE NECİP FAZIL KISAKÜREK

### Abstract

*Necip Fazıl Kısakürek, one of the unique and extraordinary poets, thinkers and action man of Turkish literature, visited Arvas and Nahri in 1975 and 1976 in consecutively. He shared his observations and spiritual pleasure in these visits with the readers by reporting them to the writing afterwards.*

*That he found after his great spiritual proof and blessed seeking and never left from his door, he went to Arvas village in August of 1975 to visit the grave of his spiritual hodja Sayyid Fehim Arvasi, who was the mentor of Sayyid Abulhakim Arvasi. What he lived and saw in this geography in which he named as "The place of Saints" and "Light Place", deeply affected him.*

*Necip Fazıl Kısakürek comes to see the graves of Hazrat Sayyid Taha Hakkâri in 1976. At the end of the visit, he describes the atmosphere of the soul that he lived by saying, "I found my motherland."*

*Within the framework of this study, Necip Fazıl Kısakürek's impressions, observations and spiritual atmosphere that he had visited during the visit to the Arvas and the River will be evaluated. In this context, it will be tried to determine how the unique facet of our literary world indirectly benefited from the Zap basin scholars and the contributions of the elders of this realm in shaping the spirit world.*

**Keywords:** Necip Fazıl Kısakürek, Seyyid Fehim Arvasi, Sayyid Taha Hakkari, Arvas, Nehri

\* Bu makale 27-28 Nisan 2018 tarihlerinde düzenlenen 1. Uluslararası Zap Havzası Uleması Sempozyumu'nda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

\*\* Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, boraylmz@mynet.com

## Giriş

Necip Fazıl Kısakürek, Türk yazın ve düşünce hayatının önemli isimlerinden biri olmakla beraber bunun bir ya da birkaç adım ötesinde Türk yazın ve düşünce hayatının şekillenmesinde de çok büyük katkı sağlamış bir isimdir. Nazım türünde “Sultan-üş Şuara” unvanını hak edecek kadar müstesna bir mevkide, nesirde ise kendine has üslubu ve savunduğu fikirler ile hem kendi döneminde yeterince ses getirmeyi başarmış hem de kendinden sonraki birkaç neslin şekillenmesinde büyük pay ve hak sahibi olmuştur.

Hem fikir hem de özel hayatında çalkantılı ve bir o kadar da renkli bir hayat sürmüştür. Ta ki manevi hocası Abulhakim Arvasi Hazretleri ile tanışana dek. Önceki hayatında korkunç bir fırtınaya yakalanmış, bir alaboraya tutulmuş ve tam devrilmek üzereyken, Arvasi Hazretleri ile tanıştıktan sonra sakin ve güvenli bir limana demir atmıştır. Diğer bazı kitaplarında da yer yer Arvasi Hazretleri’nden bahsetmiş olsa da özellikle *O ve Ben* (2011) isimli kitabında Abulhakim Arvasi ile nasıl tanıştığını ve sonraki hayatında Abulhakim Arvasi’nin nasıl silinmez izler bıraktığını anlatmaktadır.

Necip Fazıl Kısakürek, Abulhakim Arvasi’ye olan ilgisi ve sevgisinden kaynaklı olarak Seyyid Fehim Hazretlerine ve Seyyid Taha Hazretleri’ne de ilgi duymakta ve sevgi beslemektedir. *Başbuğ Velilerden 33 (Altın Silsile)* kitabında bu iki zata yer vermiş ve onlarla ilgili hürmetkâr ifadeler kullanmıştır. Bu sevgi ve ilginin neticesinin bir başka göstergesi olarak 1975 ve 1976 yıllarında ardı ardına Arvas ve Nehri’ye ziyaretlerde bulunmuştur.

Necip Fazıl’ın bu ziyaretleri neticesinde dile getirdiği aşağıdaki mısralar onun bu ziyaretlere vermiş olduğu önemi ve bu ziyaretlerden ne derece etkilendiğini göstermesi açısından önemli bir özellik taşımaktadır.

*“Şemdinli dağlarının, içtim nur çeşmesinden  
Kurtuldum, akreplerin ruhumu deşmesinden”* (Kısakürek, 2009, s. 191)

## Arvas Ziyareti

Necip Fazıl Kısakürek, 1975 yılında, öncesinde herhangi bir planlama yapmadan ani bir kararla dostu ve hocasının önemli talebelerinden biri olan Muhibullah Işıklar ile beraber Van’a bir seyahat düzenler. Maksudı hocasının hocası olan Seyit Fehim Hazretleri’nin kabrini ziyaret etmektir. Bu manevi ziyaretin duyulmamasını arzu ettiği için Van’a gelişi etrafa duyurulmaz. Bu ziyaret, önce İstanbul’dan Ankara Bağlum’a kara yolu ile gidilerek Arvasi Hazretleri’nin türbesinin ziyareti ve ardından havayolu ile Van’a gidilmek sureti ile planlanmış kısa süreli bir seyahattir.

Bu ziyaret öncesindeki Necip Fazıl Kısakürek’in eşsiz ve tarifsiz heyecanını ve oraya gitmedeki hudutsuz arzusunu, dostu Muhibullah Işıklar *“Sen Arvas’a kendiliğinden mi gittiğini sanıyorsun? Seni çekiyorlar oradan... Sen de tıpış tıpış gidiyorsun!”* ifadeleri ile tanımlamakta ve açıklamaktadır” (Kısakürek, 1998, s. 135). Dostunun bu ifadelerini, Kısakürek *“Evet, boynumda görünmez bir kement vardı, bu kemendin ucu, Van’ın Arvas köyünde, mürşidimin mürşidi Seyyid Fehim Hazretlerinin nur yatağı başında, yine görünmez bir çıkriğa bağlıydı. Çıkrık dönüyor, kemendin ipini sarıyor ve bizi, ister gökte, ister yerde, kendisine doğru çekiyordu”* (Kısakürek 1998: 135) ifadeleri ile teyit etmektedir.

Necip Fazıl Kısakürek’i Van’da dönemin müftüsü ve aynı zamanda Arvasi ailesine mensup Mehmet Kasım Arvas misafir etmekle beraber Arvas yolculuğunda kendisine birkaç kişi ile refakat eder.

Kısakürek, Arvas yolcuğu öncesi ruh halini *“Mücerret sesler, renkler ve çizgiler cümbüşü içinde uçuyorum. Ruhumda kelime üstü manâ helezonları kaynaşıyor”*

...

*“Mürşidinin mürşidi seni Arvas’ta bekliyor!..”*



*İçimdeki o sese, renk ve çizgi cümbüşü, Seyyid Fehim Hazretleri ruhaniyetinin Van'dan Arvas'a kadar uzanan ipek halısı... O büyüğü takdir edebilmenin şanı, dünyanın en sarp, dik, pürüzlü ve engelli yolunda böyle bir halı üzerinden geçmeyi gerektiriyor (Kısakürek 1998: 138)" sözleri ile açıklamaya çalışmaktadır.*

Van ile Arvas arasındaki yol, hem coğrafi şartlardan dolayı hem de dönemin imkân ve şeraiti göz önünde bulundurulduğunda sorunlu bir yoldur; kıvrımlı, tümsekli, sorunlu bir yol. Yolculuk esnasında bu dar ve sıkıntılı yolun dağdan yuvarlanan büyük bir kaya parçası ile kapanmış olduğunu ve karayolları ekiplerinin iş makineleri ile yolu açmaya çalıştıklarını görürler. Kısakürek'in ilkin bu duruma pek canı sıkılsa da ekiplerin dinamit vasıtası ile kayayı parçalayıp yolu açmasını "Yolumuz açılmıştı ve tam nur yatağına giderken yolumuza dikilen engelin paramparça edilmesi, ruhuma şu manayı fısıldıyordu:

- *Yolunuzdaki bütün engeller devrilecek ve zafer yönü açılacak..."* (Kısakürek, 1998, s. 142) ifadeleri onun ruh halini açıklayan en güzel ifadelerdir.

Necip Fazıl Kısakürek Arvas yolunu ve yolculuğunu dikkat çeken şu ifadelerle tasvir ediyor:

*"Bir şeye dikkat ettim: Bu yollarda otomobil, otobüs, minibüs şöyle dursun yolu açmaya gelen işçilerin, kamyonundan başka hiçbir vasıtaya rastlanmıyor. Ne bir at, ne bir merkep, ne bir insan... İşlek yolların trafiği buraya gelsin de cinlerin kayalara verdiği trafik emrinden başka bir hareket arasın!... Uçuruma düşmekten kurtulmak için sanki bir çareymiş gibi otomobilin minderine tutunmuş yol alırken, dikkat ediyorum: Telgraf direkleri de yok!... O, bütün Anadoluyu örümcek ağı gibi saran, tepelerinde münzevi kartallar tüneyen ve tellerinden gurbet çınlamaları gelen, kimi dik, kimi eğri, ihtiyar direkler... Onlardan da eser yok!.. Allah Allah; bir feza yolunda mı ilerliyor ve bambaşka bir (plânet)e doğru mu yol alıyorsunuz? Anadolu'ya güya medenî dünya âletlerinden hiçbir şey girmemişken, buraya, o sefil ve mahcup haliyle Anadolu bile girememiş... Bu teşhis, içimde gitgide mânalaşılıyor ve yarım yamalak oluşlardan bu yoksunluğu, muazzam bir varlık halinde görmeye başlıyorum"* (Kısakürek, 1998, s.143-144).

Zorlu, uzun ve meşakkatli yolculuğun ardından varılan Arvas'ı "Nur Yatağı" olarak adlandıran Necip Fazıl gördüklerini ve yaşadıklarını şu şekilde tasvir etmektedir:

*"Nur Yatağı çevresinin üst kısmı... Dik aşağı yamaç... Yola 40-50 metre mesafede, ahşap ve kâgir karışımı, eski ve şahsiyetli bir üsluba bürülü, birbirinin omuz başında iki bina... Daha iricesi ve boylucası, Seyyid Fehim Hazretlerinin konağı... Öbürü de mescidi... Fıskiye fıskiye ağaç fışkirtan bir toprak...*

*İniş çok dik... Nasıl ineceğim?... Sağ ayağımın bir parmağında 8-10 ay süren bir yaranın derdini henüz atlattığım için ona pek güvenemiyorum ve kendimi dermansız hissediyorum.*

- *Sizi omuzumuza alalım. Dediler ve bir basamak inip arkalarını bana verdiler. Kabul etmedim ve yardımcılarımın omuzlarına abanarak, kollarına tutunarak indim.*

*Birdenbire, ışık parlamış gibi bir hal... Devam eden inişin üzerinde, düzleştirilmiş ve beton bir çerçeveye sınırlandırılmış bir sed... Sed de, sınır duvarına bitişik, kenarları mermer çizgili bir kabir... Başucunda, yine saf mermerden, mermerleşmiş bir aydınlık saçan kitabe taşı... Ayakucunda da*

*ayrı bir kitabe... Yazılar, taşların oyuğu içinde, yeşil zemin üzerine beyaz hatlı...  
Çağlayan ahenkli Farsça mısralar...*

*Tasavvuf ehlinin iki büyük lisan üzerinde şöyle bir ölçüsü vardır*

*“- Arapça, nebiler dili; ve Farsça velîler lisanı...”*

*Dostlarım, sed kenarındaki beton şerit üzerine sıralanmış, diz üstü ve elleri kavuşturulmuş vaziyette vecdlerini belirtirken, ben de beton şeritten atlayarak veliler velisinin ayakucuna ilişmiş öylece büzülüp kalmış bulunuyorum.*

*Bundan ötesi Allah’la aramda... Hiçbir şey anlatamam ve ne söylesem hakikati incitmiş olurum.*

*Şu kadarını söyleyeyim:*

*Bütün hayatımda bu kadar temiz, adeta elenmiş toprak görmedim. Bu manzara dışarıdan bir el işi değil, içeriden bir yansıma işi...*

*Türlü temizlik ilâçları ve tozlarıyla uğraşsalar, mermere oradaki aydınlığı veremezler... Nur Yatağı burası, Cennetten bir pencere...*

*Seyyid Fehim Hazretlerinin yanında, yakınlarından birine ait kabirle, onun biraz yükseğinde bir başka kabir daha var... Seyyid Fehim Hazretlerinin Birinci Dünya Savaşında Ermeniler tarafından kırılan ilk kabir taşı, yanlarındaki mezarda...*

*Artık her biri müstakil hareket eden, irademin dışına çıkan ve ruhumu kendi haline terk eden ellerim ve ayaklarımın yardımıyla yukarıya, konak binasına çıktım ve toprak zeminli loş ve büyük bir sofadan geçip muazzam Velînin madde hesabıyla kocaman salonuna, hüccesine girdim” (Kısakürek, 1998, s. 148-149).*

Necip Fazıl’ın Arvas’ta Seyyid Fehim Hazretleri’nin kabri başında yaşamış olduğu ruhani halleri ve bu durumun dışı yansımaları orada bu olaya şahitlik eden Müftü Kasım Arvasi ve Necip Fazıl Kısakürek’in şu diyalogunda görüyoruz:

*“Yine Müftü Efendi, o gece Van’daki evinde bana diyecektir ki:*

- *Seyyid Fehim Hazretlerinin huzurunda, ayak uçlarında, çehrenizin halini görünce haşyetler içinde kaldım. Ben hiç böyle bir vecd hali görmedim. Ben de şu cevabı vereceğim:*
- *Allah, insana, yüzünü karşısına alıp seyretmek imkânını vermemiştir. O anda kendimin farkında değildim. Ne halde olduğumun takdiri size ait... (Kısakürek 1998: 151)”*

Ziyaret tamamlandıktan sonra yine aynı yolun zorlu yolculuğu ile Van’a dönülür. Ertesi gün uçakla geri dönen Necip Fazıl ruh halini “*O kadar hafıftım ki, uçak beni uçurmuyor, ben onu uçuruyorum, ben onu uçuruyorum!..*” (Kısakürek, 1998, s. 152) sözleri ile ifade etmektedir. Uçak yolculuğu esnasında Necip Fazıl Kısakürek gördüklerini, yaşadıklarını ve duyduklarını

tekrar tekrar ruhunda ve beyninde yaşar/yaşatır. Uçak yolculuğu esnasında aldığı notları ve düşüncelerini şu ifadelerle paylaşır:

*“Veliler diyarı Arvas, Nurlu Medine’den sonra dünyanın en mübarek yerlerinden biri belki başlıcasıdır.”*

*Van’da bana söylenen bu söz, Seyyid Fehîm Hazretlerinin torunu Müftü Kaasım Arvas’a aittir ve en yüksek dağ boyuna yaklaşmış bir gerçeği abideleştirmektedir.*

*Mübarek merkad karşısında hayal edilemez bir gelin odasına girer gibi önümde tül tül açılan manalarını hatırlayınca Kaasım Arvas’a belirttiği ölçü bakımından hak verdim...*

*Ve birdenbire bende bir dehşet!.. Müthiş bir keşif...*

*Aylarca, mevsimlerce evvel, evimde bir rüya görmüştüm.*

*Dik, dik, dik bir dağ zirvesindeyim. Belki binlerce onbinlerce metre derinliklerde köyler ve ağaçlıklar hurdebin camındaki noktacıklar gibi görünüyor. Bu ne yükseklik!.. Anlatılır gibi değil... Yanıma, sol tarafıma doğru dönüyorum. Orada, tam zirve noktasında bir mezar... Toprağı elenmiş, taranmış, tertemiz... Beton bir çerçeve içindeki mezarın başında, dört köşe, toprağa yatırılmış bir levha ve üzerinde İslâm harfleriyle iki kelime:*

*DERVİŞ MUHAMMED*

*Dehşet!*

*Bulduğum nokta ve mezar, aynen Arvas dağlarında gördüğüm manzaraydı ve elenmiş, taranmış toprağını yüzüme gözüme sürdüğüm mukaddes merkade tıpatıp uygundu.*

*O zaman bu rüyanın Seyyid Fehim Hazretlerine ait bir ruhaniyet belirtisi olduğuna dikkat edememiş; ve Kâinatın Efendisine kadar varan “Altun Silsile” isimli ve 33 halkalı zincir üzerinde bir de “Derviş Muhammed” adında bir kolbaşı bulunduğu için tecelliyi ona bağlamıştım.*

*Aynı silsilenin her büyüğünde cezb hassası aynı olduğuna göre arada bir fark görülemezdi ama rüyamın fiil halinde madde âlemine uyması istikameti Seyyid Fehim Hazretlerine bağlıyor ve hele onun “Muhammed Fehim” adını öğrendikten sonra bütün silsile boyunca Efendimden ve onun Efendisinden yön aldığım belli oluyordu.*

*Ziyaretten sonra bende kalan ve en tesirli ilacın yerine getiremeyeceği intiba, müthiş, müthiş bir hafiflikti. Aynı hafiflikle karanlık iklim İstanbul’a dönüyor ve daha önce belirttiğim gibi, uçak beni uçurtmuyor, ben onu uçurtuyordum.*

*Gözümün önünde artık son nefesime kadar benden ayrılmayacak olan o beyaz, o gelin odası beyazı, o nur beyazı, o beyazlık mayası beyaz, mübarek çerçeve ve içinde baş ve ayak uçlarındaki iki kitabeden manalar:*

*Hazret-i Seyyid Fehim, o irfan ve din merkezi ki,*

*Göçüşüyle topraktan eflake dek topyekûn mekân matemle doldu.*

*Ağlayan Gaipler alemi, ardından nida etti ve dedi:*

*Gitti... Kâinatın O var diye var olduğu rahmet tacidarının yanına...*

*Ve:*

*O ki, Mesih nefesiyle gönüllere ebedi hayatı üflerdi. Nakşilik mesleğinde Rabbani yolu, Halidi tavrı ve Seyyid Tâhâ tasarrufu üzerindeydi. Gitti... Ve dört şey bıraktı: Rabbi bilmek, hakkı aramak, gönü sefalandırmak, vefa.*

*Beyazlar içindeyim... Beyaz, beyaz... Baş, sonu görünmez beyaz bulutlar... Sanki gökler, kara dünyaya bembeyaz bir ihram geçirmek istiyor... Mücerredin rengi beyaz; içinde hiçbir nispet ve kıyas rengine yer vermeyen bir beyaz... Kesiksiz vefa, sonsuz safa beyazı..." (Kısakürek, 1998,s. 153-155).*

### **Nehri Ziyareti**

Necip Fazıl Kısakürek'in "Vatanımı Buldum" diyecek kadar sahiplendiği ve sevdiği Nehri ziyareti, 1976 yılının Haziran ayında gerçekleşir. Bir önceki yıl yapılan Arvas ziyaretinin aksine bu ziyaret planlı ve programlı bir şekilde gerçekleştirilir. Bir önceki gezide olduğu gibi yol arkadaşı Muhibullah Işıklar ve yine Van'daki ev sahipleri Van Müftüsü Kasım Arvasi.

Bir önceki yılın gezi izlenimleri ve yeni yapılacak olan gezinin düşündürdüklerini Necip Fazıl şu ifadelerle özetlemektedir:

*"Geçen yıl veliler diyarı Van havzasından dönerken şöyle düşünmüştüm:*

*Haritadaki idari ve itibari taksimat dışında Anadolu'nun doğu ve cenup doğusunu noktalayan hususi ve manevi bir hudut çizgisi var... Bir ucunda Van'ın Arvas isimli meçhul bir köyü, öbür ucunda da Hakkâri vilâyetine bağlı Şemdinli kazasının İran ve Irak sınırlarını birleştirici köşe üzerinde Nehri mevkii... İşte bu mevkide, geçen yıl Arvas'a gidip nur eleğinden süzölmüş toprağına kapandığım Seyyid Fehim Hazretlerinin mürşidi Seyyid Tâhâ Hazretleri...*

*İrşad edicimin irşad edicisinin irşad edicisi. Yani mânevî babamın manevi babasının, mânevî babası. Kaç bin baba onların topuğına yaklaşabilir. Ve işte, bu iki nokta arasındaki madde hesabına göre 300 kilometrelik çizgi, Ankara'nın Bağlum nahiyesiyle birleştirilince meydana bir üçgen çıkıyor ve üçgenin dayanağını, eskilerin tabiriyle müsellesin kaidelerini teşkil ediyor. Kaidenin baş noktası "Büzürk" en yüce unvanlı Seyyid Tâhâ Hazretlerini ziyaret ve nuruna dahalet etmeden, Ankara'da zirvesine yol verilen üçgeni dolanmış ve tamamlamış olamam" (Kısakürek 1998: 159).*

Arvas ziyaretinde olduğu gibi gizli bir elin kendisini oraya çektiğini ve davet ettiğini düşünmektedir Necip Fazıl. Bu düşüncelerini "Yolları sonu gelmez bir top kumaş gibi motorumuzun altında gizli bir silindire sarıp gidiyoruz. Daha doğrusu, Şemdinli ötesinde Seyyid

*Tâhâ Hazretleri'nin nur yatağı üzerinde gizli bir çıkırcık bize bağı bir ipi sara sara kendine çekiyor...*" (Kısakürek, 1998, s. 174) sözleri ile açıklamaktadır.

Yolculuğun durak noktalarından biri de Şemdinli'dir. Nehri ziyaretinde bir gece Şemdinli'de Seyyid Tâhâ Hazretleri'nin torunlarının evinde istirahat edilir. Bu istirahat ve konaklama esnasında Necip Fazıl'ın istifade ettiği birçok konu açılır. Necip Fazıl, bu sohbetlerde Seyyid Tâhâ Hazretleri hakkında birçok bilgiyi öğrenme imkânına erişir. Özellikle Müftü Kasım Arvasi'nin anlattığı menkıbeler Necip Fazıl'ı derinden etkilemiştir. Necip Fazıl'ın rikkatini ve dikkatini celbeden meseleleri kendisi şu ifadelerle yazıya aktarmıştır:

*"Müftü Efendi, Seyyid Tâhâ Hazretlerini ve onun nazarında para ve malın ne belirttiğini anlatıyor. Bütün bu Şemdinli, Nehri ve etrafı, kabulü için padişahlardan gelen rica fermanlarıyla Şeyh Büzürk Hazretlerine aitmiş... Böyleyken mülklerine ve mülk sahipliğine zerrece değer vermezler, gelirlerini fakirlere ve misafirlerine harcarlarmış. Konakları ziyaretçilerle dolup taşar ve bazı günler 400-500 kişinin birden sofraya başlarında toplandığı olurmuş... Devir Sultan Abdülmecid Hân zamanı... O sıralarda sınır komşusu olan İran Şahı da Şeyh Büzürk Hazretlerine birkaç köy hediye etmiş... Seyyid Hazretlerinin mübarek dudaklarından yalnız şu kelime dökülmüş. Elhamdülillah... Kısa bir zaman sonra Acem Şahı ölüyor ve yerine oğlu geçiyor. O da, aradaki mezhep aykırılığından mı nedir, babasının hediye ettiği köyleri geri alıyor. Şeyhin karşılığı yine aynı: Elhamdülillah..."*

*"Başbuğ Velilerden 33" isimli eserimin 31. halkası "Seyyid Tâhâ" bahsinde bulunmayan bu menkıbe beni fevkalâde mütehasis etti ve gerçek bir ermiş gözünde malın ne demek olduğunu keskin misallerden biri oldu:*

*İslâm'da makbûl zenginlik, sahibine hükmeden para değil, sahibinin hükmettiği ve alet diye kullandığı şeydir. Yani gaye para değil, onun vasıtalık edeceği büyük ve ideal iş...*

*Bu menkıbe daha:*

*Bir gün Şeyh Büzürk Hazretlerinin kethüdaları huzura çıkıyor:*

- *Efendim; pencereden gördüm, bir kafile insan hânikaha doğru geliyor!—*
- *Kaç kişi kadar var?*
- *400-500...*
- *Peki, ambara inin de erzak adına ne bulunduğuna bakın!*
- *Baktık efendim, şu anda fazla hiçbir şey yok...*
- *Siz yine bakın! Gidiyorlar, bakıyorlar ve görüyorlar ki, çuvallar, tencereler ve taslar, bölük bölük askere yetecek çapta dolu" (Kısakürek, 1998, s. 179-180).*

*Bu gece yapılan sohbetin belki de en can alıcı ve Necip Fazıl'ı derinden etkileyen kısmını Necip Fazıl şu ifadelerle açıklamaktadır:*

*"Bahis hep bu mihver, velîlik makamına mahsus harikalar etrafında sürüp giderken, ev sahibi Mazhar Geylâni birdenbire yerinden fırladı ve çıkıp gitti. Birkaç dakika sonra dönen Mazhar Geylâni'nin iki elinde, ihtiramla taşıdığı işlemeli bir bohça... Bohça doğru bana getirildi ve Cennetten gelen bir nişanın mahfazasıymış gibi uzatıldı. Meğer cennetten gelen bir nişanın değil, Kâinat Efendiliğine mahsus, tek ve mutlak bir makam sahipliğinin ayakkağıymış..."*

*“Allah Resulünün terlikleri...” Böyle dediler ve bohçadan üstleri gayet sanatkârca işlenmiş deri bandajlı, sandal şeklinde bir çift ayakkabı çıkarıp uzattılar... Bu mukaddes terlik veya ayakkabıyı sağ elimle alıp nasıl yüzüme, kafama ve kalbimin üstüne sürdüğümü, nasıl öpüp kokladığımı, görmeyen göze anlatabilmek iktidarında değilim... Herkes, ayakta benim hareketlerimi tekrarladı ve bohça eller üzerinde harem tarafına götürüldü” (Kısakürek 1998: 180).*

Necip Fazıl'ın, bu terliklerin Allah Resulü'ne ait olup olmadığı hususundaki tereddütlerini, Müftü Kasım Arvasi *“Bu soydan, nesepleri kati seyyidlerde Allah Resulüne ait uydurma bir eşya bulunamaz!..”* (Kısakürek, 1998, s. 181) açıklamalarıyla giderir. Necip Fazıl bu gece yaşamış olduklarını *“Seyyid Tâhâ Hazretlerinin toprağını öpmeye giderken, o büyük ruhaniyet bana Allah Resulünün ayaklarına ait mukaddes kılıfı öptürdü (Kısakürek 1998: 181) sözleri ile özetler.*

Ertesi gün gerçekleşen fiziki anlamdaki zorlu ve meşakkatli yolculuğu *“Yoksa gittiğim yerden alacağım hazinenin kıymeti, aciz şahsıma ait bir lütf olarak böyle bir ilk ödemeyi mi gerektiriyordu. Seyyid Büzürk Hazretleri beni bedavacılıktan kurtarıyorlar, bana bir çile hakkı mı bahsediyorlardı?”* (Kısakürek, 1998, s. 183) sözleri ile açıklamaktadır Necip Fazıl.

Bu çetin yolculuğun araç ile yapılan kısmının sonuna gelinip yayan devam edilecek kısmında Necip Fazıl zorlanmakta; bedeninin takati bu zorlu yolculuğa yetmemektedir. Bir çözüm üretilir ve kendisine binmesi için bir at temin edilir ki kendi ifadesi ile *“At ki, at... Yularlı, dizginsiz, gemsiz ve kantarmasız, üstünde semerimsi bir yastık, özengisiz ve zahmetsiz, doru ve tıkız bir hayvan”* (Kısakürek, 1998, s. 183).

Yolculuğun bu kısmı esnasında Necip Fazıl'ın geçmişi ve anı ile ilgili yapmış olduğu iç muhasebe dikkat çekicidir. Bu iç muhasebeyi Necip Fazıl aşağıdaki şekilde yapmaktadır:

*“Bir zamanların süvarisi, mania atlarken geçirdiği kazalardan yüzünde yara izleri, 1934'den 1963yılına kadar oturduğu yalılar ve köşkerlerde safkan atlar beslemiş ve at'a dair büyük bir eser yazmış, karikatürleri bile çizmeli olarak çizilmiş bu adam, şimdi at diye önüne getirdikleri bu beygire mi binecekti?.. Hem de nasıl?.. Başkaları tarafından kaldırılıp atın sırtına oturtulacak, semere benzer yastığın ucundaki ip halkaya tutunması ihtarını alacak ve yuların ipi Sofu Tahir'in elinde, sürülüp çekilecek...*

*Aynen böyle oldu. Sofu Tahir yuların ipini eline aldı ve bana, atçılıkta en büyük ayıp olan, semere tutunmaktan başka iş kalmadı.*

*Anlıyordum! Öyle bir huzura gidiyordum ki, üzerimde nefis emniyetlerinin en küçüğüne bile yer kalmaması gerekiyordu. Avrupa'da atlı müsabakalara giden (ekip) subaylarının arkadaşı ve meslektaşı ben, süvarilik gururunu bile taş a kaldıkları bir acze düşürülmüş ve at sırtında maskaralaştırılmışım.*

*Gözümün önünden şöyle bir levha geçti: 40 yıl kadar önce, ayağымda Londra'da krallık çizmecisine yaptırılmış çizmeler, elimde bir kamçı ve altımda nefis bir İngiliz atı, yürüyüşe çıktığımız Sütlüce tepelerinden bir fırsatını bulup Eyüb'e kıvrılmış ve dikine çıkan mezarlık yolundan Efendimin oturduğu eski Kâşgari tekkesine çıkmışım. At da tekkenin açık bahçe kapısından girmiş ve orada rastladığım Efendime o vaziyette görünmüştüm. Mübarek yere böyle pervasızca atla girmenin küstahlığını affettirecek bir harekette bulunmayı da düşünememişim. Efendim bana iğreti nazarlarla bakmışlar, ama ben yine bir şey anlayamamış ve at sırtında tekkeden ayrılmışım. Bu hadise, vefatlarından sonra kendilerine karşı uygunsuz*

*hallerimi muhasebe eder ve kendimi adım başında suçlarken bana ayrıca dert olmuştu. Nasıl oldu da o huzura atla çıkabildim, o huzurda at sırtında durabildim diye dövünmüştüm. İşte şimdi o edep yanlışımı ödüyor, Efendimin Mürşidinin Mürşidi huzuruna at sırtında bir paçavra edâsiyle çıkmaya memur edilmiş bulunuyordum.*

*Bu türüsü de ne büyük kârdı benim için... Yediğim tokat af ve kabul edilışimin işaretiydi.*

*Ne güzel şeydir ceza... Ancak ödemeye lâıyk gördüklerine, ödetmek istediklerine verirler...” (Kısakürek, 1998, s. 184-185).*

Hem fiziki hem de ruhi anlamda çok çetin geçen, Necip Fazıl'ın geçmişı ve anı içine alan derin iç muhasebe yapma imkânı bulduğu bu “çile”li yolculuğunun ardından maksada ulaşılmış ve menzile varılmıştır. Nehri’ye; Seyyid Taha Hazretlerinin kabrine varılışı ve oradaki gözlemlerini ve iç dünyasına ait gözlemlerini Necip Fazıl tafsilatlı bir şekilde açıklamaktadır:

*“Sofu Tahir’in sırtında, düşer gibi olduğum her defa onun beni hoplatıp omuzlarına çekmesiyle dengemi bularak, atlaya zıplaya küçük bir düzliğe vardık. Burada dört yalçın duvardan ibaret, üstü kapalı basit bir mekân... Binanın önünde de, dört köşe, üstü açık bir giriş avlusu...*

*Sofu Tahir beni bu avlumsu yer önünde toprağa indirdi. Bir de bakayım ki, arkadaşlar, burada ayakkabılarını çıkarıyorlar. Ben de çıkardım.*

*Müftü Efendi :*

- *Burası, Seyyid Abdullah Hazretlerinin merkadi, dedi; Seyyid Tâhâ Hazretleri biraz daha yukarıda...*

*Seyyid Abdullah, büyük kol başı Mevlânâ Halid Hazretlerinden Seyyid Tâhâ’ya gelen irşad çizgisinin lahikası halinde, alıcı ve verici olarak her iki tarafa da bağlıdır, ara yeredir ve Seyyid Tâhâ’nın amcasıdır. Yüzlerce halife yetiştirmiş olan Mevlâna Halid’den gelen nur, doğrudan doğruya Seyyid Tâhâ’dan geçerken, ayrıca ve aynı merkez yönünde Seyyid Abdullah’a da uğramaktadır.*

*Seyyid Tâhâ Hazretlerinin bir vasiyeti:*

- *Seyyid Abdullah Hazretlerinin arkasında beni öyle bir yere defnediniz ki, ziyaretime gelenler önce Seyyid Hazretlerine uğrasınlar; ziyaret yolu kendilerinden geçsin...*

*Çorapla toprağa basarak binaya girdik. Orta yerde, üstü parlak yeşil bir örtü kaplı merkad... Mezar ziyareti edebine göre çevreledik ve oturduk.*

*Bu noktada benim halim kelimenin üstüne çıkıyor. 45 yıl önce karaladığım ve sonunu getiremediğim üç mısra:*

*Kelimenin üstünde,  
Cümlelerin altında,  
Benim büyük meselem...*

*Meğer bugünkü yangınımın kıvılcımlarını o günden taşıyormuşum.*

*Bir Fatihâ ve onbir İhlâs okuyup Veli 'ye ithaf ettikten sonra gözlerimi yumdum ve kala kaldım. Sanki dondum. Anlatılabilecek hiçbir ihsasa malik değilim... Anlatabilsem veya anlayabilsem başkalarından evvel kendime anlatacağım.*

*Çıktık. Ziyaretimin asıl mihrakı Seyyid Tâhâ Hazretlerine gidiyoruz... Sık ağaç dallarının içinden sıyrılır sıyrılmaz muazzam bir saray harabesi... Ne o?... Periler diyarında mıyız? Muhteşem kapısı gayet ince nakışlarla hâleli pencereleri ve heybetli duvarıyla dış mimarisi olduğu gibi hiç yıpranmamış şekilde âhenkleştiriyor.*

*Sualime cevap verdiler:*

- *Seyyid Abdullah Hazretlerinin torunlarına ait konak...*

*Konak değil, gerçekten saray... Maneviyat sorguçlarının sarayı...*

*Öyle bir şahsiyet ifadesi içinde ki: "İşte ben buyum ve Türk vatanı buydu!" diye haykırıyor; fakat okyanus ortasında düdük çalan bir geminin çılgılığı gibi kimse bir şey işitmiyor.*

*Daha doğrusu kendisi işittirmek istemiyor. Dikine birkaç adımdan sonra, üstü açık bir toprak çerçevesi içinde üç kabir... Biri önde, öbürü arkasında, daha öbürü de ikisi arkasında ve solda... Öndeki Seyyid Tâhâ, arkasındaki Seyyid Muhammed Salih, yandaki de Seyyid Tâhâ Hazretlerinin çok sevdikleri oğlu...*

*Büyük bir muayede salonunda, binlerce sarıklı ve nur yüzlü, ayaküstü ve el-pençe divan vaziyetinde insanlara karşı, muazzam tahtına yerleşmiş bir hâkim huzuruna çıkar gibi, suçluların en zavallısı edasıyla adımlarım dolaşa dolaşa yürüdüüm ve merkadin ayak ucuna yığıldım" (Kısakürek, 1998, s. 186-188).*

*Ziyaretin asıl amacı ve can alıcı noktası! Necip Fazıl'ın "Şeyhimin şeyhinin şeyhi" dediği zatın huzurunda. Necip Fazıl Seyyid Taha Hazretleri ile baş başa. İşte o anlara ait düşüncelerini Necip Fazıl şu ifadelerle kaleme alıyor:*

*"Aynı cümudiyeleşmiş hal... Şeyhimin şeyhinin şeyhi huzurunda, öyle bir boşluğa bulanmış bulunuyorum ki, göğe mi kaldırılıyor, denizin dibine mi indiriliyor, farkında değilim. Bildiğim, hissettiğim şu ki, her şey benden uzaklaştırılıyor ve bir şey, anlatılmaz bir şey, bana yaklaştırılıyor. Ne şekil, ne renk ne ses... Her şeyin mücerredinden gelen bir davet...*

*Bu duygudan bir an kaba akıl hesabına inelim... Biri, kaba akılcılardan biri çıkıp da sorsa:*

- *Bu hali kendine sen mi veriyorsun, ziyaret ettiğin büyüğün ruhaniyeti mi? Sakın kendi kendinin telkini altında birtakım hayallere giriftar olmuş olmayasın!...*

*Cevabı çoktan hazır:*



- *Bu hali bana o ruhaniyet veriyor ve ben de ona istidadı yerinde buluyor. O çekiyor, ben de kendimi koyuveriyorum. Emme-basma tulumba misali...*

*Akılla ruh arası münasebetlerde bundan başka söylenebilecek söz yoktur; ve bu nokta imanın en nazik düğüm merkezidir. Anlayanlar anlasın!...*

*Ayrılırken Seyyid Muhammed Salih Hazretlerine uğradık. O da, Seyyid Abdullah gibi, Seyyid Tâhâ ile baş halifesi Seyyid Fehim arasında ayrı bir çizgi ve ana yolun yan lahikası mevkiinde... Efendimin şeyhi Seyyid Tâhâ'dan alırken Seyyid Muhammed Salih'den de gelen bir pay var kendilerinde...*

*Ayak uçlarında, ayak taşından kopma, lâhid çıkıntısı üstünde, sanki beni bekleyen yumruk kadar bir parça gördüm.*

*Sarımttrak pembeye kaçan bir zemin üzerinde kırmızımtrak ve mavimtrak hareli bir taş... Taşı aldım, öptüm, yüzüme ve bağrıma sürdüm ve cebime yerleştirdim.*

*Ayrıldık.*

*Seyyid Abdullah Hazretlerinin yanı başında gördüğümüz sarayın biraz daha küçüğü, yine muhteşem bir bina harabesi...*

- *Ya bu?...—*
- *Bu da, hânîkah, dergâh...*

*Barbar saldırılarına karşı söylenmiş ve sonra mesel haline gelmiş lâtince bir sözü hatırladım:*

*“Harabeleri de harap ettiler!”*

*(Barbarizm) vahşetini ifadede müthiş bir söz... Neler düşündürmüyor: 7*

*Cumhuriyet devrine gelinceye kadar son birkaç asırlık macerasıyla İslâm gittikçe harabeleşme yolundaydı; ondan sonra harabeleri de harap eden bir tahrip kasırgası çıktı. Ve işte her şey bu hale geldi” (Kısakürek: 188-189).*

*Ziyaret neticelendiğinde Necip Fazıl halini “Her şey yerli yerinde, dünya yerli yerinde, ama ben yerli yerinde değilim” (Kısakürek, 1998, s.193) şeklinde tanımlamaktadır.*

*Her şey son bulduğunda “Vatanımı Buldum” dediği ve yazısına son başlığı koyduğu bu bölümü,*

*“Ankara'nın Bağlum , Van'ın Arvas ve Şemdinli'nin Nehri noktaları arasındaki müselles içinde yoğunlaşıp denizleri ve karalarıyla bütün Türk sınırlarını çizen mânâ... Mekke ve Medine kaynaklı, Şam, Buhârâ, Serhend ve daha birçok mübarek yerle çerçeveli, bugün Türk'e kalan pay olarak da en sağlam mekânlaşmayı işte bu müselles içinde perçinleyen ruh...*

*Ah, ah!..*

*Malik olduğumuzu sandığımız nice şey var ki, onları her an yeniden arayıp bulmadıkça sahiplik ne mümkün!..*

*Evet, vatanım içinde vatanımı buldum!” (Kısakürek, 1998, s. 194).*

### **Sonuç**

Necip Fazıl fikir, sanat, edebiyat ve yazın dünyasının en önde gelen simalarının başında yer almaktadır. Bu yer alış ve hak edişi Necip Fazıl tesadüfen elde etmemiştir. O, zekâsının ve dehasının farkında olan aykırı ve sıra dışı bir tiptir. Sahip olduğu zekânın ve dehanın kendisine vermiş olduğu müthiş bir özgüvene ve “ben”e sahiptir. O, sanat ve fikir çapında yaratma kabiliyetine sahip bir tiptir.

Kendisinin farkında ve farkındalığının bilincinde olan Necip Fazıl bir şeyin daha farkındadır. Necip Fazıl gibi her şeyin aslına, esasına veya künhüne ulaşmadan rahat edemeyen yaratılıştaki insanlar için “ötelerin habercisi” şahsiyetler çok önemlidir. Velâyet, ona göre dehadan üstün bir merhaledir ve kendi dehası, şeyhinin önünde diz çökerek nefsinin zelil etmesine engel olmaz. O zaman bütün bu halleri de şeyhinin büyüklüğüne delil olarak anlatır. Madem ki, der, ben bu halimle ona tâbi oluyorum, siz varın onun büyüklüğünü kıyas edin... Çünkü Necip Fazıl’ın nefsi öylesine azman olmuştur ki, kimsenin ne bir mısraına, ne de bir cümlesine imrenir. Sanki küçük dağları o yaratmıştır (Miyasoğlu, 2005, s. 504).

Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda Necip Fazıl başta Abdülhakim Arvasi olmak üzere ve yine Abdülhakim Arvasi’den kaynaklı olarak Seyyid Fehim Hazretlerine ve Seyyid Taha Hazretlerine muhabbet beslemiş olması çok önemlidir. Bu muhabbetin neticesi olarak 1975 ve 1976 yıllarında Arvas ve Nehri’yi ziyaretleri daha bir anlam kazanmaktadır.

Buradaki gözlem, müşahede ve derin iç muhasebeleri Necip Fazıl’ın iç dünyasını bize yansıtmaktadır. Bu noktalardan bakıldığında Necip Fazıl’ın bu ziyaretleri çok derin anlamlar içermektedir.



## Kaynakça

Kısakürek, N. F. (1993). *Başbuğ Velilerden 33 (Altın Silsile)*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (1998). *Hac'dan Çizgiler, Renkler ve Sesler*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2009). *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Kısakürek, N. F. (2011). *O ve Ben*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.

Miyasoğlu, M. (2005). "Necip Fazıl ile Abdülhakim Arvâsi'nin Sohbetleri", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla Eyüp Sultan Sempozyumu IX Tebliğleri*, Eyüp Belediyesi Kültür Yayınları.

## EXTENDED SUMMARY

Necip Fazıl is one of the unique and exceptional poets, thinkers and action men of Turkish literature. In 1975 and 1976, Necip Fazıl Kısakürek visited Arvas and the river successively. After sharing his observations and spiritual pleasure in these visits, he shared them with the readers and exhibited the spiritual world formed in his mind and soul. Necip Fazıl Kısakürek met a special person as a result of his great spiritual trouble and blessed search. Until the end of his life he has been connected to this person spiritually. He is the people of Sayyid Abulhakim Arvasi. Therefore, this person has a very important place in the life of Necip Fazıl. Necip Fazıl Kısakürek went to Arvas village in August 1975 to visit the grave of Seyyid Fehim Hazretleri who was the master of Seyyid Abulhakim Arvasi. He calls the places he has seen as "land of the saints" and "the bed of light". What they lived and saw in this geography deeply influenced the spiritual world of Necip Fazıl Kısakürek. Necip Fazıl is one of the leading figures in the world of ideas, art, literature and literature. Necip Fazıl did not obtain this position by chance. He is a formidable and unusual type, aware of his intelligence and genius. He has great self-esteem and ego, which his intelligence and genius have given him. He has the ability to create in the field of art and idea. Necip Fazıl is a person who is aware of his / her awareness and is aware of one thing, but he is more aware of something. Necip Fazıl is one of those people who cannot relax without reaching the origin, principle or principle of everything. For him, spiritual personalities are very important. Sainthood, according to him, is a superior than genius. For this reason, his own genius does not prevent him from kneeling before the sheik, and to revive his inner self. He describes all these states as evidence for the greatness of the sheikh. Since, he says, "I am subjecting him to my condition, and you compare his greatness with that of you." Because Necip Fazıl's self-esteem has been so overwhelmed that no one is a sign of a verse, nor a sentence. It is as if he had created the small mountains (Miyasoglu 2005: 504). Considering all this, Necip Fazıl has a great commitment to Abdülhakim Arvasi. It is very important that he had a love affair with Sayyid Fehim and Sayyid Taha due to Abdülhakim Arvasi. As a result of this conversation, the visits to Arvas and the River in 1975 and 1976 have become more meaningful. His observation, impression and deep internal accounting here reflect the inner world of Necip Fazıl. From these points, these visits of Necip Fazıl have very deep meanings. Necip Fazıl Kısakürek is one of the important names of Turkish literature and thought life. However, it is a name that contributed a great deal to the shaping of Turkish literature and thought life. In poetry, he is in an exceptional position to deserve the title of the sultan of the poets. In prose, he succeeded in making enough sound both in his own period with his unique style and the ideas he defended, and he also had a big share and right in shaping several generations after him. Necip Fazıl has led a turbulent and colorful life in both his ideas and his private life. Until he met his spiritual master Abulhakim Arvasi. When he was caught in a terrible storm in his previous life, he was caught on a capsule and almost topple over, he seemed to have anchored in a quiet and safe harbor after meeting with his highness. Although he mentioned some of his other books in particular, Arvasi, in his book titled *He and Me* (2011) he describes how he met Abdülhakim Arvasi and how Abdülhakim Arvasi left behind indelible marks. Necip Fazıl Kısakürek is also interested in the love of Seyyid Fehim and Seyyid Taha due to his love and affection for Abdülhakim Arvasi. In his book, *Leader Saints 33* (Gold range), he used these two accounts and used deferent expressions about them. As another indicator of the result of this love and interest, he visited Arvas and River in 1975 and 1976 consecutively. Within the framework of this study, the impressions, determinations and spiritual atmosphere of Necip Fazıl Kısakürek in his visits to Arvas and the River will be evaluated. In this context, it will be tried to determine how the unique facet of our literature world indirectly benefited from the Zap basin scholars and the contributions of the elders of this mania world in shaping the spirit world.

## MEVLÂNÂ'NIN MESNEVÎ'Sİ EKSENİNDE HADİS YORUMU ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER

Fatih BAYRAM\*

### Özet

*Sûfiler yani tasavvuf geleneği; genel olarak dini metinlerin, özel olarak da hadislerin anlaşılmasında diğer yöntemler yanında “işâri yorum” denilen yöntemi de kullanmıştır. Bu bağlamda bizim kanaatimiz, “işâri yorum”u bütünüyle dışlamak yerine onu, ayet ve hadislerin anlaşılması ve yorumlanmasında bir imkan olarak değerlendirmek, İslami ilimler arasındaki iç tutarlılık ve yorumda bütünlük açısından ondan istifade etmek ya da en azından göz ardı etmemek gerektiği yönündedir. Bir sûfi olarak Mevlânâ da Mesnevi adlı eserinde bu tür yorumlara yer vermiştir. Araştırmamız, Mesnevi’de yer almakla beraber hem geleneksel, hem de modern dönemde İslami ilimlerin farklı alanlarında istimal edilmiş, temsil gücü yüksek seçme rivayetler üzerinden mezkur imkana vurgu yapmaktadır. Rivayetler “Yorumda Bütünlük/Yorumda İç Tutarlılık”, “Yorumda Parçalanma” ve “Yorumda Vurgu Kayması” gibi başlıklar altında ele alınmış, işâri yorumun bir imkan olarak kullanılmasının önündeki engellere temas edilmiştir.*

**Anahtar kelimeler:** Hadis, İşâri Yorum, Mevlânâ, Mesnevi

## SOME EVALUATIONS ON THE INTERPRETATION OF HADİTH ON THE AXIS OF RUMİ'S MASNAWÎ

### Abstract

*Sufis, so the tradation of Sufism in understanding the religious texts in general and the hadiths in particular have also used to “sufi comment” method with other methods. In this context our opinion, rather than completely exclude the “sufi comment”, is to evaluate it as an opportunity to understand and interpret the hadiths, to take advantage of it in terms of internal consistency and integrity in interpretation between Islamic science or at least not to ignore it. As a Sufi, Rumi also included these comments in his book called Masnawi. Our research emphasizes this opportunity with representative narratives we have chosen from Masnawi. These narratives have been used in different fields of Islamic sciences both in the traditional period and in the modern period. The narratives were dealt with under the headings of "Integrity in Comment-Internal Consistency in Comment", "Disintegration in Comment", "Change of Emphatic Word in Commet" and the obstacles to using the sufi comment have been contacted.*

**Keywords:** Hadith, Sufi Comment, Rumi, Masnawi

\* Arş. Gör. Hakkari Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, [fbayrambursa@gmail.com](mailto:fbayrambursa@gmail.com)

## Giriş

Başlıkta yer aldığı üzere araştırmamızın üç anahtar kelimesi; Mevlânâ, *Mesnevi* ve Yorum ya da Hadis Yorumu'dur. Ancak asıl üzerinde duracağımız mesele, Mevlânâ ve eseri *Mesnevi*'den bağımsız olmamak kaydıyla “hadis yorumu” ya da “işâri hadis yorumu” olacaktır. Temel iddiamız, işâri yorumun, buna “irfani yorum” da denilmektedir, hadis yorumunda bir imkan olarak kullanılması/değerlendirilmesi ya da göz ardı edilmemesi gerektiğidir. Bu bağlamda *Mesnevi*'den örnek olarak zikredeceğimiz rivayetlerin her birisi müstakil birer araştırmaya konu olabilecek mahiyettedir. Bu nedenle bizim amacımız, bu rivayetlerin ilgili oldukları konuları tek tek ele alıp çözüme kavuşturmak ya da onların sıhhat değerlendirmesini yapmak değil, rivayetlerin işâri yorumlarına dikkat çekmektir.

Ancak yine de rivayetlerin sıhhati hakkında okuyucuya bir fikir vermek adına şayet rivayet Tirmîzî'de yer alıyorsa onun hükmünü, Hâkim'in *Müstedrek*'inde geçiyorsa kendisinin ve Zehebi'nin hükmünü aktardık. Rivayetin yer aldığı başka kaynaklar varsa ve rivayet hakkında bu eserlerin müellifine, muhakkikine ya da esere talik yazana ait bir değerlendirme bulunuyorsa onu da naklettik.

Ayrıca gerek Mevlânâ, gerekse de *Mesnevi* hakkında aktaracağımız bilgiler birçok eserde bulunabilecek türdendir. Biz bu başlıkların, esas konumuz olan işâri hadis yorumuyla bağlantılı olduğunu düşündüğümüz kısımlarına dikkat çekmekle yetineceğiz. Araştırmamızın asıl bölümü ise “İşâri Yorumun Bir İmkan Olarak Kullanılmasının Önündeki Engeller” başlığıdır. Burada “Yorumda Bütünlük”, “Yorumda Parçalanma” ve “Yorumda Vurgu Kayması” konularına temas edilecektir.

## Mevlânâ

Bu kısımda daha ziyade Mevlânâ'nın İslami ilimlere olan vukûfiyetini ve birikimini hatırlatmak istiyoruz. Zira işâri yorum söz konusu olunca, yorum sahibinin rivayetler hakkında ilmi birikim ve yetkinliğinin bulunup-bulunmadığı, üzerine yorum yaptığı rivayetleri ve onlarla ilgili ilimleri bilip-bilmediği sorgulanmaktadır.

Mevlânâ 604/1207 senesinde Horasan'ın Belh şehrinde dünyaya gelmiştir. “Efendimiz” manasında “Mevlânâ” ismi, ona saygı ve hürmet ifadesi olarak söylenmiştir. Ayrıca babası tarafından kendisine “sultan” manasına gelen “Hüdâvendigâr” unvanı verilmiştir. Doğduğu yere nispetle “Belhi”, hayatını geçirdiği Anadolu'ya nispetle “Rûmi” ve müderrisliği sebebiyle de “Molla Hünkâr”, “Molla-yı Rûmi” gibi unvanlarla da anılmıştır.

Babası Bahâuddin Veled, Belh'e yerleşmiş bir ulema ailesine mensuptur ve “sultanu'l-ulema” unvanıyla tanınmıştır. Belh şehri XIII. yüzyılın başlarından Horasan bölgesinin en mühim düşünce, ilim, sanat ve tasavvuf merkezlerinden bir tanesi konumundadır. Amu Derya (Ceyhun) kıyısında, İpekyolu ticaret güzergahı üzerinde yer almakta ve uzun zamanlardan beri Türkçe ve Farsça birlikte konuşulmaktadır (Selçuk, 1998, s.68). Bahâuddin Veled'in devrin Belh'te ikamet eden alimlerinden Fahreddin Râzi (v. 606) ile ilmi münakaşaları ve fikir ayrılıkları olmuştur. Gerek bu münakaşalar, gerekse yaklaşan Moğol saldırıları nedeniyle 609 senesinde, Mevlânâ daha beş yaşındayken Belh'ten ayrılmış ve Hicaz'a doğru yola çıkmıştır. Bahâuddin Veled Hicaz'a giderken Bağdat'a, Hicaz'dan sonra da Şam'a uğramıştır. Bağdat'ta mutasavvıf Şihâbuddin Sühreverdi ile de görüşmüşlerdir. 614 yılında Malatya'ya, 616 yılında Sivas'a gelmiş, daha sonra bir süre Erzincan'da bulunmuş ve buradan Akşehir'e geçerek kendi adına yaptırılan medresede dört yıl ders okutmuş, oradan 620 yılında Larende'ye (Karaman) geçmiş ve burada da adına yaptırılan medresede altı yıl kadar müderrislik yapmıştır. En sonunda, ilim ve sanata karşı derin ilgisiyle tanınmış, Anadolu'yu baştan başa imar etmeye çalışan, tasavvufa bağlı; bu sebeplerle de birçok şair, sanatkar, alim, şeyh ve mutasavvıfı devletin başkentine toplamaya çalışan Sultan Alaaddin Keykubat'ın ısrarlı daveti üzerine 626'da Konya'ya gelip yerleşmiş, İplikçi Medresesi'nde dersler, Alaaddin Camii'nde de

vaazlar vermiştir. Kısa sürede tanınmış, emirler, hatta Sultan'ın bizzat kendisi vaazlarına devam eder olmuştur. (Atasağun, 2007, s. 60-62).

Ayrıca Belh'ten ayrıldıktan sonra Semerkand'a gittiği, sonra Nişabur'a uğradığı ve burada Feridüddin Attâr'ın kendilerini ziyaret ederek tasavvufî mesnevisi *Esrarnâme*'yi Mevlânâ'ya hediye ettiği belirtilmektedir. "Mevlânâ bu kitabı daima yanında muhafaza etmiş ve *Mesnevi*'sinde oradan hikayeler nakletmiştir." (Atasağun, 2007, s. 61) Bu görüşmede Feridüddin Attâr'ın, babasının arkasından yürümekte olan Mevlânâ'ya bakarak "*Sübhânallah! Bir derya, bir ırmağın peşine düşmüş, gidiyor.*" dediği rivayet edilmektedir. (Selçuk, 1998, s. 68).

Bahâuddin Veled Konya'da iki yıl müderrislik yaptıktan sonra 628/1231 tarihinde vefat etmiştir ki; tüm bu süre boyunca babasının yanında talebelik yapan ve o vefat ettiğinde yirmi dört yaşında bulunan Mevlânâ, babasının yerine geçmeye layık görülmüş ve müderrislik yapmaya başlamıştır. Bununla beraber babasının vefatı akabinde Konya'ya gelen ve onun hem talebesi, hem müridi ve hem de halifesi olan Seyyid Burhâneddin'e dokuz yıl talebelik ve müritlik etmiştir. Seyyid Burhâneddin'in Mevlânâ ile Konya'da ilk buluştuğlarında ona "*Senin zahir ilimlerde elde ettiğin üstün dereceyi hal ilimlerinde de kazanman gerekir.*" dediği nakledilmektedir. Bu dokuz yıllık süre içerisinde yine onun yönlendirmesiyle Mevlânâ, zahir ilimlerde daha da ilerleyip derinleşmek maksadıyla Şam'a gitmiştir. (Oral, 2015: 3) Önce Halep'te kalıp oradaki medreselerde ders okumuş, daha sonra da Şam'da medrese eğitimi almış, bu eğitim yolculuğu iki yıl kadar sürmüştür. (Pekolcay, 1972, s. 45). Arap Dili ve Edebiyatı, Lügat, Kelam, Fıkıh, Tefsir ve Hadis gibi ilimlerde icazet sahibidir. Bunların yanında "İran, Hind ve Arap Edebiyatlarını tetkik etmiş, Rumca'yı öğrenerek klasik Yunan filozoflarının eserlerini okumuş ve Tıp ilmi de dahil devrin pozitif bilimlerine hakim hale gelmiştir. Babası gibi kendisi de Altun-Abâ (İplikçi) Medresesi'nde fıkıh ve İslami ilimler okutmuş, vaazlar vermiştir." (Atasağun, 2007, s. 64). Özellikle 1240-1245 yılları arasında meşhur ve sevilen bir hoca olarak ilim öğretmekle meşgul olduğu ve derslerine 400 kadar öğrencinin katıldığı belirtilmektedir. 1244 ya da 1245 senesinde Şems-i Tebrîzî ile karşılaşmış (Tekin, 2004, s. 12), müderrisliği bırakmış ve tamamıyla tasavvufa yönelmiştir. Aslında kendisi tasavvuf terbiyesini ilk olarak babasından, daha sonra da babasının halifesi Seyyid Burhâneddin'den almıştır. Şam'da bulunduğu sırada da Muhyiddin İbn-i Arabî ve Sadıreddin Konevi ile uzun süre sohbetinin olduğu kaydedilmektedir. Nitekim cenaze namazını Sadıreddin Konevi'nin kıldırmasını vasiyet etmiştir. (Öngören, 2004: XXIX, 441-445) Bu bağlamda tasavvuf terbiye ve eğitimine yabancı değildir. Fakat onun tasavvuftaki manevi yolculuğu Şems-i Tebrîzî ile bambaşka bir boyut kazanmıştır.

Netice itibariyle gerek babasının "sultanu'l-ulema" kabul edilmesi, gerek yapmış oldukları yolculuklarda İslam dünyasının ilim merkezlerinde bulunmuş olmaları, gerekse de babasının vefatı üzerine onun yerine müderrislik yapmaya layık görülmesi, daha yirmi dört yaşındayken sahip olduğu ilmi birikime işaret etmektedir. Ayrıca babasının halifesi Seyyid Burhâneddin'e altı-yedi yıl talebelik ve müritlik yapması, yine onun tavsiyesiyle Halep ve Şam medreselerinde geçirdiği iki yıllık eğitim de bunlara ilave edildiğinde ilmi birikimi ve vukûfiyeti daha net şekilde ortaya çıkmaktadır.

### **Mesnevi**

Mevlânâ'nın altı ciltten/defterden ve farklı yazmalara göre değişiklik gösteren 25585 ile 26660 arası beyitten müteşekkil (Demirel, 2007: 471), 1281 konuyu ele alan (Selçuk, 1998: 70) Farsça eseridir. *Mesnevi* şârihleri eserin "bir şeyi ikiye katlamak, çift yapmak" anlamlarına gelen adının, beyitlerden yani ikili mısralardan oluşması hasebiyle şekline atıf yaptığı gibi, mana ve muhtevasına da işaret ettiğini söylemişlerdir. Zira birbiriyle mütakabil ilahi isimlerin mazharları olmaları itibariyle şehadet alemindeki bütün varlıkların (varlık-yokluk, gayb-şehadet, ışık-karanlık gibi) çift veya ikili zıtlar halinde zuhur etmesi ve *Mesnevi*'nin şehadet

alemindeki eşya türlerinin hakikatlerine, bütün çift ve zıt varlıkların hallerine dair bir kitap olması hasebiyle ona, Mevlânâ tarafından bu ismin verildiği ileri sürülmüştür. Yani “Mesnevi” ismi, kitabın hem şekline, hem de muhtevasına ve manasına delalet etmektedir. Her ne kadar o, beyitler halinde ve şiir formunda telif edilmişse de bu eserde Mevlânâ’nın amacı şiir, lafız, vezin ya da hikaye gibi şekli/sûrî unsurlar değil, onların vasıtasıyla manayı dile getirmek ve muhataba aktarmaktır. Yani şiir ve şekli unsurlar, manayı aktarmak için birer alettir ve bu sebeple kıymetlidir. Nitekim kendisi bu hakikati “*O, manadır, feûlün fâilât değil*” (Mevlânâ, 2018: VI/661, beyit no: 160) mısraıyla anlatmaktadır. Ona göre ne mananın şiire sığması, harfin layıkıyla manaya suret olması; ne de mananın suretsiz zuhur etmesi mümkündür.

Eserin telif amacı ise “seyr-i sülûkta bulunanları irşad etmek” şeklinde ifade edilmiştir. Bu bağlamda *Mesnevi*, bir metnin insan ve toplumu nasıl dönüştürebileceğine örnek teşkil etmektedir. Nitekim Abdurrahman-ı Câmî’nin Mevlânâ için söylediği. “*Peygamber değil; fakat kitabı vardır.*” sözü *Mesnevi*’nin bu fonksiyonuna işaret etmekte olup tasavvufun bütün konularını didaktik bir üslupla ele almıştır. Yazımının sekiz-on yıl sürdüğü ve 666 (1268) tarihinde yani Mevlânâ’nın vefatından altı yıl önce tamamlandığı tespit edilmiştir. *Mesnevi*’yi kayda geçiren Hüsameddin Çelebi, Mevlânâ’nın onu yazdırırken hiçbir kitaba müracaat etmediğini, eline kalem almadığını; medresede, Ilgın kaplıcalarında. Konya hamamında, Meram’da aklına ne geldiyse ve nerede geldiyse söylediğini kendisinin de bunları hemen zapt ettiğini, hatta yazmaya yetişemediği zamanlar olduğunu söylemiştir. Bazen geceli gündüzlü birkaç gün hiç durmadan söylediğini, bazen de aylarca sustuğunu belirtir. Her cilt tamamlandığında kendisi Mevlânâ’ya okunmuş (mukabele), o da tashih edilecek yerleri bizzat Hüsameddin Çelebi’ye yazdırmıştır.

Mevlânâ, *Mesnevi*’yi Kur’an’ın bâtın manalarını keşfeden remiz ve işaretleri te’vil ve tahkik eden (keşşâfu’I-Kur’an) bir kitap olarak da tanımlamaktadır. Eser bu açıdan manzum bir işâri tefsir olarak görülebilir. İçerdiği hikayelerin muhtevasını yansıtan yaklaşık 950 başlığın elli küsurunu ayetlerin, elli üç tanesini hadislerin oluşturması bu hikayelerin naslarla temellendirildiğinin de bir göstergesidir. (Ceyhun, 2004: XXIX, s. 325-327) Ancak araştırma alanımız olması hasebiyle biz hadislere dikkat çekmek ve mezkur elli üç hadisin, sadece konu başlığı olarak kullanılanlar olduğunu hatırlatmak isteriz. Merhum Ali Yardım’ın tespitine göre *Mesnevi*’de 158 hadis yer almaktadır (Yardım, 2008, s. 293) ki; bu sayı “*Hız Peygamber dedi ki*” ve benzeri ifadelerle hadis olduğu açıkça beyan edilen rivayetlerdir. Bizim okumalarımız esnasında tespit edebildiğimiz kadarıyla *Mesnevi*’de 300 küsur hadis/rivayet yer almaktadır.

Önceki başlık altında temas ettiğimiz şekilde Mevlânâ’nın tüm akli ve nakli ilimlerdeki birikimini ve vukûfiyetini görmek için *Mesnevi*’yi okumak yeterlidir. Zira kendisi eserde, tüm İslami ilimlere, toplumların tarihine ve öne çıkan vasıflarına, dil kaidelerine ve edebiyata, tıp ve astronomi gibi pozitif bilimlere atıflar yapar, bilgiler aktarır. (Güler, 2007, s.199-213) Felsefî, teolojik, psikolojik ve metafizik alanlara dair birçok konuyu ele alır. Yine Yunan felsefesine ait bazı mefhumlara da temas ettiği görülür. Mevlânâ’nın Yunan felsefesini de, İslam düşüncesini de derinlikli şekilde bildiği anlaşılmaktadır. Pozitif bilimlere, fizik alanına, hatta atom nazariyesine dair beyanları yer almaktadır. Modern zamanlarda ifade edilen diyalektik felsefî yöntemi onda görmek mümkündür. “Sürekli yaratma”, “varlığa hareket verip atıl hale gelmeme” felsefesi savunulmaktadır, yani Allah, dünyayı yarattığı gibi aynı zamanda onu sürekli varlıkta tutmaktadır. Sembolik ve bâtını hikaye ve misallerle dinin derin anlamına bağlanmayı, yani Allah’a imanı ve aşkı anlatır. İslam Kelamı’na muhalefet etmekte, onun bir hata ve gecikme sebebi olduğunu vurgulamaktadır, ancak her şeye rağmen Kelam’ın ele aldığı konulara hakimdir, onlardan uzaklaşmamış ve gerekli gördükçe hatırlatmıştır. Mesela Kur’an’ın mahluk ya da gayr-ı mahluk oluşundan, dünyanın ebediliğinden ya da yaratılmış olmasından, kadercilikten ve hür iradeden ve de determinizmden bahsetmektedir. Psikolojik tahliller, psikanaliz metodu kullanılmakta, derin bir pedagojik birikim kendisini göstermektedir. (Aydın, 1996, s. 21-24, 26-28, 31).



Netice itibariyle İslâm medeniyetine ait değerlerin ürünü olan medrese ve dergâhın temsilcisi konumundaki Mevlânâ, *Mesnevi*'de, İslam medeniyetinin temel değerlerini ve İslam'a ait varlık nazariyesini klasik eserlerden hareketle tutarlı bir şekilde ortaya koyma yoluna gitmiştir. Eserinde ele aldığı konuların tamamını kendisinden evvel var olagelen medeniyetin kaynaklarından beslenerek izah etmektedir. Doğu'da ve Batı'da, Yunan felsefesinde ve İslam dünyasında vuku bulan yaklaşım ve ekollerden hareketle meseleleri beyan etmeyi, kendi dönemi ve sonrasındaki insanları aydınlatmayı, onları bilgilendirmeyi bir görev olarak kabul eder. Onun düşüncesinde yaratılış ve varlığı ifade eden tevhid, ahiret, ibadet, adalet ve en önemlisi ahlaki değerler ahenkle bir aradadır. İslam'a ait bütün bu yücelikleri, gönüllere hitap eden hikemi bir tarzla döneminin insanlarına ve daha sonra gelecek olan okuyucularına sunma yoluna gitmiştir. İslam medeniyetinin kaynaklarını anlamaya çalışmış, onlara bir mürşid olarak hayatında yer vermiş, tek tek insanların ve neticede toplumun kurtuluşu için bir ışık kılmıştır. Bunu yaparken de dönemin toplumu üzerinde en etkili anlatım biçimi olan mesnevîyi, yani şiiri araç olarak kullanmıştır. Zira XIII. yüzyılı göz önüne aldığımızda şunları görmek mümkündür: Doğudan batıya Moğolların baskısıyla göçler yaşanmaktadır. Doğunun kadim geleneği Moğolların eliyle yok edilmiş, ülkeler talan edilmiş, medreseler yıkılmış, camiler yerle bir edilmiş, âlimler katledilmiştir. Bin yılın başında burayı yurt tutmak maksadıyla gelen insanlar komşu geleneklerin etkisiyle kendi değerlerinden uzaklaşmaya, yaşanan can korkusu sebebiyle de hezeyanlara kapılmaya başlamışlardır. Bir kırılma ya da yok olma dönemi olarak düşünülebilecek bu yüzyılda Mevlânâ, Anadolu'yu bir baştan bir başa tasavvuf gibi bir değerle koruma altına almayı düşünmüştür. Bu düşüncesinin yansıması olan *Mesnevi* ile toplumu ayakta ve diri tutmaya gayret etmiştir. Söz konusu bu gayretin, Anadolu'da yeni kurulacak toplumun sağlıklı bir zeminde var olmasına katkı sunduğu muhakkaktır. Mevlânâ'nın XIII. yüzyılda dönemin koşullarını göz önünde bulundurarak kaleme aldığı *Mesnevi*'si Hz. Peygamber'in hayatına yönelik bilgileri ve ona ait sözleri de ihtiva etmektedir. Zira âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber, insan-ı kâmilidir. Kendisine tabi olan insanlar da bu mertebeye vasil olacak, böylece toplum bir saadet asrı yaşayacaktır. (Söylemez, 2018, s. 262, 281-282).

### Yorum

Mevlânâ eserine "bişnev (dinle)" hitabıyla başlar ve ilk on sekiz beytinde varlığın zuhuru konusunu işleyerek klasik tasavvufî mesnevi geleneğini takip eder. *Mesnevi*'deki tasavvufî düşüncenin temelini suret (zâhir) ve mana (bâtın) ilkesi oluşturur. Mevlânâ'ya göre dış görünüşler alemini meydana getiren bu dünyadaki şeyler (suver-i ilahiyye) ilahi isimlerden ibaret olan hakikatlerin tecelligâhıdır. Suret-mana ikilisi eserde güneş-gölge, deniz-köpük, Mecnun-Leyla, çiçek-meyve gibi istiarelerle anlatılır. Suret ve mana irtibatı varlık-yokluk ilişkisine delalet eder. Ona göre suret ile mana arasındaki bu çift kutuplu ilişki, insanın varlığa dair bilgi edinmesinde şüpheye düşmesine sebep olabilecek niteliktedir. Şüpheden kurtulma ise sadece surete yönelik olan taklidi bilginin ve istidlali akla dayanan felsefi bilginin ötesine geçilip manaya dair yakînî bilginin (hakka'l-yakîn) tahkikiyle sağlanabilir. Suret-mana ilkesi uyarınca suret sûfilerinin zahiri alameti olan abayı giymediğini söyleyen Mevlânâ suret sûfilerini ve kendisini sûfi gösteren riya ehlini şiddetle kınar. Sûfilerin çok azının doğru yolda bulunduğunu, geri kalanın tamah ehlinden olduğunu açıkça ifade eder. (Ceyhun, 2004: XXIX, 328). Bize göre bu durum, bugün yapılan tasavvuf-tarikat eleştirilerinin yeni olmadığını, hatta bu yapıların kendi içinden de eleştiriye konu edildiğini gösteren güzel bir örnektir. Bugünden farklı olan ise gerek içeriden, gerekse dışarıdan gelen eleştirilerin bu yapıları yok etmek ya da yok saymak üzerine değil de onları koruyup sağlıklı işleyişini devam ettirmek maksadıyla yapılmasıdır. Ayrıca suret-mana ilkesi ya da ikilemi, her şeyde olduğu gibi dini metinlerde de görünür manaların beraberinde, ilk bakışta görünmeyen, işâri manaların var olduğu ve onların tespit edilmesi gerektiği anlayışını ortaya çıkarmıştır. Netice itibariyle sûfilere göre Kur'an ve

hadislerdeki mevcut kelime, lafız ve cümlelerin ilk bakışta akla gelen dış (zâhir) anlamlarından başka bunların, sûfinin marifetteki derecesine göre halka halka genişleyen iç (bâtın) manaları da vardır. Bu manaya ulaşmak ise bilgi birikimi ve tefekkür kabiliyetinin yanında ahlaki olgunluğu da gerektirmektedir. (Uludağ, 2001, XXIII, s. 424-425).

Ancak her ne kadar ana hatlarıyla zâhir ve bâtın manadan hareketle iki boyutlu yorumdan söz etmek mümkün görünse de İslam ilim tarihinin başlangıcından bu yana, Kur'an gibi hadisler de en genel anlamıyla zâhiri, işâri ve bâtını olmak üzere üç şekilde yorumlanmıştır. Sûfiler, hadisleri anlamada, ağırlıklı olarak bu üç ekolden işâri yorumu tercih etmişlerdir. (Karapınar, 2007, s. 89). Nitekim biz, zâhir-bâtın şeklindeki ikili ayırmadan ziyade zâhiri-işâri-bâtını şeklindeki üçlü ayırımı isabetli ve son derece de ehemmiyetli olduğu kanaatindeyiz.

Zira bize göre bu ayırımı gerekli kılan husus, “Bâtıniyye”nin yöntemi olan “bâtını yorum” ile “işâri yorum”un aynı şey kabul edilmesidir. Öncelikle Bâtıniyye, Kur'an ve hadislerin zâhirleri yanında, bir de bâtınlarının olduğunu iddia ederken, aynı zamanda şeriati ve ibadetleri askıya almakta ve bâtını yorumlarını da buna delil yapmaktadır. Halbuki Sûfiyye içerisinde, Bâtınilerin yaptığı gibi şeriati ve ibadetleri askıya almak bir yana, tam tersine onlara aşırı bağlılık söz konusudur. Ancak elbette onların içerisinde de bu tür bâtını fikirleri savunan aşırı uçlarda bir takım insanlar bulunabilmiştir. Diğer taraftan en azından teorik olarak “Sûfiler, işaret yoluyla çıkarılan anlamın geçerli sayılması için onun zâhiri manaya aykırı düşmemesini (zâhiri mana ile aynı olmasını değil), ayrıca başka bir nasta bu anlamı doğrudan veya dolaylı olarak destekleyen açık bir ifadenin bulunmasını gerekli görürler. Ebû Said el-Harrâz'ın zâhire aykırı düşen her bâtının batıl olduğunu söylemesi, Ebû Süleyman ed-Dârâni'nin. ‘Kalbime gelen bir ilhamın doğruluğunu iki adil şahit (Kur'an ve hadis) tasdik etmedikçe doğru kabul etmem’ demesi (ve benzeri ifadeler) onların bu konudaki hassasiyetinin ifadesidir.” (Uludağ, 2001, XXIII, s.425) Bu nedenle Bâtıniyye ile Sûfiyye'nin ortak özelliği, nasların zâhiri manalarının yanı sıra bâtını/ilk anda görülmeyen anlamlarını da dikkate alıyor olmalarıdır. Ancak Sûfiyye'nin bâtını yorumlarının çoğunluğu işâri izahlardır. Yani zâhir manaya ilave olarak nassın ayrıca işaret ettiği anlamlardır. İşâri sözcüğü ile “sembolik ve remzi olarak ima ya da işaret yoluyla söylenmek istenen bir diğer ifadeyle ima ve işaret yoluyla insanın kalbine birdenbire doğuveren bilgi türü” kastedilmektedir. Kısaca işâri yorum, hadisleri ima ve işaret yoluyla ve kurallarına bağlı kalarak ruhani/manevi/işâri şekilde şerh etmektir.” (Karapınar, 2007, s. 90) Sonuç itibariyle belki şöyle demek daha isabetli olacaktır; genel olarak yaptıkları işâri yorumdur, ancak bazen bâtını izahlar da söz konusu olmuştur. Ancak bu duruma istinaden iki yorum şekli özdeş ve aynı şey kabul edilmemelidir. Biz, ilkesel olarak şöyle bir bakışın geliştirilmesi gerektiği kanaatindeyiz: Nasıl ki dini metinlerde Müslüman için övgü ve hayır vesilesi erdemlerden bir ya da birkaçının gayri müslimde bulunması onu Müslüman yapmıyorsa veya Müslümanda bulunan mesela “sözünde durmama” tavrı, onu münafık yapmıyor da “münafıklık alameti taşıyan Müslüman” haline getiriyorsa işâri yoruma karışmış bâtını unsurlar da o yorumu bâtını yapmaz, yapmamalıdır.

Nitekim gelenek içerisinde tasavvuf ve tarikatlar üzerine en ciddi eleştirileri getirenlerin başında gelen İbn Teymiyye dahi işâri yorumu reddeden olmamış, ancak bu tarz yorumlara karışmış olduğunu düşündüğü bâtını unsurlara karşı çıkmıştır. Aynı şekilde tasavvufi tefsirlere en sert tepkiyi gösteren tefsir alimi Ali b. Ahmed el-Vâhidî'ye göre de güvenilir sûfiler Kur'an'a dair kendi açıklamalarının tefsir olduğunu söylememişlerdir. Bunun aksine kendi görüşlerini tefsir sayanlar Bâtıniler'in yolunu tutmuş olmaktadır. İbnü's-Salah, Zerkeşi, Zehebi gibi alimler de bu hususta Vâhidî gibi düşünmektedir. Zehebi, genel olarak takdir ettiği Sülemi'nin yorumlarında caiz olmayan unsurlar bulunduğunu, bazı alimlerin zındıklık işareti saydıkları bu tür yorumların Karmatiler'in tahriflerinden ibaret olduğunu söyler. Şâtıbî de sûfilerin bazı işâri yorumlarına müsamaha ile bakmakla birlikte. "Hz. İbrahim'in içine atıldığı ateşten maksat Nemrud'un öfkesidir, Hz. Musa'nın asasından maksat onun ortaya koyduğu delillerdir" gibi yorumların kabul edilemez nitelikte olduğunu belirtir. Sonuçta mutasavvıfların bazı bâtını ve

işâri yorumları Kur'an'ın lafzına ve manasına uygun düşmediği, Arap dili ve edebiyatı kurallarına uymadığı gibi gerekçelerle ulema tarafından eleştirilmiştir. Ayrıca benzer eleştirilerin mutedil sûfiler tarafından da yapıldığı görülmektedir. Mesela bir sûfi olan Hâris el-Muhâsibi, Ebu Zür'a ed-Dımaşki'nin nefisle ilgili işâri mahiyetteki açıklamalarını bid'at ve dalalet saymıştır. Serrâc, hatalı, laubalice ve tahrif niteliğinde bulduğu işâri yorumları Allah'a iftira olarak değerlendirir. Gazâlî de işâri tefsir adı altında yapılan bazı zorlama yorumları bid'at şeklinde niteler ve Bâtîni akımların bu yorumları kötü maksatlarına alet ettiklerini söyler. (Uludağ, 2001, XXIII, s. 426-427). Dikkat çekici olan ise modern zamanlara kadar hiçbir dönemde bu tür istismarlardan kurtulmak amacıyla işâri/tasavvufi yorumları tamamıyla reddetme gibi bir tavrın söz konusu olmamasıdır.

Ayrıca işâri yorum için “Akıl ve mantık kaidelerinden ziyade sezgi, ilham ve keşfe dayanılarak yapılır. Böyle bir yorumun kontrolü mümkün olmayan sübjektif unsurlar ihtiva etme ihtimali yüksektir.” (Yıldırım, 2004, s. 14) şeklinde eleştiri ve genellemeler yapılabilmektedir. İşâri yorumun belirli kurallara bağlanarak kontrolsüz şahsi yoruma dönüşmesi engellenmeye çalışılsa da onun bâtîni yoruma kayma riski her zaman potansiyel olarak var olagelmıştır. Mesela ilmi hayatı Bâtîniyye ile mücadele etmekle geçmiş Gazâlî'nin bazı yorumlarında Bâtînilerin yorumlarına kaymakla itham edilmesi böyledir. Bununla birlikte alim sûfiler ile kendilerinde olağanüstü kuvvetler iddia eden veya öyle olduklarına inanılan bir takım şahsiyetleri, birbirlerinden ayırmak daha isabetli olsa gerektir. Sûfiyye ile Bâtîniyye'yi iç içe girdirmek yerine, birbirlerinden ayırtırmak elbette daha doğrudur. (Karapınar, 2007, s. 90-91, 104).

Tüm bunlarla birlikte tasavvufun ilkesel olarak bireyin terbiyesini esas alması, bireylerin terbiyesi üzerinden toplumu terbiye etmeyi ve toplumsal ahlakı ayakta tutmayı hedeflemesi sebebiyle biz, bilhassa “enfüsi (nefse, içe bakan) işâri yorum” demeyi tercih ettiğimiz yorumların özellikle dikkate alınması gerektiği kanaatindeyiz. “Enfüsi-işâri yorum” ile rivayetlerin; nefse, nefis terbiyesine, ferdi ve onun üzerinden toplumsal ahlaka bakan yorumlarını kastediyoruz. Aynı şekilde tasavvufun zikrettiğimiz ilkesel yaklaşımına istinaden bize göre işâri yorumlar içerisinde “enfüsi” nitelikli olanlar çoğunluktadır. Nitekim **sûfiler “diğer şarihlerden farklı olarak ahkam hadislerini işâri açıdan ele alarak hükümlerin ahlaki boyutunun altını çizmişlerdir. Kısaca ifade etmek gerekirse onlar, Kur'an ve hadise işâri yorumu katmakla kalmamışlar, ahkam konularına ahlaki bakış açısını getirerek 'ahlak-fıkıh' ilişkisini de kazandırmışlardır.”** (Karapınar, 2007: 92) Çünkü “bir hükümün dış görünüşte bir hukuk normu olarak sunulması veya ibadetlere ilişkin olması, o hüküm üzerinde tefekkür edilerek işâri anlamlara ulaşılmasına engel değildir.” (Uludağ, 2001, XXIII, s. 425) İlke olarak biz, “işâri mananın zâhir anlamı geçersiz kılmaması” ilkesi dikkate alındığı müddetçe bu uygulamanın devam ettirilmesi gerektiği kanaatindeyiz.

Bu noktada “enfüsi-işâri” dediğimiz yorumların “metinleri kendimize de okumak” şeklinde adlandırılabilir bir imkan sunduğunu düşünüyoruz ki; bu da dini metinlerin kendimiz dışındakiler yanında bilhassa bize yani nefse de okunması demektir. Zâhir yorumları esas kabul edip onlardan faydalanmak ve onlarla amel etmekle birlikte enfüsi-işâri yorumlar, insanın kalp ve ruh dünyasına nasıl hitap edilebileceğini, metin ile muhatap arasındaki manevi bir bağın nasıl kurulabileceğini göstermekte ve öğretmektedir.

Bu başlığı “enfüsi-işâri yorum” kategorisine iki örnek vererek bitirmek istiyoruz:

Birinci Örnek:

قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: افْتَرَقَتِ الْيَهُودُ عَلَى إِحْدَى وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَافْتَرَقَتِ النَّصَارَى عَلَى اثْنَتَيْنِ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً، وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ لَتَفْتَرِقَنَّ أُمَّتِي عَلَى ثَلَاثٍ وَسَبْعِينَ فِرْقَةً وَاحِدَةً فِي الْجَنَّةِ، وَاثْنَتَانِ وَسَبْعُونَ فِي النَّارِ، قِيلَ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، وَمَنْ هِيَ؟ قَالَ: الْجَمَاعَةُ.

“Yahudiler yetmiş bir fırkaya ayrıldı. Hristiyanlar da yetmiş iki fırkaya ayrıldılar. Allah’a yemin olsun ki; ümmetim de yetmiş üç fırkaya ayrılacaktır. Onlardan bir fırka cennette, yetmiş iki fırka ise cehennemdedir. ‘Ya Rasûlallah! Kurtuluşa erenler kimlerdir?’ diye soruldu. O da ‘cemaat’ cevabını verdi.” (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, hadis no: 8396, XIV, 124; İbn Mâce, *Fiten*, 17, hadis no: 3992, II, 1322; Ebû Dâvûd, *Sünnet*, 1, hadis no: 4596, IV, 197-198; Tirmîzî, *İman*, 17, hadis no: 2640, IV, 322; İbn Hibbân, *Sahih*, hadis no: 6247, XIV, 140; Taberâni, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, hadis no: 8051, VIII, 273; Hâkim, *Müstedrek*, hadis no: 441-443, I, 217) Tirmîzî hadisin “hasen-sahih” olduğunu söylemiştir. Elbânî de Tirmîzî’nin hükmünü kabul etmektedir. Zehebî de *Telhis*’inde “Müslim’in şartı üzere sahih” olduğunu beyan etmiştir. M. Fuâd Abdülbâki ise “İsnadı sahih, ravileri sikadır.” der.

Bu rivayetin özellikle Mezhepler Tarihi, Akaid ve Kelam gibi alanların temel dayanağı ve esası olageldiği ilgili herkesin malumudur. Mevlânâ da bu rivayetin zahir anlamını zikretmekte, hatta fırkalara bölünmenin adeta zorunlu olduğuna dikkat çekmektedir. Cebri ile Kaderi’ye ait bir tartışmayı zikrederken “*Hasmını alt etmekten, yenmekten aciz kalsaydın, onun mezhebine uyar, onun gittiği yoldan giderdin. Onlar da cevap vermekten aciz kalsalardı, bu kaypak ve bozuk yoldan ürker, kaçarlardı. Fakat bu gidişin böyle olması, böyle yürümesi lazımdır ki, onların hepsi de ortaya sürdükleri delillerde kendi yollarının doğruluğuna kansınlar. Kimsenin hasmının zor suallerini cevapsız bırakmaması, düşmanın devlet ve ikbalini görmemesi, ona yenilmezmiş gibi görünmesi gerek ki... Peygamber Efendimizin asırlarca evvel haber verdiği bu görüş ve inanış ayrılığı, bu yetmiş iki mezhep dünyada kıyamete kadar kalsın ve insanlar arasında bu çekişme sürsün gitsin. Çünkü bu alem karanlıklar ve gayb alemidir. Gölgenin düşmesi için bir zemin lazımdır. Yani bu cihan gerçek manadan mahrum kalmış, karanlıklara gömülmüştür. Hakikat de karanlıklar içinde gizli kaldığından gayb alemi sayılmaktadır. Bu yoldan çeşitli düşüncelerin, sapık görüşlerin gölge düşüreceği zemin meydana gelmiştir. Böylece bu yetmiş iki fırka kıyamete kadar kalır. Bu yüzden İslam’a aykırı düşen bidat yolunu tutanların dedikoduları da kıyamete kadar eksik olmaz. Bu çeşitli görüşler ve inanışlar yüzünden gerçek iman ve ilahi aşk hazinesinin değeri artmıştır. Bu hal, hazinenin kapısı üstündeki kilitlerin çokluğundan bellidir. Ey sinanan Hak aşığı! İmanının ve aşkının büyüklüğü, izzeti, gayenin yüceliği, bu yolun sıkıntısından, zahmetlerle dolu oluşundan, yolda aşılması, geçilmesi zor bayırların bulunmasından, yol kesicilerin pusu kurmalarından belli olur. Kabe’nin izzeti, yüceliği onun yolunun sıkıntılarla dolu oluşundan, bedevilerin yol kesmelerinden, çölün uzayıp gitmesindedir.” (Mevlânâ, 1997, V, s. 259-260, beyit no:3215-3225). Yani “fırka-yı nâciye”ye ulaşmak diğer hak olmayan fırkaların varlığını zorunlu kılmaktadır. Fakat Mevlânâ rivayetin bu zahiri manasının yanında bir de yukarıda işaret ettiğimiz enfüsi-işâri yorumunu zikreder ve rivayeti kişinin nefesine baktırır: “*Ey Hakk aşığı, sakın kendine güvenme. Yetmiş iki milletin, yetmiş iki çeşit inancı senin gönlünün derinliklerinde gizlenmiş, fırsat kollamaktadır. Din hususunda güçsüz düştüğün bir gün İslam’a aykırı olan bu inançlardan biri seni doğru yoldan çıkarırsa eyvahlar olsun haline. Gönlünde İslam’a aykırı ufak bir inanç bulunan kişinin kalbi, kıyamet gününün korkusundan yaprak gibi titrer. Ey gafil insan, sen kendini iyi bir insan gördüğün için İblis ve şeytanlara atıp tutuyorsun.*” (Mevlânâ, 1997, I, 211, beyit no:3288-3290). Ziyana uğrayıp, kaybedecek yetmiş iki fırkaya meylin insan nefsinde bulunduğundan, ona mani olacak şeyin de ahkam-ı şeriata ve âdâb-ı tarikata sarılmak olduğundan bahsedilmektedir. Zira insan nefsindeki bu tür meyiller terbiye edilmezse onlar kişiyi batıl mezheplerden birine götürecektir. (Tahiru’l-Mevlevi, 2017: V, s. 92)*

#### İkinci Örnek:

حَدَّثَنَا قُتَيْبَةُ، قَالَ: حَدَّثَنَا حَمَّادُ بْنُ زَيْدٍ، عَنْ عَاصِمِ بْنِ بَهْدَلَةَ، عَنْ مُصْعَبِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ أَبِيهِ، قَالَ: قُلْتُ: يَا رَسُولَ اللَّهِ، أَيُّ النَّاسِ أَشَدُّ بَلَاءً؟ قَالَ: الْأَنْبِيَاءُ ثُمَّ الْأُمَّتُلُ فَأَلْأَمْتُلُ، فَيَبْتَلِي الرَّجُلَ عَلَى حَسَبِ دِينِهِ، فَإِنْ كَانَ دِينُهُ صَلْبًا اشْتَدَّ بَلَاؤُهُ، وَإِنْ كَانَ فِي دِينِهِ رِقَّةٌ ابْتَلِيَ عَلَى حَسَبِ دِينِهِ، فَمَا يَبْرُحُ الْبَلَاءُ بِالْعَبْدِ حَتَّى يَبْرُكَهُ يَمْشِي عَلَى الْأَرْضِ مَا عَلَيْهِ خَطِيئَةٌ

“Ya Rasûlallah! İnsanlardan en çok belaya düşenler kimlerdir?” diye soruldu. O da ‘Peygamberlerdir. Sonra onlara benzeyenler, sonra da onlara benzeyenlerdir. Kişi dinindeki samimiyetine/bağlılığına göre imtihana maruz kalır. Kim dine daha bağlıysa, o daha çok belaya düşer olur. Kim bu konuda daha zayıf ise imtihanı da ona göredir. Böylece kullara, yeryüzünde hatasız ve günahsız yürüyecekleri ana kadar belalar gelmeye devam eder.” (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, hadis no: 1484, III, 87; Dârimi, *Sünen*, hadis no: 2825, III, 1831-1832; İbn Mâce, *Fiten*, 23, hadis no: 4023, II, 1334; Tirmîzî, *Zühd*, 56, hadis no: 2398, IV, 179; İbn Hibbân, *Sahih*, hadis no: 2900-2901, VII, 160; Hâkim, *Müstedrek*, hadis no: 120-121, I, 99-100). Tirmîzî hadisin “hasen-sahih” olduğunu beyan eder. Zehebî ise *Telhis*’inde “Şeyhayn’ın şartları üzere sahihtir” der. Elbâni’nin kanaati de Tirmîzî ile aynıdır. Şuayb Arnavut ise “İsnadı hasendir” hükmünü verir. Dârimi’nin *Sünen*’ini tahkik eden Hüseyin Selim Esed ed-Dârânî de “İsnadı hasendir, hadis de sahihtir.” demektedir.

Mevlânâ bu rivayete atıf yaparak onu şöyle yorumlamaktadır: “*Hani porsuk adlı bir hayvan vardır. Dayak yedikçe şişmanlar, semirir. Dayak yedikçe daha iyileşir, sopa vuruldukça daha semirir. Müminin canı da porsuk gibidir. Hastalık, dert, mihnet ve ıstıraplarla kuvvetlenir, semirir. Bu sebeptendir ki; peygamberler dünyada yaşayan bütün insanlardan daha fazla zahmetlere düştüler. İstıraplara katlandılar. Onların başlarına gelen ıstıraplara, belalara başkaları katlanamadıkları için peygamberlerin canları bütün insanların canlarından daha üstün, daha büyük bir hale geldi. Hayvan derisi terbiye gördüğü sıralarda acı ilaçlarla belalar çeker, dertlere uğrar, ıstıraplara katlanır da sonunda ‘Taif derisi’ gibi hoş bir hale gelir. Eğer onu, o acı, o keskin ilaçlarla terbiye etmeselerdi pis halde kalır, fena halde kokar dururdu. Sen de şu insan denilen mahluku; tabaklanmamış, terbiye edilmemiş, rutubetten nem kapmış, çirkinleşmiş, ağır kokulu ham bir deri gibi bil. Sen ona keskin ve acı ilaçları bolca sür de temizlensin, arınsın, güzel ve parlak bir hale gelsin. Bu acılara katlanmaya, yani Allah’tan dert istemeye gücün yetmiyorsa, sen istemeden Allah sana bir dert, bir musibet, bir ağrı, sızı verdiğinde hiç olmazsa buna razı ol. Ses çıkarma, şikayet etme. Çünkü dosttan gelen bela ve musibet seni temizler, onun bilgisi senin tedbirlerinden üstündür. Belaya uğrayan kişi onda safa görecektir olursa, o bela ona hoş gelir. Bir hastayı iyileştiren acı ilaç, iyileştirdiği için hastaya tatlı gelir.” (Mevlânâ, 1997: IV, s.387-388, beyit no: 97-108). Bu yorum işâri olmakla beraber “musibet, bela, sıkıntı ve hastalığa düşen olma ve onlara sabretme karşılığında Allah katında kulun derecesinin yükselmesi ve hatalarına kefaret olması” noktasında muhaddislerin yorumlarıyla (İbn Battâl, 1423: IX, 374, 377; İbn Hacer, 1379: X, 111-112; Münâvi, 1408: I, s. 156; Münâvî, 1356: I, 518-520) paralellik arz eder.*

Rivayet bir de topluma önderlik edenler, onlara nasihat edip, terbiye etmeye gayret edenler üzerinden ve yine enfüsi-işâri bir yorumla ele alınır. “*Nerede azgınları yumuşatan bir er varsa onların tekmelerinden kurtulmasına bir çare yoktur. Hasılı belaların çoğu peygamberlere gelir. Çünkü ham kişileri yola getirmek zaten bir beladır. Siz kaidemiz, nizamsız gitmekteyiz sözüne uyun da rahvan gidin. Bu suretle de uysal bir hale gelin, padişahın bineceği bir at olun., demektedirler.*” (Mevlânâ, 2018: IV, 471, beyit no: 2029-2032).

### **İşâri Yorumun Bir İmkan Olarak Kullanılmasının Önündeki Engeller Kurulan Hatalı Özdeşlikler**

Mesele tasavvuf ve hadis olduğunda diğer İslami ilimler için de geçerli olmak üzere İslam Alemi'nde, bilim adamları iki yol tutmuşlardır: Biri, "duyu, akıl ve nakil yolu"; diğeri de, "tasfiye ve keşf yolu" dur. Bunlardan birinci yolla, yani duyu, akıl ve nakil yöntemiyle Kur'an ve Hadis metinleri tetkik edilip kendilerine ittiba edilince Fıkıh, Tefsir ve Hadis ilimleri ortaya çıkmıştır. Kelam ilminin yolu da, duyu, akıl ve nakil yoludur; ancak burada Nass, akla tabi kılınır. Felsefe yolu ise sadece duyu ve akıl yoludur. Burada da Felsefe ve Nass uyuşturilmaya çalışılır. İkinci yöntemde tasfiye ve keşf, Nass'a tabi kılınca Tasavvuf ilmi ortaya çıkmıştır. Bunların hepsi, İslam Düşüncesi üst paradigmasını oluşturmaktadır ve onun altında yer alan her

ilim dalı farklı yöntem ya da mantık kullansa da aynı bünyeye, aynı bütüne ait ve birbirini tamamlayan parçalar konumundadır. Son zamanlarda, İslam Alemi'nde Kur'an'ı hayata aktarırken, onu daha iyi anlayıp yorumlamak için, mantık ayrılıkları dikkate alınmadan bazı yöntemler üzerinde durularak çözümler üretilmeye çalışılmaktadır. Ne var ki bu tür yaklaşımların; çatışmaları, hatta birbirini yok saymayı da beraberinde getirdiği görülmektedir. Halbuki mesela Kur'an'ın hayata aktarılmasında İslam ilim geleneğindeki Fıkıh, formel (biçimsel) mantık yöntemini kullanırken Tasavvuf, diyalektik mantığı esas almıştır. (Güler, 2007, s. 212-213). Ancak modern zamanlarda geri kalma sebebi olarak telakki edilen/ettirilen tasavvuf, İslami ilimlerin tamamını ifade eden paradigma içi bütünlüğün bozulması neticesinde meydana gelen birbirini tasfiye etme ameliyesinin kurbanlarından bir tanesi olmuştur. **Çünkü Batı felsefi-teolojik geleneği içinde ortaya çıkan kategorik ayrımların evrenselleştirilmesi sonucunda bütün dinler için geçerli olduğu kabul edilen bir üst kategorik farklılaşma tartışılmaz bir gerçeklik haline getirilmiştir. Teoloji, Felsefe ve Mistisizm kategorik ayrışması, İslam Düşünce Tarihine uygulandığında birbirleriyle geçişkenliği imkansız görülen Kelam, Felsefe ve Tasavvuf üst kategorilerinin varlığı bütün çalışmaların çıkış noktası olmuştur.** Bu çıkış noktasından hareketle ekoller arasındaki farklar o derece abartılmıştır ki; ortak bir zemin üzerinde geliştikleri bile unutulmaya başlanmıştır. İslam Kelamı, Ortodoks ve Monofizit geleneğinin etkisinde gelişmiş olduğundan Hristiyan Teolojisine; İslam Felsefesi, Yunan kaynaklarının tercümesinden vücut bulduğu için Aristocu ve Yeni Eflatuncu geleneğe; Tasavvuf ise bir yandan Hint mistisizmine, diğer yandan Yeni Eflatuncu yorumlara istinad ettirilmiştir. **Bugün düşünce tarihimizle ilgili çalışmaların önündeki en önemli açmaz, bu kategorik ayrımın yol açtığı algılama yanlışlığıdır.** İslam Düşünce Tarihine yaklaşırken cevaplanması gereken temel soru şudur: **Kelam, Tasavvuf ve Felsefe İslam düşünce birikiminin alt kategorileri midir? Yoksa Kelam, Hristiyan Teolojisi ile birlikte Teoloji üst kategorisinin; İslam Felsefesi, Felsefe üst kategorisinin; Tasavvuf, Mistisizm üst kategorisinin alt kategorileri midir? Gittikçe katılaştıkça bu kategorik modeller, İslam dünyası içindeki farklı yaklaşım sahibi ekollerin kemikleşmesine de yol açmıştır.** Her ekol mensubu, İslam düşünce geleneğine kendi zaviyesinden yaklaşmış, **bu geleneği bir bütün olarak kavramak ve zaman-mekan boyutu içinde yeniden üretebilmektense geleneğin kendisi dışındaki unsurlarını mutlak anlamda reddetme psikolojisine kapılmıştır.** (Davutoğlu, 2014, I, s. 16).

Bu bağlamda kendi içinde süreklilik arz eden bir düşünce geleneğinin takipçileri olmaları açısından aynı hadis metnini yorumlayan ve hem de aynı tarihi kesit içerisinde yaşayan Nevevi ile Mevlânâ bize göre birlikte değerlendirilmelidir. Tutarlı, iç bütünlüğe sahip bir İslam düşünce geleneğinden bahsedebilmemizin bunu gerektirdiği kanaatindeyiz. Zira her iki müellif de bu geleneğin mensuplarıdır.

Mevlânâ bu hakikati şu şekilde anlatmıştır:

*Surete bakarsan gözün ikidir.*

*Sen onun nuruna bak ki o birdir.*

*Bir yerde on tane mum yakılsa*

*Hepsinin birbirinden farklı olduğunu görürsün*

*Karanlık gecede onların nuruna baksan*

*Işıkları birbirinden farklı değildir.*

*Yüz tane elma, yüz tane ayva saysan her biri ayrı ayrıdır*

*Onları sıkarsan yüz kalmaz, hepsi bir olur.* (Mevlânâ, 2018, I, s.61-62, beyit no: 704-

Bu bakış açısı kaybedildiğinde çok büyük ihtimalle bu ilimler –maalesef günümüzde de yapıldığı üzere- birbirini nakzeden iki karşıt konumuna getirilecektir. Bu yaklaşım, yani İslami Düşüncesi üst paradigmasının bütünlüğü tüm İslami ilimler gibi hadis ve tasavvuf için de elzemdir. Aksi halde farklı İslam ekollerinin ortak zeminlerini tespit etmekten çok, farklılıklarını ön plana çıkarmak söz konusu olacaktır ve bize göre maalesef bugün vaki olan da budur. İslam düşünce birikiminin iç bütünlüğü, tutarlılığı ve sürekliliği göz ardı edilmekte, farklı ekol mensupları arasındaki paradigma içi tartışmalar gelenek dışı üst başlıkların alt kategorilerine ait cedeller şeklinde sunulmaktadır. (Davutoğlu, 2014, I, s.16). Neticede paradigma içi bütünlük ve iç tutarlılık bozulmakta, bu da hadis metinleri söz konusu olduğunda “yorumda iç tutarlılık”ın ortadan kalkmasına ve birbirini nakzederek ya da yok sayarak “yorumda parçalanma”ya neden olmaktadır.

Genel olarak bahsettiğimiz bu özdeşleştirmeler, paradigma dışı unsurlarla yapılandır. Bir de paradigma içi özdeşleştirmeler vardır ki; bunlar da genelde mutedil olanın ifrat ya da tefrit noktasında bulunanla özdeş kılınmasıdır. Bu halin bir örneği, yukarıda bahsettiğimiz Tasavvuf/Sûfiyye-Btiniyye özdeşliği ya da işâri yorum-bâtını yorum özdeşliğidir. Bize göre bunun da doğuracağı sonuç kaçınılmaz şekilde birbirini “tasfiye ve imha etmek”tir.

Netice itibariyle “**yorumda bütünlüğün**” ya da “**yorumda iç tutarlılığın**” sağlanabilmesi için bu ve benzeri özdeşliklerden kurtulmak kaçınılmazdır. Bu bağlamda *Mesnevi*’den nakledeceğimiz hadis, “İslam’da ruhbanlık yoktur” şeklinde ifade edilen rivayettir.

İbn Hacer rivayeti *لا رهبانية في الاسلام* lafzıyla hiç görmediğini ancak İbn Abbas’tan merfu olarak gelen ve Ahmed b. Hanbel ile Ebû Dâvûd’un rivayet ettiği, Hâkim’in de “sahih” dediği *لا ضرورة في الاسلام* - “İslam’da ruhbanlık yoktur” rivayetinin bulunduğunu söyler.

حَدَّثَنَا عُثْمَانُ بْنُ أَبِي شَيْبَةَ، حَدَّثَنَا أَبُو خَالِدٍ يَغْنِي سُلَيْمَانَ بْنَ حَيَّانَ الْأَحْمَرِ، عَنِ ابْنِ جُرَيْجٍ، عَنْ عُمَرَ بْنِ عَطَاءٍ، عَنْ عِكْرَمَةَ، عَنْ ابْنِ عَبَّاسٍ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «لَا صُرُورَةَ فِي الْإِسْلَامِ»

(İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, hadis no: 13602, III, 218; Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, hadis no: 2844, V, 42; Ebû Dâvûd, *Menâsik*, 3, hadis no:1729, II, 141; Taberâni, *el-Mu’cemu’l-Kebîr*, hadis no: 11595, XI, 234; Hâkim, *Müstedrek*, hdis no: 1644, I, 617; hadis no: 2673, II, 173; Makdisî, *el-Muhtâra*, hadis no: 200, XII, s. 178-179). Hâkim, hadise iki defa yer vermiştir. Naklettiği birinci rivayet için isnadının sahih olduğunu, ancak Şeyhayn tarafından tahrir edilmediğini; ikinci rivayet içinse Buhârî’nin şartları üzere sahih olduğunu söyler. Zehebî de Hakim’in naklettiği ikinci rivayet için Buhârî’nin şartları üzere sahih olduğunu beyan etmiştir.

İbn Hacer, ayrıca *تبتل* lafzıyla ruhbanlığı nehyeden bir başka rivayetin de bulunduğunu ifade eder.

عَنْ مَعْمَرٍ، عَنْ خَالِدٍ، عَنْ أَبِي قَلَابَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: «مَنْ تَبَتَّلَ فَلَيْسَ مِنْنَا»

“İnzivaya çekilen/Münzevi yaşamayı tercih eden bizden değildir.” (Abdurrezzak, *Musannef*, hadis no: 12592, VII, s. 150-151; Ma’mer b. Râşid, *el-Câmi*, hadis no: 20570, XI, 291).

Sonra da nikaha ve evliliğe teşvik eden rivayetleri ardı ardına sıralar. Nikahın sünnet oluşuna, neslin devamını temin ettiğine, bu rivayetlerden maksadın da evliliğe teşvik olduğuna temas eder. Hz. Peygamber’in kıyamet gününde ümmetinin çokluğuyla övüneceğini beyan eden rivayetlere yer verir. (İbn Hacer, 1379, IX, s. 111-112) Sonuç itibariyle *ضرورة* - evlenmemek, *تبتل* ise evlenmemeyi de içine alacak şekilde insanlardan uzaklaşmak, uzlet hayatı sürmek manalarıdır ve anlaşılana o ki “İslam’da ruhbanlık yoktur” şeklindeki ifade, nikahı medh ve teşvik eden rivayetler ile evlenmemeyi zemmeden rivayetlerin kadr-i müsterek’i yerindedir.

Metninde ruhbanlığın geçtiği diğer bir rivayet ise Hz. Peygamber’in

حَدَّثَنَا حُسَيْنٌ، حَدَّثَنَا ابْنُ عَيَّاشٍ يَعْنِي إِسْمَاعِيلَ، عَنِ الْحَجَّاجِ بْنِ مَرْوَانَ الْكَلَّاعِيِّ، وَعَقِيلِ بْنِ مُدْرِكِ السُّلَمِيِّ، عَنْ أَبِي سَعِيدِ الْخُدْرِيِّ، أَنَّ رَجُلًا جَاءَهُ فَقَالَ: أَوْصِنِي. فَقَالَ: سَأَلْتُ عَمَّا سَأَلْتَ عَنْهُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ قَبْلِكَ، "أَوْصِيكَ بِتَقْوَى اللَّهِ، فَإِنَّهُ رَأْسُ كُلِّ شَيْءٍ، وَعَلَيْكَ بِالْجِهَادِ، فَإِنَّهُ رَهْبَانِيَّةُ الْإِسْلَامِ، وَعَلَيْكَ بِذِكْرِ اللَّهِ وَتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ، فَإِنَّهُ رَوْحُكَ فِي السَّمَاءِ، وَذِكْرُكَ فِي الْأَرْضِ"

“Sana Allah’tan korkmayı (takva) tavsiye ederim, zira o, her şeyin başıdır. Cihad da senin için bir yükümlülüktür; zira o, İslam’ın/ümmetimin ruhbanlığıdır” sözüdür. (İbn Hibbân, *Sahih*, hadis no: 361, II, 76; Taberâni, *el-Mu’cemu’l-Kebir*, hadis no: 1651, II, 157; Ebû Ya’lâ, *Müsned*, hadis no: 1000, II, 283; Kuzâi, *Şihâb*, hadis no: 740, I, 431). Elbâni, Şuayb Arnavut ve Hüseyin Selim Esed isnadının zayıf olduğunu söylemiştir.

Görünen o ki; ilk iki rivayet, ruhbanlığın mahiyetine dair olmaması gerekeni, üçüncü rivayet ise olması gerekeni anlatmaktadır. Yani “efradını câmi, ağyarına mani” bir tanımlama söz konusudur.

Mevlânâ *Mesnevi*’de bu üç rivayeti ayrı ayrı ele alır ve ihtilaflı görünen rivayetleri kendi üslubuyla değerlendirerek bizlere “tevilu/telifu muhtelefi”l-hadis” örneği sunar. Burada yaptığı yorumlar hem muhaddislerin yorumlarıyla uyum içerisindedir, hem de işâri yorumlar ihtiva etmektedir.

### Birinci Rivayetin Yorumu

Önce “*Peygamber Aleyhisselam’ın ‘İslam’da/Müslümanlıkta ruhbanlık/papazlık yoktur’ hadisi*” şeklinde verdiği başlık altında yorum yapar. İlk olarak savaşmak için düşmanın olması gerektiğini, düşman olmadıkça savaşın olamayacağını, düşman olmadan ordu sahibi olmanın anlamsız olduğunu, şehvet olmadan ondan kaçınma emrine uyulamayacağını, meyil olmadıkça sabrın anlamsız olacağını beyan eder. Akabinde de hadisi nasıl anladığını kısa ve öz ifade etmektedir: “*Papazlaşıp kendini hadım etme.*” Burada hadisi evlenmekten kaçınmayı men etmek olarak yorumladığı açıktır. Zira devamında da “*İffet şehvetten kaçılacak yerdir.*” der. Rivayete getirdiği bu yorumu –ki yukarıda geçtiği üzere muhaddisler de ifadeyi böyle anlamışlardır- mana olarak zikrettiği Kur’an ayetiyle desteklemektedir. “*Yoksullara verin, onları doyurun (Hac Suresi, 22(28) denmiştir. Şu halde kazan. Çünkü elinde önceden kazandığın bir şey olmadıkça harcayamazsın ki. Gerçi ‘yoksulları doyurun’ denmiştir ama sen ‘kazanın da sonra yoksulları doyurun’ diye oku.*” (Mevlânâ, 2018, V, 543, beyit no: 579-590). Sonuçta evlenmemek fitratın zıddına hareket etmiş olmaktır. Burada yorum evlenmek gerektiği üzerinedir. Yani *ضرورة*’nın zemmidir.

### İkinci Rivayetin Yorumu

Bu rivayete *Mesnevi*’de bir defa daha yer verilir. Meşveretin ehemmiyetinden bahsederken bunun sebebi “*meşverette hata ve eğrilik az meydana gelir. Bu akıllar aydın kandillere benzer. Elbette yirmi kandil bir kandilden daha ziyade aydınlık verir.*” şeklinde anlatılmaktadır. Bu sebeple kişi “*Yürüyün alemi gezin!*” (Rum Suresi, 30/42, Sebe Suresi, 34/18) *emrine uyararak meclislerde akıllar ara. Ama öyle akıl ki Peygamber’den miras kalmış olsun. Zaten o azametli peygamber de rahipliği, dağlara çekilip yalnızca ibadet etmeyi bunun için menetmiştir, yasaklamıştır.*” (Mevlânâ, 2018: VI, s. 731, beyit no: 2635-2650). Enfüsi-işâri nitelikli olmakla beraber bu yorum; rehber, mürşid arayıp bulmak ve ondan istifade etmek gerektiği için dağlara çekilmenin yasaklandığını vurgulamaktadır. Yani *تبتل*’ün zıddıdır. Mevlânâ’nın açıklaması, hem muhaddislerin izahını ihtiva etmesi, hem de tasavvufî/işâri nitelik taşıması bakımından paradigma içi tutarlılık arz etmektedir.

### Üçüncü Rivayetin Yorumu

Aynı rivayet ilerleyen beyitlerde bir kez daha “*Mustafa Aleyhisselam ‘İslam’da rahiplik yoktur’ buyurmuştur*” başlığı altında izah edilir. Ancak buradaki bağlam; hem önceki



rivayetleri, hem de toplum içinde olmayı, cihad ve tebliğden geri durmamayı; yani münzevi bir hayatı ve inzivaya çekilmeyi terk ederek hadiste yer alan “ümmetimin ruhbanlığı cihaddır” tavsiyesini yerine getirmeyi ihtiva etmektedir. Sonuçta hem zâhir, hem de işâri yorumlar bir arada zikredilmiş olmaktadır.

Yorumlar münzevi bir avcıyla bir kuşun konuşması şeklinde serdedilir. Kuş halvette oturmamak gerektiğini, Ahmed’in (a.s.) dininde rahipliğin nehyedildiğini ve böyle bir davranışın bidate kapılmak olduğunu dile getirmektedir. Referansları ise Cuma namazı kılmanın, vakit namazlarını cemaatle kılmanın, emr-i bi’l-maruf ve nehy-i ani’l-münker yapmanın ve halka faydalı olmanın dinen gerekli olduğudur. Hatta hadis olduğu beyan edilmeden rivayete atıf yapılmakta ve “İnsanların hayırlısı halka faydalı olandır” denmektedir. Bir de akli argüman sunulur “*Taş değilsen, taşla toprakla işin ne*” denilir.

Avcı ise kendi münzevi halini savunmaya “**Aklı tam olmayan adam, akıllı kişinin yanında taş kerpice benzer**” şeklinde akli bir argümanla başlar. Ekmek ve dünyalık peşine düşmenin eşeklik, yani hayvani bir vasıf olduğunu beyan eder. **Yani hayvani bir vasıfla hayat süren ve anlaşılan o ki; bu haliyle de akıllı sayılmayan –akıllı olmak ahireti hesaba katabilmektir- kimseler taş ve kerpiç yerindedir. Onlar, insanın en ayırıcı vasfı olan “akıllılık” niteliğini yitirmiş olmaları hasebiyle taştan ve kerpiçten farksızdır. İşte bu gibi kimselerle oturup kalkmak –rahiplerin manastırlarda taş ve kerpiç arasında kendilerini hapsedmelerinde olduğu gibi- asıl rahipliktir ve Hz. Peygamber de bunu reddetmektedir.** Avcı da kendi yaklaşımına ayeti referans gösterip **akıllı olmanın baki olana yönelmek olduğunu “Çünkü Hakk’tan başka ne varsa hepsi mahvolur gider”** (Kasas Suresi, 28/88) **ayetine atıf yaparak anlatmaktadır.** İşte böyle adamlar ölüyü, fani olanı arayan kimselerdir ki; bu durumda onların da ölü sayılması normaldir. **Ve bu şekilde akıllı, diri olmayanlarla oturup kalkmak –ki bunlar taştan, topraktan farksızdır- rahipliktir ve Hz Peygamber bundan nehyetmektedir.** Hatta bu gibi kimseler taştan, topraktan da beterdir; zira taş ve toprak, kimsenin yol ve gidişatına engel olmaya uğraşmaz. Ancak bu adamlardan insana birçok zarar gelir. (Mevlânâ, 2018: VI, s. 670-671, beyit no: 483-502). Bir başka yerde Mevlânâ böyle kimseleri “*Uzak durulması gereken ahmaklar*” olarak anlatmaktadır. Sebebini ise “*Ahmaktan kaç! Ahmakla sohbet nice kanlar döktü. Hava, suyu yavaş yavaş çeker alır ya, ahmak da dininizi böyle çalar, alır işte. Taşa oturan adamın harareti nasıl gider ve o adam nasıl soğuk alırsa, ahmak da sizden harareti, aşkı, iştiyakı çalar, size soğukluk verir.*” diyerek açıklamıştır. (Mevlânâ, 2018: III, 342-343, beyit no: 2600-2610).

Avcının konuşması üzerine kuş, rivayetin ilk yorumundaki kendi argümanları ile konuşmaya devam ederek savaşın; bu şekilde yol kesenler, yoldan soğutmaya, aşk ve iştiyakı yok etmeye çalışanlar olunca savaş olacağını, erliğin, kişi düşmanla savaştığı zaman ortaya çıkacağını söyler. Bunu da sünnet ve siretle destekleyerek “*Peygamber kılıçla gönderildi, ümmeti de saflar yaran er bir ümmettir.*” der. Ardından da rivayeti “*Bizim dinimizde iş savaştadır, İsa dininde ise mağaraya, dağa çekilip ibadette.*” sözleriyle tekrar etmiş olur. Avcının savunması “*İnsanda güç, kuvvet varsa; kötülüklerle karşı durabilirse dediğin gibidir. Kuvvet olmayınca çekilmek daha doğrudur. Takatin yetmeyeceği şeyden kaçmak daha yerinde bir iştir.*” şeklinde olup adeta hem akli ve hem de kalbi belli bir yetkinliğe erişmeden sahaya çıkmanın sıkıntılı olacağını vurgulamaktadır.

Zikrettiğimiz bu muhaverenin sonunda esas itibariyle aynı zeminde buluşmuş gibidir. Kuş savaşmak için yüreğin doğru olması gerektiğini, yoksa insanın dostunun eksik olmayacağını, kişinin dost olmayı başarması sonucunda nice dostlara sahip olacağını, şeytanın bir kurt, kişinin de Yusuf olduğunu ve Yakup’un eteğini bırakmaması gerektiğini, kişinin yalnız başına bir yol tutup cemaatten ayrıldı mı kurt tarafından yenileceğini ifade eder. (Mevlânâ, 2018, VI, 671, beyit no: 500-520). Anladığımız kadarıyla Mevlânâ, kişinin rehbersiz, belli bir eğitim sürecini hedefleyen müşid terbiyesinden geçmeden inzivaya çekilmesine karşı çıkmaktadır.

Son olarak buraya kadar yer verdiğimiz açıklamalar aynı zamanda, rivayetin modern dönemde çok kullanılan yorumuyla birlikte “dinde otorite ya da din adamı olamayacağına” delil yapılmasının (Kara, 2018: 76-103) isabetli olmadığını, rivayetin geleneksel dönemde hiçbir şekilde böyle anlaşılmadığını, rivayeti bu şekilde yorumlamanın İslam ilim geleneğinde herhangi bir referansının bulunmadığını da göstermektedir. Hatta aksine böyle bir vazifenin belli bir yetkinlik ve emek sonrasında yapılmasının isabetli olacağına vurgu yapmaktadır.

Yukarıda beyan ettiğimiz gibi “Bütünlük ve İç Tutarlılık” ilkesi, aynı geleneğin farklı ilim dallarından ve onların yorumlarından istifade etmeyi gerektirmektedir. Zira bunların her biri, diğerinin tamamlayıcısı konumunda değerlendirilebilir. Bu ilke, *Mesnevi*’de bazen de tamamen zahiri yorum yöntemlerinin kullanılması ve onlardan istifade edilmesiyle yani yorumlar değil de yöntemler üzerinden ortaya konulmuştur.

أَخْبَرَنَا عَبْدُ الرَّزَّاقِ، عَنْ مَعْمَرٍ، عَنِ الزُّهْرِيِّ، أَوْ غَيْرِهِ قَالَ: «مَنْهُوَ مَنْ لَا يَشْبَعَانِ: طَالِبُ الْعِلْمِ، وَطَالِبُ الدُّنْيَا»

“İki haris vardır ki; onlar doymaz. Biri bilim talep eden, diğeri de dünyayı talep edendir.” (Ma’mer b. Râşid, *el-Câmi*, hadis no: 20478, XI, 256; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, hadis no: 26118, V, 284; Dârimî, *Sünen*, hadis no: 343-344, 346, I, 355, 357; Bezzâr, *Müsned*, hadis no: 4880, XI, 148; Taberânî, *el-Mu’cemu’l-Kebir*, hadis no: 10388, X, 180; Hâkim, *Müstedrek*, hadis no: 312, I, 169). Hüseyin Selim Esed, rivayetin Dârimî’de yer alan tariklerinden birincisi için “sahih” derken, diğerleri için “zayıf” demiştir. Bezzâr, kendisinin tahrir ettiği tarikten daha sağlam bir tarikte rivayetini bilmediğini söyler. Hâkim kendisinin tahrir ettiği tarikin Şeyhayn’ın şartları üzere sahih olduğunu ve onda bir illet tespit edemediğini zikreder. Zehebi’nin değerlendirmesi de Hâkim’ininki gibidir.

Mevlânâ “Bilgi, uçsuz bucaksız ve kıyasız bir denizdir. Bilgi dileyense denizlerde dalgıçlık edene benzer. Bilgi dileyenin ömrü binlerce yıl olsa yine araştırmaktan vazgeçmez, bir türlü doymaz” dedikten sonra şu açıklamayı yapar: “Allah Elçisi Mustafa ‘İki haris vardır ki hiç doymaz. Biri dünyayı dileyen, öbürü bilgi isteğinde bulunan’ dedi. Bu bilgi dünya bilgisinden başka olmalı ki; hadiste tekrarlama olmasın. Çünkü dünya bilgisi de dünyadır. Eğer buradaki bilgi dünya bilgisi olursa ‘Biri dünyayı dileyen, öbürü dünya isteğinde bulunan’ diye tekrar olur, ayırma olmazdı. ‘Dünyayı, dünya şatafatını dileyenle bilgi elde etmek isteyen’ dendi. Bu ayırmaya dikkat edilirse buradaki bilginin dünya bilgisinden başka olduğu anlaşılır. Dünyadan başka ne olabilir. Ahiret... Seni buradan ayıran, sana kılavuzluk eden!” (Mevlânâ, 2018: VI, 767-768, beyit no: 3914-3920).

حَدَّثَنَا مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْمَكِّيِّ، حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، قَالَ: قُلْتُ لِسُهَيْلٍ: إِنَّ عَمْرًا حَدَّثَنَا عَنِ الْقَعْقَاعِ، عَنْ أَبِيكَ، قَالَ: وَرَجَوْتُ أَنْ يُسْقِطَ عَنِّي رَجُلًا، قَالَ: فَقَالَ: سَمِعْتُهُ مِنَ الَّذِي سَمِعْتُهُ مِنْ أَبِي كَانَ صَدِيقًا لَهُ بِالشَّامِ، ثُمَّ حَدَّثَنَا سُفْيَانُ، عَنْ سُهَيْلٍ، عَنْ عَطَاءِ بْنِ يَزِيدَ، عَنْ تَمِيمِ الدَّارِيِّ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ: «الدِّينُ النَّصِيحَةُ» قُلْنَا: لِمَنْ؟ قَالَ: «لِللَّهِ وَلِكِتَابِهِ وَلِرَسُولِهِ وَلِأَنْعَمَةِ الْمُسْلِمِينَ وَعَامَّتِهِمْ»

Nebi (s.a.) “Din nasihattir.” buyurdu. Kendisine “Kim için?” diye sorulunca “Allah için, Kitabı için, Peygamber’i için, Müslümanlar ve onların yöneticileri için.” cevabını verdi. (Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, hadis no: 3281, V, 318; hadis no: 16941, XXVIII, 140; Dârimî, *Sünen*, hadis no: 2796, III, 1812; Müslim, İman, hadis no: 95 (55), I, 74; Ebû Dâvûd, Edeb, 65, hadis no: 4944, IV, 286; Tirmîzî, Birr, 17, hadis no: 1926, III, 388).

“Peygamber ‘Din nasihattir’ dedi. Nasihat, lügatte hiyanetin zıddıdır. Bu nasihat da dostlukta doğruluktan ibarettir. Doğru söylemez ve aldatırsan hainsin. Köpek postuna bürünmüşsün, köpeksin.” (Mevlânâ, 2018: III, 381-382, beyit no: 3966-3970. Her iki açıklamada da zahiri yorum yöntemi olarak kullanılan dil ve gramere uygunluktan ya da dilin kullanımından istifade görülmektedir.

## Peygamber Tasavvurundaki Değişim

Öncelikle ifade etmek isteriz ki; peygamber tasavvuru, esas itibariyle anlama ve yorumlamayla alakalı olup bir rivayet meselesi olmaktan önce ve öncelikli olarak bir zihniyet meselesidir. Şöyle ki; anlama ve yorumlamaya konu olan bir metin üç unsurdan müteşekkildir: Metni söyleyen, metni dinleyen ve metnin kendisi. Ancak mezkur metin için anlama faaliyeti yani “anlamın ortaya çıktığı süreç” söz konusu olduğunda, bu sürecin bir ucunda anlatan ve diğer ucunda anlatılan kişi yani dinleyen bulunmaktadır, metnin birincil/doğrudan muhatapları için akış anlatan öznenen hareketle “anlatan-anlatım-anlatılan” şeklinde olacaktır. Bu akışta “anlam” iletilmek istenen şeydir ve “anlam”ın “anlatılan” olarak tavsif edilmesi uygun olmaktadır. Ancak metnin ikincil/dolaylı muhatapları, yani anlatanı doğrudan dinleyemeyenler için anlama faaliyetinin istikameti anlayan öznenen hareketle “anlayan-anlama-anlaşılan” şeklindedir. Bu süreçte “anlam” elde edilmek istenen şeydir ve “anlam”ın “anlaşılan” olarak tavsif edilmesi uygundur. **Ayrıca dolaylı muhataplar için söz konusu olan bu akışta “anlatan”ın varlığı “bi’z-zat” değil, sadece “bi’z-zihn”dir. Yani anlatan, muhatabın karşısında değil, zihnindedir.** Anlamın “anlatılan/anlatım” olarak tavsif edildiği birinci akışta metnin doğrudan muhataplarının doğru ya da yanlış anlamaya dair bir tereddüdü söz konusu olduğunda doğru anlam “anlatılandan/anlatımdan” ibarettir. Yani doğrudan anlatımın sahibine (sahibü’l-kelama) sormaları yeterli olacaktır. Zira bir konuşmada söylenen söz anlaşılmaz ya da yanlış anlaşılırsa doğru anlamı tespit ve teyit edecek tek yetkili “konuşan/anlatan”dır. Bu sebeple sözün ilk muhatapları ayrıca önemlidir. Sağlıklı bir şekilde iletilmesi halinde onların anladıkları, “doğru anlamı” yansıtacaktır. Çünkü yanlış anlamaları halinde anlatan özne buna müsaade etmeyecek ve anlaşılana doğrulamayarak yeniden ifade edecektir. (Cündioğlu, 2015, s. 7-23) Mesele birincil muhataplar için bu minvalde olmakla beraber bize göre mezkur durum, muhatabın kendisinin ya da muhatap olanlardan birisinin sorması halinde geçerlidir. Hadisler söz konusu olduğunda bu bağlamdaki soruların çok fazla olmadığını biliyoruz. Bu noktada “anlatılan”ı doğrulayan merci ilk muhataplar için dahi kelamın sahibinin müsaade ettiği sınırlar içerisinde olmak kaydıyla yine zihinlerindeki “tasavvur edilmiş peygamber”den başkası değildir. Şayet böyle olmasaydı sahabe arasında farklı sünnet telakkilerinin zuhur etmesi mümkün olamazdı. Sahabenin sünnet anlayışı, aynı zamanda sahabenin “peygamber tasavvuru”ndan başkası olmasa gerektir. (Erul, 2007, s.446-449) Ancak her şeye rağmen “anlatan”ın bizzat karşılarında olması, bazı farklılıklara müsaade etse dahi tasavvurun müsaade edilen sınırlar içerisinde kalmasını temin etmiştir.

Kelamın/sözün sahibine “ne demek istiyorsun?” sorusunun sorulmadığı durumda ise “bu söz ne anlama geliyor?” sorusu kaçınılmazdır. Dini metinlerin dolaylı ve de modern muhatapları olan bizler için geçerli durum tam da budur. (Cündioğlu, 2015,s. 23) **Sözün sahibinin varlığı bi’z-zat değil de bütünüyle bi’z-zihn olduğundan bu noktada sözü “kimin söylediği” sorusu çok daha önemli bir hal almaktadır ve sözün sahibi olarak Hz. Peygamber ile dolaylı muhataplar arasındaki mesafe açıldıkça kelam gibi kelamın sahibinin de (Hz. Peygamber) yeniden yorumlanması beraberinde gelmektedir. Netice itibariyle dolaylı muhataplar için Hz. Peygamber’in zihni bir varlığa sahip olması, doğal olarak onu tasavvur ediş şekillerini zihinsel bir mesele ya da bir zihniyet meselesi haline getirmektedir.**

Peygamber tasavvuru meselesini öncelikle bir zihniyet meselesi olarak tespit ettikten sonra yapılması gereken tasavvur ve zihniyetin ne olduklarını, nasıl bir ilişki içerisinde bulduklarını vuzuha kavuşturmak olacaktır. Tasavvur, “bir şeyi zihinde canlandırmak, tasarlamak” demek olup herhangi bir varlık hakkında bilgi edinme sürecinin ilk aşamasıdır. (Kaya, 2011, XXXX, s. 126) Ve hiçbir tasavvur sadece kitabi değildir, olması da beklenemez. Hatta “nüzul sebepleri” ile ifade edilen şey dahi gerçekte, realitenin düşünceye önceliği ve realitenin düşünceyi yüksek sesle dile getirmesinden ibarettir. (Hanefi, 2011, s. 14). Çünkü insan ve insan zihni, hayattan/realiteden yalıtılmış halde düşünülemez. Yani herhangi bir

bireyin tarihte ya da bugün var olan herhangi bir şeyi algılaması bireysel-zamansal bir zihin eylemidir. Bu eylemi etkileyen pek çok faktör vardır. Varlık, tabiat ve evren tasavvuru, kozmoloji anlayışı, kültürel arka plan ve kültür düzeyi, metafizik kabuller, sosyal/toplumsal şartlar bunların en önemlileridir, diyebiliriz. Farklı zamanlarda bu etkenlerde meydana gelen değişim, tasavvurun da değişmesine sebep olmaktadır. (Özafşar, 2003, s. 307-308). Doğal olarak her tasavvur gibi “peygamber tasavvuru” da zihniyeti oluşturan birçok farklı etkenin ürünüdür. **Bu noktada unutulmaması gereken şey, insanoğlunun varoluşuna yeni bir anlam çerçevesi çizme iddiasında olan tüm dinlerin, akımların, anlayışların, dünya görüşlerinin ya da kısaca medeniyetlerin öncelikle dil üzerinden ve dil ile zihniyet oluşturma süreci geçirdikleridir. Bu süreç içerisinde, birer zihniyet unsuru olan varlık/ontoloji, bilgi/epistemoloji ve değer/ahlak/etik sistemleri belirlenmiş olur ki; bunlar kavramsal çerçeveyi ve teoriyi ifade ederler. Bu unsurlar, zamanla süreklilik kazanırlar ve akabinde sosyal hayatı yani hukuk, ekonomi, siyaset gibi yapıları düzenlemeye başlarlar.** (Davutoğlu, 2018,s. 20-21). Bu nedenle “her medeniyet, kendine has belli karakteristik fikirlere sahiptir. Bu fikirler, çağın sanatsal tarzı veya sosyal kurumları kadar bu fikirleri doğuran toplumun zihin yapısını da ifade eder.” (Dawson, 2003, s. 19).

Konumuzla alakalı olmak üzere son iki-üç asırdır tüm dünyayı ve tabii İslam dünyasını da etkisi altına almış olan “modernizm” ya da “modernite” de bir zihniyeti anlatmaktadır ve geleneksel Müslüman tasavvurundan/zihniyetinden tamamen farklıdır. Seküler, pozitif bilim esaslı, pragmatist ve benzeri nitelikleriyle daha önce var olan zihniyetlerin yerine geçmiştir. Varlığın yaratıcısı olarak Tanrı’nın yerine insanın, Hristiyanlığın ahlaki söylemi yerine seküler ölçütlerin, mitlerin yerine evrensel hakikatin ve evrendeki Tanrısal düzenin yerini doğanın ve insanın bir makine olarak tanımlanıp araçsallaştırılmasının alması da bunu göstermektedir. Peter Berger’in moderniteyi “*Batı’nın kendi üstünlüğüne inanmasını sağlayan bir zihniyet oluşumudur.*” şeklinde ya da bir başka düşünürün “*Batı’nın doğaya bakarak ürettiği ve evrim, gelişme, ilerleme gibi inanç ilkelerine dayanan bir zihniyet biçimi.*” olarak tanımlaması (Aydın, 2014,s.18-21) da yine bu gerçeğin ifadesidir.

Sonuç itibarıyla yukarıda zikrettiklerimize binaen geleneksel zihniyetten tamamen farklı olan modern dönemin zihin dünyasıyla etkileşim halinde olan ve bu etkileşim sonucu da modern İslam düşünürleri ya da modern İslam düşüncesinin temsilcileri olarak adlandırılan entelektüellerin Hz. Peygamber hakkındaki geleneksel tasavvuru da doğal bir zorunlulukla yenileştirdikleri görülmektedir. (Dermenghem, 1958: 9). Yani ortaya öncekinden farklı yeni bir tasavvur konulmuş ve bu yeni peygamber tasavvurunun çerçevesi esasta bu modernistler tarafından çizilmiştir.

Bu noktadan itibaren modern dönemle beraber peygamber tasavvurunun değişimi temelde “evren tasavvuru”nun değişimiyle, yani varlıkları algılayış şekliyle ve varlık hiyerarşisiyle bağlantılı ontolojik bir problemdir. Peygamberin neyi söyleyip-neyi söyleyemeyeceği ya da söylediğinde nasıl söyleyebileceği, neyden/neyelerden haber verip-veremeyeceği gibi hususlar dikkat edilirse mevcut “mekanik işleyen evren tasavvuru” üzerinden kurgulanmaktadır. Halihazırda mevcut ve bizler için verili olan bu tasavvur Müslüman zihin tarafından teşekkül ettirilmiş bir tasavvur değildir. Yaratıcı’nın dahi Aristo’nun Tanrısına benzetildiği –ki deizmin popüleritesinin artması bu tasavvurla yakından alakalıdır-, evrenin tamamıyla bir makina olarak kurgulandığı “mekanist bir evren tasavvuru”dur. Burada evren/kainat makine olduğu kadar hangi insan olursa olsun insan da bir makinedir. Hiçbir şekilde müdahale kabul etmeyen mükemmel kurgulanmış bir makine. Bu bağlamda modern zihniyetin ortaya çıkardığı peygamber tasavvuru da son derece mekanist, fizikalist ve rasyoneldir, kozmik ya da olağanüstü unsurlar barındırmamaktadır. Bu nedenle Hz. Peygamber’i, metodu ve mahiyeti gereği rasyonellikten öte manevi kimliği ve önderliğiyle öne çıkaran tasavvuf da doğal olarak geriye itilmiş ve gözden düşmüştür. Sonuçta geleneksel dünyada hiç de problem teşkil etmeyen “Hannâne Direği”, “Redd-i Şems Olayı”, “Şakk-ı

Kamer Hadisesi” gibi rivayetler modern dönemlerde birer probleme dönüşmüş, hatta reddedilmesi gereken unsurlar haline gelmiştir. Geleneksel tasavvurda varlık hiyerarşisindeki konumu gereği olağanüstülüğü hiç de problem oluşturmayan, hatta olağanüstü nitelikler taşıması adeta zorunlu görülen Hz. Peygamber, böylesi ciddi bir kırılma neticesinde adeta olağanüstü derecede sıradanlaşmıştır.

Bu bağlamda mevcut evren/kainat/varlık tasavvurumuzun peygamber tasavvuru üzerindeki ilk ve en belirgin yansıması “Hz. Peygamber’in bizim gibi bir beşer olduğu”na dair yapılan yoğun vurgudur. Kabul edenler için, yaratıcının dahi makinayı tasarlayan, kural ve kaidelerini belirleyip işleyişine hiçbir şekilde müdahale etmeyen, edemeyen olarak tasavvur edildiği varlık/ontoloji kurgusunda peygamberin başka türlü telakki edilmesi pek olası da değildir. Bu sebeple artık o peygamber hurma kütüğüyle konuşamayacak, onun inlemesini duyamayacak, güneşi geri gönderemeyecek ve ayı ikiye bölemeyecektir, zira biz insanların böyle şeyler yapması varlık hiyerarşimizin dışına çıkmaktır ve bu da mümkün değildir. Artık Hz. Peygamber’in “Ben de sizin gibi bir beşerim” dediği ayetler ve hadisler kendilerine en çok ehemmiyet verilen ve en çok atıf yapılan metinler ve delillerdir.

Halbuki geleneksel varlık telakkisiyle birlikte geleneksel peygamber tasavvurunun yer aldığı *Mesnevi*’de Hz. Peygamber’in “Ben de sizin gibi bir insanım/beşerim” ifadelerine atıf yapılmakta ve şöyle izah edilmektedir: Bir kadın Hz. Ali’ye gelerek çocuğunun dam oluğunun kenarına çıktığını ve bir türlü oradan uzaklaşamadığını, düşmesinden korktuğunu söylemektedir. Bunun üzerine Hz. Ali, başka bir çocuğa onu çağırarak tehlikeden kurtarmıştır. Mevlânâ bu kurguyu anlattıktan sonra şöyle der: “*Derhal oluktan dama geldi. Cins cinsine ebedi olarak aşkıtır... Her cins kendi cinsinden olanları çeker, bunu böyle bil. Çocuk sürüne sürüne öbür çocuğun bulunduğu tarafa geldi ve aşağıya düşme tehlikesinden kurtuldu. Peygamberler de kulları oluktan kurtarmak için insan olarak gönderilmişlerdir. Peygamber, ben de sizin gibi insanım. Kendi cinsinize gelin, kaybolmayın, buyurmuştur. Çünkü cinsiyetin acayip bir çekiciliği vardır. Nerde birisini ve bir şeyi arayan varsa onu aratan, o yana çeken cinsiyettir.*” (Mevlânâ, 2018, IV, s.489, beyit no: 2679-2692).

Yine bu farklılığı Mevlânâ “İslam garip başladı....” rivayetiyle bağlantılı olarak ele alır ve eşeklerin yanına hapsedilen ceylanın durumuyla örneklendirir: Ahırda eşek gibi saman yiyemeyen ve rahat edemeyen ceylanı konuşturur “*Ben sümbülü, laleyi, reyhanı bile binlerce nazla ve istemeyerek yedim, dedi. Eşek, ‘evet’ dedi, söylen mırıldan. Gariplikle çok saçma şeyler söylenebilir. Ceylan dedi ki; göbeğim sözlerime tanıklık etmede... Fakat koku almayan bunları nereden duyacak? Pislige tapan eşeğe o koku haramdır. Eşek, yolda eşek pisliliğini koklar. Bu çeşit mahluklara miski nasıl sunabilirim? O şefaatçi Peygamber bu yüzden ‘İslam dünyada gariptir’ remzini söylemiştir... Halk onun suretine bakar, onu kendilerine cins sanır ama ondaki kokuyu duymaz... Şu halde iş eri de surette insan görünür ama hakikatte onda insan yiyen bir aslan gizlidir. Adamı güzelce yer, onu tek mücerret bir hale getirir. Derdi varsa tortusunu süzer, saf bir hale sokar.*” (Mevlânâ, 2018, V, s. 552-553, beyit no: 913-936)

Zihniyetin teorik unsurlarını oluşturan ve esasını modern Batı düşüncesinin teşekkül ettirdiği ontoloji, epistemoloji ve etik anlayışı ile yaşanan değişim ve dönüşüm Peygamber tasavvurumuzda ciddi problemler oluşturmuştur. Buna dair bir örneği “**Yorumda vurgu kayması**” başlığıyla burada zikretmek istiyoruz:

حَدَّثَنَا عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ قَالَ: حَدَّثَنَا عَبْدُ اللَّهِ بْنُ نُمَيْرٍ، عَنْ إِبْرَاهِيمَ بْنِ الْفَضْلِ، عَنْ سَعِيدِ الْمُقْبِرِيِّ، عَنْ أَبِي هُرَيْرَةَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْحِكْمَةُ ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ، حَيْثُمَا وَجَدَهَا فَهُوَ أَحَقُّ بِهَا»  
أَخْبَرَنَا أَبُو الْحَسَنِ عَبْدُ الْعَزِيزِ بْنُ مُحَمَّدِ بْنِ دَاوُدَ، قِرَاءَةً عَلَيْهِ قَالَ: ثنا أَبِي قَالَ: حَدَّثَنِي أَبِي قَالَ: ثنا أَبُو قِرْصَافَةَ مُحَمَّدُ بْنُ عَبْدِ الْوَهَّابِ، ثنا آدَمُ بْنُ أَبِي إِبْرَاهِيمَ، ثنا اللَّيْثُ بْنُ سَعْدٍ، عَنْ هِشَامِ بْنِ سَعْدٍ، عَنْ زَيْدِ بْنِ أَسْلَمَ، قَالَ: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْحِكْمَةُ ضَالَّةُ الْمُؤْمِنِ، حَيْثُمَا وَجَدَ الْمُؤْمِنُ ضَالَّتَهُ فَلْيَجْمَعْهَا إِلَيْهِ»  
أخبرنا القاضي أبو الحسن البيضاوي قال أخبرنا أبو الحسن بن الجندي قال حدثنا صالح بن محمد قال حدثني أخي قال حدثنا محمد بن حميد الرازي قال حدثنا تميم بن عبد المؤمن عن صالح بن حيان عن ابن بريدة عن أبيه عن النبي صلى الله عليه وسلم أنه قال: «الحكمة ضالة المؤمن أين وجدها أخذها»

“Hikmet müminin yitiğidir. Onu nerede bulursa alır.” (İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, hadis no: 35681, VII, 240; İbn Mâce, *Zühd*, 15, hadis no: 4169, II, 1395; Tirmîzî, *İlim*, 19, hadis no: 2687, IV, 348; Ebû Nuaym, *Hilye*, V, 367; VI, 26; Kuzâî, *Şihâb*, hadis no: 52, I, 65). Tirmîzî kendi tahrir ettiği tarik için “garib” der.

Mevlânâ bu rivayete ilk olarak, ilahi aşk ve manevi lezzetten bahsederken temas eder: “*Şarap kokusunu şarap içen bilir. Şarap içmeyen o kokudan habersizdir. Hikmet, müminin kaybolmuş devesine benzer. Hikmet, teşrifatçı gibi adamı padişahla görüştürür.*” (Mevlânâ, 1997: II, 205, beyit no: 1669).

Görülebileceği üzere “müminin yitiği olan hikmetin” iki vasfına vurgu yapılmaktadır. Öncelikle o, mümin tarafından tanınan, bilinen bir şeydir. Ve sonra da kişiyi Rabbiyle buluşturan, onunla bağlantılı hale getiren bilgidir. Yani tasavvuf literatüründeki “marifetullah” a tekabül etmektedir. Mesele manevi ilimlerle ya da tasavvufi bilgiyle bağlantılı ele alınmakta olup vurgu hem “hikmet”, hem de “dâlle-yitik” kelimesinedir.

Ancak ikinci kullanımda yukarıda beyan ettiğimiz “tanıdık olma” vasfı daha net ve açık görülür. Bu defa rivayet İslami ilimler ya da farklı ilim dalları arasındaki ihtilaflar üzerinden yani zâhir ilimlerle bağlantılı yorumlanmaktadır: “*Kur’an’ın hikmeti müminin kayıp malıdır, herkes kaybettiği şeyi gayet iyi bilir, tanır.*” diyerek söze başlar ve “*Meselâ bir deven olsa da kaybetsen, araştırmaya koyulsan, bulunca senin deven olduğunu nasıl bilmezsin? Arapça da ‘dâlle’ kaybolmuş, sahibinin elinden kurtulup kaçmış, bir yere gizlenmiş deveye derler.*” (Mevlânâ, 2018, II, 239, beyit no: 2939-2941).

Mesele zâhiri ilimler olunca, bu ilimler “Kur’an’ın hikmeti” şeklinde vafedilmekte, vurgu da hem bu Kur’ânî vafsa, hem de bu vasf üzerinden “dâlle-yitik” kelimesine yapılmaktadır. Zira kaybettiği şeyi (hikmet) en iyi onun sahibi tanır.

Mevlânâ üçüncü defa rivayete yer verir ve burada da hikmet, mana boyutlu, manevi ilimlerle alakalı zikredilmektedir. Yani ilk yorumda olduğu gibi o, padişaha (Allah) ulaştırandır. Anlatılan bir hikayede sandık içinde mahsur kalıp da açıldığında rezil bir hale düşecek olan kâdının, sesinden tanıdığı bir kimseye “*Mahkemede naibim var, halimi ona anlat, çabuk ol, gecikme! Para verip bu sandığı şu akılsız heriften satın alsın, açmadan öylece eve götürsün*” demesini aktardıktan sonra “*Ya Rabbi! Ruh sahibi bir kavim gönder de bizi de beden sandığından satın alsınlar. Halkı; büyüleyici, ancak açıldığında insanı rezil rüsva edecek dünyevi ve bedeni zevklerle dolu bu sandıktan Peygamberlerden başka kim satın alabilir. Sandık içinde olduğunu gönül gözü açık olan binde bir kişi bilebilir. O, önceki alemi görmüştür de o zıtla bu zıt kendisine ayan olmuştur. Hikmet müminin kayıp malıdır. Bu sebeple mümin, kendi yitiğini bilir, anlar. Asla iyi gün görmemiş olan kimse bu devletsizlikten sıkılıp da kurtulmak için çırpınır mı hiç? Yahut daha çocukken tutsaklığa düşen, yahut da daha önce anasından köle olarak doğan kişinin canı hürlük zevkini görmemiştir. Onun meydanı suretler sandığıdır. Akı daima suretlerde mahpustur, kafesten kafese gezer durur.*” (Mevlânâ, 2018: VI, 785-786, beyit no: 4534-4555). Hikmet, gönül gözünün açık olmasıyla elde edilen, Peygamber’in ya da mürşid-i kamilin, evliyanın sahip olduğu bilgi olarak yorumlanmaktadır.

Netice itibariyle hadiste yer alan “hikmet”, modern zamanlarda anlaşıldığı gibi her türlü pozitif bilim şeklinde anlaşılmalıdır. Vurgu da “Kur’ânî” olması vasfıyla “hikmet”e, ama özellikle ve öncelikle de “dâlle-yitik” kelimesinedir ve o, bir müminin görünce kendisine ait olduğunu hemen anladığı, kendisine ait olduğunu gösteren nitelikleri haiz bilgidir. Ne var ki; modern dönemde Müslüman dünyanın askeri ve teknolojik geri kalmışlığı ve bunun acilen aşılması ihtiyacı, vurgunun “hikmet” üzerine yapılmasına sebep olmuştur. Üstelik artık “hikmet”, neredeyse sadece her türlü “pozitif bilim/bilgi” anlamına gelmektedir. Onun Kur’ânî olma vasfı, müminin görür görmez tanıyacağı şekilde imanı ile uyumlu nitelikler taşıması gerekliliği yoktur. Çünkü peygamber tasavvuru değişmiş ve yeni tasavvurda Peygamber, Müslümanların sahip olmadıkları her türlü bilgiyi “hikmet” olarak tanımlayacak rasyonel bir peygamber olmuştur. “Hikmet” artık manevi boyutu olan, marifetullah anlamını ihtiva eden bir

kelime değildir. Çünkü artık Peygamber, vahiy almadığı durumlarda herhangi bir beşer gibidir, diğer insanlar gibi sebepler alemiyle kayıtlı ve sınırlıdır. Onun, getirdiği Kur'an vahyi dışında, herkesin görüp şahit olamayacağı şeyleri öğretmesi de mümkün değildir.

### **Tasavvufun Geri Kalma (Tembellik) Sebebi Telakki Edilmesi**

İslam dünyasının Batı modernleşmesi ile hesaplaşma sürecinde sıkıntı oluşturduğu tespiti yapılan yani “İslam mâni-i terakkidir” tezini doğruladığına inanılan bazı alanlar belirlenmiştir. Çözüm arayışları içerisinde zamanla daha da güç kazanan bir tavır yani “çağdaş ya da modernist İslam düşüncesi” bu teşhisinin tedavisi olarak, problemleri gördüğü alanları “ihmal etmeyi” hatta bazen “yok saymak şeklinde imha etmeyi” tercih etmiştir. Bu alanlar aynı zamanda çağdaş/modern İslam düşüncesinin hedeflerini oluşturmuştur ki; onları şu şekilde sıralamak mümkündür:

1-Müslümanları saf bir inanç sahibi kılmak. Saf ve ilk kaynaklara dönmeyi esas alan tevhid anlayışını önermektedir.

2-Eğitim-öğretimin ıslahı ve cehaletle, bilgisizlikle, taklitle mücadele etmek.

3-Tasavvufun ıslahı: Saf tevhid akidesine sahip olmanın en büyük engellerinden ve batıl inançların, hurafelerin kaynaklarından biri olarak görülen, ayrıca da Müslümanları aktif olmaktan uzaklaştıran tasavvuf ve tarikatların ıslahı veya tamamen ortadan kaldırılması.

4-İslam dünyasında yaygın olan ahlak anlayışını değiştirmek.

5-Cihadın çok geniş ve kapsamlı bir şekilde anlaşılmasını sağlamak. (Kara, 2014: I, 58-61). Dikkat edilirse tasavvuf ve tarikatların, bu hedeflerin diğer dördü ile de doğrudan alakası mevcuttur ve onların gerçekleştirilmesinin önünde ciddi bir engeldir.

### **Tasavvuf Geleneğinin İstismarı**

Gerek bu yapıların içerisinde, yani kendisini bu yapılara iltisaklı gösteren kimseler tarafından, gerekse de dışarıdan, elde edilmek istenen menfaatlerin temini adına yapılan istismarlardır. Bu konu ayrıca ele alınması gereken genişliktedir. Biz burada ona dikkat çekmekle yetiniyoruz.

Konuyla ilgili hatırlatmak istediğimiz husus ise gerçeği/hakikisi ve fonksiyonelliği olan şeyin taklid ve istismar edilmek isteneceğidir. Bu nedenle tasavvuf ve tarikatların bu derece yoğun istismar vasıtası olması onların, sağlıklı işledikleri sürece toplumsal hayatta ne kadar ciddi bir fonksiyon icra ettiklerinin de göstergesidir.

### **Sonuç**

İslam düşüncesi paradigmasının bir alt birimi olması hasebiyle tasavvuf ve işâri yorum, araştırma alanımız olan hadislerin yorumlanmasında istifade edilmesi, en azından dikkate alınması ve göz ardı edilmemesi gereken faydalar ihtiva eden bir imkandır. Özellikle rivayetler ve ahlak birlikteliği söz konusu olduğunda ya da rivayetlerin sadece akademik araştırma malzemesi olarak kalmayıp kendimize de okunması adına bunun elzem olduğu kanaatindeyiz.

Ancak bu noktada en büyük engelin kurulan bazı hatalı özdeşlikler olduğu görülmektedir. Batı bilim anlayışının yansımaları olarak Tasavvuf'un Hint Mistisizmi ve Yeni Platonculuk ile ya da işâri yorumun Bâtınîlikle özdeşleştirilmesi bu konuda görünür manialardır. Halbuki bu tür özdeşleştirmeler ve bu araştırmanın konusu haricinde kalan başka sebepler, Batı ile hesaplaşma sürecinde İslam düşünce paradigmasının yüzyıllar boyunca oluşmuş pratiği olan geleneğin farklı düşünce, fikir ve bilgi alanlarının, birbirlerini birer yük olarak telakki etmesine, akabinde de tasfiye etmeye kalkışmasına neden olmaktadır. Aynı zamanda bu durum, hadisler söz konusu olduğunda gelenek içerisinde bir şekilde “i'mâl edilen” rivayetlerden nispeten “imhal edilen” ve fakat genelde “ihmal edilen” rivayetlere doğru evrilmesi sonucunu da doğurmaktadır.

Tüm İslami ilimler geleneği aynı yapının birer tamamlayıcı parçasıdır. Uyumsuz gibi görünen bazı unsurların ya da tartışmaların paradigma içi tartışmalar olduğu unutulmamalıdır.

### Kaynakça

- Abdurrezzak, b. Hemmam. (1403). *el-Musannef*. thk. Habiburrahman el-A'zamî, Beyrut: el-Mektebetü'l-İslâmî.
- Ahmed b. Hanbel. (1421/2001). *Müsned*. thk. Şuayb Arnavut, Beyrut: Müessesetü'r-risale.
- Atasağun, G. (2007). Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Hayatı ve Eserleri. *Türk-İslam Medeniyeti Akademik Araştırmalar Dergisi*, 3 (Mevlânâ Özel Sayısı), 59-93.
- Aydın, M. (1996). Eva de Vitray Meyerovitch'in Mesnevi Hakkındaki Değerlendirmeleri - I ve II. 7. Milli Mevlânâ Sempozyumu-13 Aralık 1995, 20-32.
- Aydın, M. (2014). *Moderniteye Dışarıdan Bakmak*. İstanbul: Açılımkitap.
- Bezzâr. (1988-2009). *Müsned*. thk. Mahfuzurrahman Zeynullah, Medine: Mektebetü'l-ulûm ve'l-hikem.
- Ceyhan, S. (2004). *Mesnevi*. DİA, Türkiye Diyanet Vakfı, İstanbul: XXIX, 325-334.
- Cündioğlu, D. (2015). *Kur'an'ı Anlama'nın Anlamı*. İstanbul: Kapı.
- Dârimî. (1412/2000). *Sünen*. thk. Hüseyin Selim Esed, Suudi Arabistan: Dâru'l-muğnî.
- Davutoğlu, A. (2014). Takdim. Mian M. Şerif. (Ed.) *İslam Düşünce Tarihi*. İstanbul: İnsan.
- Davutoğlu, A. (2018). *Alternatif Paradigmalar*. İstanbul: Küre.
- Dawson, C. (2003). *İlerleme ve Din* (Y. Kaplan-A. Doğan, Çev.), İstanbul, Açılımkitap.
- Demirel, Ş. (2007). Mevlânâ'nın Mesnevi'si ve Şerhleri. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*, V/10, 469-504.
- Dermenghem, E. (1958). *Hız Muhammed'in Hayatı*. (R. Nuri Güntekin, Çev.) İstanbul: İnkılap.
- Ebû Dâvûd. (ty). *Sünen*. thk. Muhammed Muhyiddin Abdülhamid, Beyrut: el-Mektebetü'l-asriyye.
- Ebû Nuaym. (1416/1996). *Hilyetü'l-Evliya*. thk. Ebû Hacer Said b. Besyûni Zağlûl, Beyrut/Kahire: Dâru'l-fıkr/Mektebetü'l-hanci.
- Ebû Ya'lâ. (1404/1984). *Müsned*. thk. Hüseyin Selim Esed, Dimeşk: Daru'l-me'mûn li't-türâs.
- Erul, B. (2007). *Sahabenin Sünnet Anlayışı*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı.
- Güler, M. N. (2007) Mesnevi'deki Bazı Ahkâm Ayetlerin Yorumu Işığında Fıkıh ve Tasavvuf'un Bilim Kuramı'na Ait Genel Bir Değerlendirme. *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 12/18, 199-213.



- Hâkim en-Nîsâbûrî, (1411/1990). *el-Müstedrek*. thk. Mustafa Abdülkadir Atâ, Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîyye.
- Hanefî, H. (2011). *Gelenek ve Yenilenme* (M. E. Maşalı, Çev.) Ankara: Otto.
- İbn Battâl. (1423/2003). *Şerhu Sahihî'l-Buhâri*. thk. Ebû Temîm Yâsir b. İbrahim, Riyad: Mektebetü'r-Rüşd.
- İbn Ebî Şeybe. (1409). *el-Musannef*. thk. Kemal Yusuf el-Hût, Riyad: Mektebetü'r-rüşd.
- İbn Hacer. (1379). *Fethu'l-Bâri*. Beyrut: Dâru'l-ma'rife.
- İbn Hibbân. (1414/1993). *Sahih*. thk. Şuayb Arnavut, Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- İbn Mâce. (ty). *Sünen*. thk. Muhammed Fuâd Abdülbaki, Kahire: Dâru ihyâi'l-kütübi'l-arabiyye.
- Kara, İ. (2018). *Müslüman Kalarak Avrupalı Olmak*. İstanbul: Dergâh.
- Kara, İ. (2014). *Türkiye'de İslâmcılık Düşüncesi-I*. İstanbul: Dergâh.
- Karapınar, F. (2007). Rivayetlerde İşâri Yorum. *Hadis Tetkikleri Dergisi*, V/2, 89-104.
- Kaya, M. (2011). Tasavvur. *DİA, Türkiye Diyanet Vakfı*, XXXX, 126-127.
- Kuzâî, Ebû Abdullah. (1407/1986). *Müsnedü's-Şihâb*. thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Silefi, Beyrut: Müessesetü'r-risâle.
- Makdisi, Ziyâuddin. (1420/2000). *el-Ehâdisü'l-Muhtâra*. thk. Abdülmelik b. Abdullah b. Düheş, Beyrut: Daru Hıdır.
- Ma'mer b. Raşid. (1403). *el-Câmi'* (Abdurrezzak. *Musannef*. thk. Habîburrahman el-A'zamî, Beyrut: el-Mektebü'l-İslâmî.
- Mevlânâ. (2018) *Mesnevi* (Süleyman Nahîfi, Çev.) İstanbul: Sufi Kitap.
- Mevlânâ. (1997). *Mesnevi* (Şefîk Can, Çev.) İstanbul: Ötüken.
- Münâvî. (1356). *Feyzu'l-Kadir*. Mısır: el-Mektebetü't-ticâriyyeti'l-kübrâ.
- Münâvî. (1408/1988). *et-Teyisir bi şerhi Cami'î's-Sagîr*. Riyad: Mektebetü'l-İmâmi's-Şafîi.
- Müslim b. Haccâc. (ty). *el-Câmiu's-Sahih*. thk. M. Fuad Abdülbaki, Beyrut: Dâru ihyâi't-türâsi'l-arabî.
- Oral, O. (2015). Mevlânâ'nın Hocası Seyyid Burhaneddin'in Hayatı. *International Journal of Russian Studies- Uluslararası Rusya Araştırmaları Dergisi*, VIII/1, 1-9.
- Öngören, R. (2004). Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî. *DİA, Türkiye Diyanet Vakfı*, XXIX, 441-448.



- Özafşar, M. E. (2003). Hadisçilerin Peygamber Tasavvuru/Anlayışı. *Diyanet İlmî Dergi* (Diyanet İşleri Reisliği Yıllığı), Peygamberimiz Hz. Muhammed (SAV) -Özel Sayı-, 307-330.
- Pekolcay, N. (1972). Mevlâna Celâleddin Hayatı ve Eserleri Arasındaki İlgî. *İslam Medeniyeti Dergisi*, 26, 44-45.
- Selçuk, H. (1998). Mevlana'nın Hayatı ve Eserleri. *Kur'an Mesajı İlmî Araştırmalar Dergisi*, 1/3, 68-79.
- Söylemez, İ. (2018). Mevlana'nın Mesnevî'sinde Hz. Peygamber. *Asos Journal: The Journal of Academic Social Science*, VI/86, 259-283.
- Taberânî. (1415/1994). *el-Mu'cemu'l-Kebîr*. thk. Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi, Kahire: Mektebetü İbn Teymiyye.
- Tahiru'l-Mevlevî. (2017). *Şerh-i Mesnevi*, İstanbul: Şamil.
- Tekin, M. (2004). Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî'nin Hayatı, Eserleri ve Din Algılayışı. *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, VI/2, 11-34.
- Tirmizî. (1998). *Sünen*. thk. Beşşâr Avvâd Maruf, Beyrut: Dâru'l-ğarbi'l-İslami.
- Uludağ, S. (2001) İşârî Tefsir. *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı, XXIII, 424-428.
- Yardım, A. (2008). *Mesnevi Hadisleri*. İstanbul: Damla.
- Yıldırım, A. (2004). Hadisleri Anlamada İşârî Yorum. *Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13, 13-36.

## EXTENDED SUMMARY

Rumi, one of the leading Sufis of the 13th century, used the Sufi comments to understand the hadiths in line with this position. However, his explanations about hadiths in his book *Masnawi* show that he is aware of their evident comments. Already, he was born in Belh, one of the leading centers of science, thought, art and Sufism of the 13th century. His father is both a sheikh and a scholar called the “sultan of scholars”. Rumi, in both respects grew up under supervision of his father until he dies. When his father died in 628, Rumi was twenty-four years old and he was deemed worthy as a lecturer in place of his father. But after his father's death, his father's caliph Sayyid Burhaneddin came to Konya. Then, for nine years he also studied Islamic sciences and took Sufi training from Sayyid Burhaneddin. During this period, he studied in the madrasas of Damascus and Aleppo for two years. He also studied Persian and Hindian literature, learned Greek and also studied Greek philosophers of classical period. He also has a serious background in the positive sciences of the period. Rumi says that the aim of the writing of *Masnawi* is “to guide those who take Sufi education”. However, to achieve this goal he has benefited greatly from the Islamic sciences and the positive sciences he has learned.

Although Rumi benefited from these sciences and the evident comments contained in them, he was also a great sufi. Therefore, he included many Sufi comments in the evaluation of the narrations. Since the beginning of Islamic science history, the hadiths such as the Qur'an have been interpreted in three ways: Evident comment, sufi comment and secret (batinite) comment. Sufis, in understanding the hadiths, predominantly preferred the Sufi comment of these three groups. They have also set some conditions for the validity of the sufi interpretation. The first of these conditions is that it does not conflict with the apparent meaning, not the same as the meaning that appears. Second, it is necessary to have a clear statement in another verse or hadith that directly or indirectly supports the Sufi comment. In this context, the Sufi comment should not be seen as the same thing as secret comments which were generally made by the Batiniyya and which led to the annulment of the provisions of the Sharia. Because the Sufi comment is to explain the hadiths in a spiritual way by implication and sign and by adhering to the rules. The Sufis have also emphasized the moral dimension of the hadiths that include religious provisions unlike others who explained them thanks to sufi comments. In other words, by adding a mystical interpretation to the verses of the Qur'an and hadiths, they have brought the moral point of view to religious provisions and have brought the “moral-fiqh relation”. We believe that such interpretations which we prefer to call them “enfüsi işâri yorum/internal-sufi comment”, will facilitate the reading of the hadith texts to everyone's own self and provide an opportunity. For example “seventy-three secte” hadith is an narrative based on both Akaid and Kalam and the History of Sects. Rumi mentioned the evident comments of this narrative. However, he also includes the Sufi comment of the narrative and says: “Seventy-two kinds of beliefs of seventy-two sects hidden in the depths of your heart and seek opportunity. One of these beliefs that are contrary to Islam one day when you are powerless in religion, distract you from the right path.” Thus, emphasizes that seventy-two beliefs that cannot survive are present in the human self. What will save people from this danger is to embrace the provisions of sharia and the rituals of sufism. Because if such inclinations in the human self are not refined, one of them will lead the person to one of the superstitious sects.

But there are some obstacles to the use of Sufi comment as an opportunity or not to be ignored. One of them is the exploitation of Sufism and sects for the sake of various interests.

Another is the fact that, in the modern period, Sufism and Sufi morality are accepted as the reason of laziness and to get rid of it as a goal and target. The third reason is the change of the imagination of the prophet with the modern period. This also is related to the change of the mentality which consists of the theoretical background of the existence, knowledge and morality. It is seen that all religions, movements, understandings, world views or, in short,

civilizations that claim to draw a new meaning framework to the existence of human beings first have a process of mentoring with language. In this process, the existence/ontology, knowledge/epistemology and value/ethics/ethics systems, which are the elements of mentality, are determined. they express the conceptual framework and theory. These elements gain continuity over time and then start to regulate social life such as law, economy and politics. In this context, the existence of the Prophet is not visible after his death. his presence is in the minds of people now. Because when we cannot ask "what do you mean by saying this word", the question of "what does this word mean" is inevitable. This is precisely the case for us who are indirect and modern interlocutors of religious texts. When the Prophet turned to a existence in the mind for the indirect interlocutors, the ways envisioned him was also a matter of mentality before becoming a matter of narration. Therefore, the primary determinant of the vision of the Prophet is mentality elements mentioned above. Relevant narrations have a secondary effect at this point. In this context, the first and the most obvious reflection of our vision of the universe and existence on the vision of the prophet is very emphasized that the Prophet is a human like us. It is unlikely that the Prophet would otherwise be considered in the ontology scheme in which the Creator was conceived as a designer who designed the machine, determined its rules and did not interfere with its functioning in any way. Therefore, that Prophet would no longer be able to speak with the palm stump, could not hear his moaning, could not return the sun and divide the moon in half. Because it is not possible for people to go out of the hierarchy of existence by doing such things. The verses and hadiths that The Prophet said "I'm a person like you" will be the most important and the most cited texts and evidences.

One of the problems that arises at this point is "the shift of emphasis in the interpretation". In Masnawi "Wisdom is the loss of the believer. He has the right to take him wherever he finds him" narrative is an example on this subject. Rumi reminds the Qur'anic character of "wisdom" and emphasizes the word "lost". The information that the Muslim must receive should be Quranic character and must recognize it as the person who recognizes what he has lost when he sees. Rumi interpreted "wisdom" as both material and spiritual knowledge. When he sees both of them should be familiar.

So what; the military and technological backwardness of the Islamic world in the modern period and the need to overcome this urgently caused the emphasis has been almost exclusively on "wisdom". Moreover, "wisdom" means almost exclusively positive science/knowledge. It is no longer necessary that the Qur'anic character and the believer recognize him invisible. Because the vision of the Prophet has changed and in the new imagination the Prophet has been a rational prophet who will define all kinds of information that Muslims do not possess as "wisdom". "Wisdom" is no longer a word that has a spiritual dimension and contains the meaning of "marifetullah/knowing God". Because when the Prophet does not receive revelations, he is like any human being. Like other people, he is also registered for reasons and is limited.

The fourth obstacle for using sufi comment as an opportunity is some incorrect mappings established. These mappings are two types of those established within the paradigm of Islamic thought and those established outside. An example of paradigm mappings is the acceptance of Batiniyya and Sufiyyah and its interpretation and sufi comment. Out of paradigm mappings universalize categorical distinctions within the Western philosophical-theological tradition, then, an upper categorical differentiation considered to be valid for all religions becomes an indisputable reality. The categorical divergence of theology, philosophy and mysticism, and the existence of the upper categories of Kalam, İslamic Philosophy and Sufism, which seem impossible to pass through when applied to the History of Islamic Thought, have been the starting point of all studies. From this point of view, the differences between schools are so exaggerated; they have been developed on a common ground. Theology of Islam, for certain reasons Christian theology; in the same way Islamic Philosophy, Aristotelian and New



Platonic tradition and Sufism are also based on Indian mysticism, and on the other hand New Platonic interpretations. Today, the most important dilemma facing the study of our history of thought is the perception error caused by this categorical distinction. The basic question to be answered when approaching the History of Islamic Thought is "Is Kalam, Sufism and Philosophy subcategories of Islamic thought accumulation or the Islamic Teology, Islamic Philosophy and Sufism; are the subcategories of the top categories of Theology, Philosophy and Mysticism. These categorical models, which have become more and more solid, have led to ossification of different schools of the Islamic world. Every school member approached the tradition of Islamic thought from its own perspective and instead of grasping and reproducing this tradition as a whole, it has taken the psychology of rejecting all the elements except itself. The reflection of this situation on Hadith science was the emergence of disintegration in the interpretation of the narrations and the loss of internal consistency in the interpretation.

## MİLLİ MÜCADELE'DE VI. MEHMET VAHİDEDDİN

Hacer GÖL\*

### Özet

*Sultan Vahideddin 3 Temmuz 1918'de Osmanlı tahtını devraldı. Şüphesiz ki onun tahta geçtiği dönem Osmanlı Devleti'nin en zor dönemiydi. Mondros Mütarekesi'nin 30 Ekim 1918 de imzalanması ve Osmanlı topraklarının işgalci güçler tarafından zapt edilmeye başlanması, Enver, Cemal ve Talat Paşaların ülkeyi terk etmesi, İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin 5 Kasım 1918'de kendini feshetmesi, ardından imzalanan Sevr Anlaşması gibi birçok olay zincirinin ard arda yaşandığı yeni bir dönem başladı. Bu dönemde artık yavaş yavaş İttihatçı kadroların yerini yeni kadrolar devraldı. Sultan Vahideddin en güvendiği kişileri devletin önemli yerlerinde görevlendirdi ve bunlarla çalışmak istedi. Sadrazam olarak daha ziyade akrabalıkları olan Teyfik Paşa ve Damat Ferit Paşa ile çalışmaya başladı. Tam da bu dönemde bütün yokluklara rağmen Anadolu'da filizlenen Milli Mücadele hareketi ile halk kurtuluş çareleri aradı. En son Osmanlı Sultanı olan Vahideddin'in 17 Kasım 1922 tarihinde can güvenliğinin olmadığını söyleyerek sığındığı İngilizler tarafından Malta'ya götürüldüğü bilinmektedir. Bir tarafta dış güçler bir tarafta da halkı arasında kalan Sultan Vahideddin bu dönemde izlediği politika nedeniyle ve Osmanlı'nın son padişahı olması dolayısıyla hem çok merak edilen hem de çok eleştirilen kimileri tarafından yerilen bir kişi olarak tarihin tozlu sayfalarında yerini aldı. Yaşanan bu süreçte Sultan Vahideddin'in tutumu, izlediği politikalar, Anadolu hareketine bakış açısı, düşünceleri de hep merak konusuydu. Bu çalışma Milli Mücadele'de Sultan Vahideddin'in tavrının ortaya konması ve birçok konudaki görüşlerini açıklaması açısından bu alanda yapılan çalışmalara katkı sağlayacaktır.*

**Anahtar kelimeler:** Vahideddin, Milli Mücadele, Anadolu Hareketi, Kadın, Özgürlük

## VI. MEHMET VAHDETTIN IN THE NATIONAL STRUGGLE MOVEMENT

### Abstract

*Sultan Vahideddin ascended the throne in the 3th July 1918. Certainly the term that he came the throne was the hard period of Ottoman Empire. A new era began in which several chain of events took place consecutively like the signing of the Armistice of Mondros on 30 October 1918 and the seizure of the Ottoman lands by the occupying forces, the extermination of Enver, Cemal and Talat Pashas, the dissolution of the Committee of Union and Progress, and the signing of Sevres Treaty on 5 November 1918. In this period new names took over the Ittihadist men. Sultan Vahideddin assigned the people he trust to the important positions of the state. And he desired to work with them. He started to work with Teyfik and Damat Ferit Pashas who were his relatives.. Meanwhile in Anatolia The National Struggle Movement and Anatolian people started to search salvation cures from enemies. It's known for that sultan of Ottoman Empire Vahideddin took refuge to Britians, and was taken to Malta. Because of the policy of Sultan Vahideddin who remained between external powers and Anatolian people and becoming the last sultan of Ottoman Empire he was sometimes criticised sometimes praised and at the end he substited the position in the history. The main subject of our article is the attitude, policy and point of view of Sultan Vahideddin to Anatolian movement.*

**Key Words:** Mohhammed VI, Vahideddin, National Struggle, Anatolian Movement, Women, Freedom

\* Bitlis Eren Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Dr. Öğr.Üyesi, hgol@beu.edu.tr

## Giriş

Sultan Vahideddin 3 Temmuz 1918’de Osmanlı tahtına geçti. Onun tahta geçmesinin hemen sonrasında 30 Ekim 1918’de Mondros Mütarekesi imzalandı. Osmanlı toprakları işgalci güçler tarafından zapt edilmeye başlandı. Bunu Enver, Cemal ve Talat Paşaların ülkeyi terk etmesi izledi. İttihat ve Terakki Cemiyeti (İTC) 5 Kasım 1918’de kendini feshetti. Ardından Osmanlı Devleti’nin ölüm fermanı niteliğindeki Sevr Anlaşması’nın imzalanması ile olaylar daha da karmaşık bir hal aldı. Gelinek noktada Osmanlı Devleti için, sadece siyasal alanda zor bir dönem yaşamakla kalmıyor, aynı zamanda vatanın bütünlüğü ve milletin varlığı tehlike altına giriyordu. Sultan Vahideddin’in, Osmanlı Devleti’nin son padişahı olması, yurt dışına firar ederek koskoca bir devletin mirasını bırakıp gitmesi, daha kötüsü kendi ülkesinde can güvenliği endişesi taşıyan bir sultan olarak tarihe geçmesi, kendisini daha da dikkat çekici kıldı. Onun Milli Mücadele’ye bakış açısı her zaman merak edildi. Özellikle Anadolu Hareketi’nin gündem güne zafere ulaşması karşısında Osmanlı Sultanının tavrı, saltanatı boyunca hem kendi hem de ülkesinin içinde bulunduğu duruma bakış açısı birçok araştırmaya konu oldu. Kimine göre bir vatansever kimine göre ise bir haindi. Bu çalışma da hedefimiz Sultan Vahideddin’in Saltanatı süresince Milli Mücadele’ye bakış açısının ortaya çıkarılmasına katkı sağlamak üzerine olacaktır.

## Sultan Vahideddin’in Tahta Çıkışı

Sultan Vahideddin Osmanlı Devleti’nin tahtına çıktığında ülkenin durumu oldukça karıştı. Nitekim kendisi de *“Ben bu makam için hazırlanmadım. Çocukluğumdan beri vücutça rahatsız olduğumdan (!) layıkıyla tahsil edemedim. Sinnim kemale erdi, dünyada bir emelim kalmadı. Biraderle hangimizin evvel gideceğimiz malum olmadığından bu makama intizarda değildim. Fakat takdiri ilahi ile teveccüh etti. Bu ağır vazifeyi der uhde eyledim. Şaşmış bir haldeyim. Bana dua ediniz”* diyerek zor bir göreve hazır olmadan atıldığını dile getirmiştir (İnalı 1982, s. 2095-2096). Kendisi her ne kadar siyasette hazırlıklı olmadığını söylese de dönemin birçok kaynağına bakıldığında durumun pek de böyle olmadığı anlaşılır. Daha şehzadelik döneminden itibaren Vahideddin’in siyasi faaliyetlerle içiçe bulunduğu bilinmektedir. Hatta bu nedenledir ki Mahmut Şevket Paşa tarafından şehzadeligi zamanında Vahideddin Efendi’nin maiyetine iki yeni yaver tahsis edilmiştir. Bunu yapmaktaki amaç, bu yaverlerin Vahideddin’in dairesini gözetlemelerini sağlamaktır. Bu önlem sayesinde durumu bilen şehzadenin olur olmaz herkesi sarayına sokmayacağı ve bu şekilde siyasetten uzak duracağı düşünülmüştür. Vahideddin ise durumdan rahatsızlığını *“iki yeni yaver tayini bana hakarettir”* diyerek belirtmiştir. Bunun üzerine Mahmut Şevket Paşa daha da kızarak *“Hareket Ordusu’nun başında İstanbul’a gelen ben, Vahdeddin Efendiden de başkasından da korkmam. Bu şehzade hakkındaki kararım katidir. Kendisini siyasetle uğraştırmaktan vazgeçirmeye kararlıyım.”* demiştir (Mahmut, 1988, s. 58-59 ). Ancak Vahideddin’in siyasetle ilgilenmesi engellenememiştir. Mahmut Şevket Paşa anılarında zaman zaman şehzade Vahideddin Efendi’yi siyasetle uğraşmaması için bizzat kendisinin ziyarete gittiğinden bahseder. Daha o dönemde bile Miralay Sadık Bey, Zeki Paşa gibi Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensupları ile görüştüğü ve siyaset yaptığını dile getirmektedir. Ayrıca Erkanı Harbiye Umumiye Reisi Zeki Paşa’nın oğlu Lütfi Bey’in evinde külliyetli miktarda patlayıcı madde bulunduğunu, bunda Şehzade Vahideddin’in de ilgisi olduğunu da anlatır (Mahmut, 1988, s. 40-41,56-59). Hürriyet ve İtilafçı olarak bilinen pek çok kişi ile görüştüğü bilinmektedir. HİF’na iktidar mevkiini kazandırmak için çok uğraş vermiştir (Bayar, 1997). Bu dönemde sadece kendisinin köşkü değil diğer şehzadelerin köşkü de gözetlenmiştir (BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) ; Y.PRK.ZB (Yıldız Perekende Evrakı Zaptiye Nezareti Maruzatı), 26/31, 22. Recep 1318; BOA, Y.PRK.ZB 29/33, 07 Cemaziyevvel 1319; BOA, Y.PRK.ZB, 38/55 12 Cemaziyelahir 1326; BOA, Y.PRK.ZB, 28/8, 1 Rebiülevvel 1319 ).

Sultan Vahideddin padişahlık dönemi gerçekten de zor geçmiştir. Diğer Osmanlı sultanlarının aksine sakalını kimsenin eline vermek istemediği için kesme de aslında çok da bir şey değişmemiştir (Ahmet izzet Paşa, 1993, s. 7). Saltanatı boyunca Damat Ferit Paşa'nın ve etrafındaki birkaç kişinin etkisinden kurtulamamıştır. Belki dönemindeki şanssızlıklar daha ilk tahta çıkacağı gün saraya adımını atar atmaz bastonunu unutması ve bunu bir felaket olarak yorumlaması ile başlamıştır. Ne yazık ki bundan sonraki hayatı da felaketlerle devam etmiştir (Türkgeldi, 2010, s. 138).

Sultan Vahideddin'in Sultan V. Mehmet Reşat'ın ölümünden sonra 101 pare top atışı ile Osmanlı Tahtını devralmıştır (BOA, DH.KMS (Dahiliye Nezareti, Kalem-i Mahsus Müdüriyeti), 48/10-1,12 Şevval 1336; BOA, HSD.AFT, 6/63, 29 Ramazan 1336). Onun kılıç kuşanma töreni diğer padişahlarınkinden farklı olmuştur. Eyüp camiinde düzenlenen törende geleneksel olarak her Osmanlı Padişahının kılıç kuşanma töreni şeyhülislam, Konya Mevlevi Şeyhi ya da bir Nakibül Eşraf tarafından yaptırılırdı. Vahideddin Efendi'nin kılıç kuşanma töreni de 31 Ağustos 1918 tarihinde Eyüp Sultan Camiinde yapılmıştır. Fakat Mevlevi Şeyhi Çelebi Efendi yerine Vahideddin kılıç kuşanma töreninin Libyalı Senusi Şeyhi Ahmet Şerif tarafından yapılmasını tercih etmiştir ( "Kılıç Alayı Programı", 1918; "Kılıç Alayı" , 1918; "Sevgili Padişahımız Altıncı Sultan Vahideddin Han Türbe-İ Hazreti Halid'de Kılıç Kuşama Merasimi", 1918; ANAPALI, 2015, s. 98). Bu olay birçok görüşün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sultan Vahideddin'in bu görevi, Enver Paşa'nın yakın dostu olan Senusi Şeyhine vermesi açıkça İttihatçıların Cihad politikasını onaylatılmasına karşı çıkmaması olarak algılanabilir. Diğer yandan Şeyhülislam Musa Çelebi ile Mevlevi Şeyhi Veled Çelebi'yi bu görev için arzulamaması ise, onların İttihatçı bağlarını reddetmesi ile açıklanabilir. Bunu birincinin masonluğu ve Nakibüleşraf'ın Hz. Peygamber soyundan olmaması ile yorumlayanlar da vardır (Koloğlu, 2007, s. 26). Netice itibariyle Vahideddin, Hz. Ömer'in kılıcını kuşanarak I. Selim'in izinden gitmiştir. Biat töreni Harbiye Nezareti yerine Topkapı sarayında yapılmıştır (Ahmet izzet Paşa, 1993, s. 7).

### **Sultan Vahideddin'in Saltanatı**

Altıncı Mehmet ya da Mehmet Sabis olarak da adlandırılan Sultan Vahideddin, Osmanlı halkı için tahtına oturduğu ilk günler ümit kaynağı olmuştur. Tahta çıkışından itibaren bazı yenilikler yaparak otoritesini kurmak için uğraşmıştır.

Sultan Vahideddin iç politikada I. Dünya Savaşı'na girilmesine neden olan savaş suçlarının cezalandırılmasında kararlıydı. Zaten önceden beri pek de hoşlanmadığı İttihatçıların otoritesini tamamen ortadan kaldırmak istedi. Bunun için de İTC'ne muhalefet eden Hürriyet ve İtilaf Fırkası (HİF) gibi unsurların desteğiyle siyasetine yön verdi. Bilindiği üzere onun tahta çıkması ile birlikte umumi bir af çıkarmıştı ("Aff-ı umumi Kararnamesi" Alemdar, 25 Kanunievvel 1334; "Aff-ı Umumi" Alemdar, 26 Kanunievvel 1334). Bu af sayesinde birçok HİF mensubunu yeniden İstanbul'a döndü. Alemdar Gazetesi bu af ile birlikte İttihatçıların korku içinde bulduklarını dile getirmiştir. Onların mevkilerini, menfaatlerini kaybetmekten korktuklarını ama bu sefer muhaliflerinin de gözünü açtığını ve "memleketin son nefesini kucaklarında verdirmemeye azim etmiş" olduklarını söylemekteydi ("Korkmasınlar" Alemdar, 27 Kanunievvel 1334 ). Anlaşılacağı üzere daha 1918 sonlarında siyasi ortam gergindi. HİF mensupları Sultan Vahideddin'in tahta geçmesiyle İttihatçılara karşı hızlı bir muhalefete başlayıp tekrar toparlanıyordu. Daha sonra da özellikle Damat Ferit Paşa hükümetleri zamanında HİF mensupları iktidar kadrolarına yerleştiler ve İttihatçı aleyhtarı bir politika izlediler.

Vahideddin, iktidarı boyunca devlet yönetimine akrabalarını getirerek bir güven halkası oluşturmak istemişti. Hükümette ilk olarak Ahmet İzzet Paşa ile İttihat ve Terakki'den sonraki döneme yumuşak bir geçiş yapılmıştı. 11 Kasım 1918 tarihinde iktidarı, dünürü olan Tevfik Paşa'nın kurduğu hükümete verdi. Tevfik Paşa'dan sonra 4 Mart 1919'da ise kardeşi Mediha



Sultan'ın eşi Damat Ferit Paşa'yı Sadrazam yaptı. Böylece hem Damat Ferit Paşa hem HİF mensupları özellikle düşman bildikleri kimseleri kin ve ihtiras uğruna istedikleri gibi yok edebilecek güç ve kuvveti elde etmiş oldu. Buna ileri de dayatacakları bir barış antlaşmasına ses çıkarabilecek kimseleri yok etmek düşüncesi ile İstanbul'da ki İtilaf devletleri mümessillerinin baskıları da eklenince bu iş daha da kolaylaştı. Hem itilaf kuvvetlerinin gözüne girmek hem de kendi hırs ve intikamlarını almak için birtakım kişiler yargılandı. Halkın deyişiyle "Nemrut Mustafa Divanı" gibi kurulan Divan-ı Harp'ler de İTC liderlerinden bir kısmı cezalandırıldı. Ancak Divan-ı Harp yargılamaları halk arasında tepkilere yol açtı (Bayar, Ben de Yazdım, Milli Mücadele'ye Gidiş, C.V, 1997a, s. 62). Bunlardan Yozgat Mutasarrıf Vekili Kemal Bey'in Nisan 1919'da Ermeni tehirci için verilen emri yerine getirmesi nedeniyle suçlu bulunması ve Beyazıt Meydanı'nda asılması halk arasında tepkilere yol açtı. Büyük bir kalabalık toplanarak olayı protesto etti ve çıkan olaylar güçlülkle bastırıldı (MACFİE, 2003, s. 192-193). Bu dönemde bunlarla da yetinilmedi. Bir takım İttihatçılar önce Bekirağa bölüğüne gönderildi daha sonra da İngilizlere teslim edildi (Bayar, 1997a, s. 76). Sultan Vahideddin'in halkın Bekirağa Bölüğünü basarak tutukluları tahliye etmesinden de korkmuştur. Bu nedenle onları daha uzağa Malta'ya sürdürmek istemiştir (Tepeyran, 2018, s. 231). Dönemin Dahiliye Nazırı ve aynı zamanda Hürriyet ve İtilaf Fırkasının önde gelen ismi Ali Kemal'in birçok İttihatçının Malta'ya sürgüne gönderilmesi karşısındaki tutumu ise kendisinin rahatladığı yönünde olmuştur. Çünkü bu İttihatçıları ne mahkûm ne de tahliye edebildiklerini ve İngilizlerin kendilerini büyük bir dertten kurtardıklarını söylemiştir (Kutlu, 1970, s. 73). Bu kişileri hükümetin kendisi cezalandırmak yerine İngilizlerin eline vermesi oldukça ilginçtir.

### **3-Milli Mücadele'nin En Hararetli Günlerinde Vahideddin'in Bir Röpörtajı**

Sultan Vahideddin Saltanatı boyunca dış ilişkilerde barış yanlısı bir siyaset izlemiştir. Mondros Mütarekesi'nin şartları kendisine bildirildiğinde bile, bunların ağır olmasına rağmen kabul edilmesi gerektiğini, İngiltere ile doğuda asırlardır devam eden bir dostluğumuzun olduğunu, bu nedenle onların Osmanlı'nın hayrına yönelik siyasetlerinin değişmeyeceğini söyleyerek bu mütareke şartlarının kabul edilmesini istemiştir (Jaeschke, 1964, s. 151). Saltanatı boyunca da barışı genel olarak İngiliz yanlısı bir politika ile aramıştır. 19 Ocak 1919'da İngiliz yüksek komiser yardımcısı Richard Webb'in kendi dışişleri bakanlığına gönderdiği bir mektupla Osmanlı ülkesini fiilen işgal etmedikleri halde burada istedikleri gibi valileri atadıklarını, polisleri yönettiklerini, basını denetlediklerini ve halifeyi ellerinin altında bulundurduklarını ve İslam dünyası üzerinde ek bir denetim aracına sahip olduklarını yazmıştır (Sonyel, 2008, s. 93-94). 15 Mayıs 1919'da İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali, Mustafa Kemal'in Samsun'a çıkışı ve Anadolu'da filizlenen bağımsızlık hareketi, Erzurum ve Sivas Kongreleri gibi alınan yollar Osmanlı Sultanını bu görüşünden vazgeçirememiştir.

Sultan Vahideddin'in barış istediğini belirttiği aynı zamanda başka fikirlerinin de yer aldığı 12 Aralık 1919 tarihli The New York Times Gazetesinde çıkan Assosiated Press muhabirine verdiği röportaj oldukça ilginçtir. Röportaj Yıldız Sarayı'nda gerçekleşmiştir. Sarayın içinde bulunan Hamidiye Camii tarafından gelen Sultan'a sevgi gösterileri yapılmıştır. Kapılar kapandığında Sultan Vahideddin bir iş adamı gibi oturmuş, cebinden notlarını çıkarmıştır. Kendisine daha önce verilen soruları yanıtlamıştır. Cevaplarını Türkçe vermiştir. Yine de yanında tercümanı Teğmen Fahri Bey hazır bulunmuştur. Alman ekolünü temsil eden Enver ve Talat gibi siyasetçilerin görevlerini yerine getiremediklerini, ülkeyi batırdıklarını dile getiren Sultan Vahideddin, bölgede ki Bolşevik tehlikesine de dikkat çekmiştir. Türkiye parçalanırsa Bolşevizm'in Hindistan, Mısır ve Türkistan'da yayılacağını konusunda uyarıda bulunmuştur. Ortadoğu halklarının, dışardan bir güç olmazsa barış, düzen, bereketin kendilerine gelmeyeceğini düşündüklerini ve bu barışın sadece bağımsız bir Türkiye ile sağlayacağını vurgulamıştır. Üstelik barış acilen sağlanmalıdır. Çünkü beklemek savaştan daha kötüdür. Ekonomik durum kötüye gitmektedir. Ülkede, hastalık ve sefalet yayılmıştır. Barışın

olmaması bunları daha da körükleyecektir. İstenilen barış, doğuyu sakinleştirmek için de gereklidir. Sadece bağımsız bir Türkiye ile İslam dünyası tatmin olacaktır. Eğer doğuda gerçekten barış isteniyorsa, Türkler 'in özgür bırakılması gerekir. Aksi takdirde, hiçbir şekilde barış sağlanamayacaktır. Her ne kadar Türklerle barış yapılması konusunda Avrupa'da barış karşıtı görüşmeler yapılsa da, Türk siyaseti tıpkı Avustralya gibi müttefik güçlerin yargısı ve adaletine dayanan, sağlam, yeniden tayin edilebilir bir konum ile içinde bulunduğu şartları yenebilecektir.

Sultan Vahideddin röportajında Amerikan senatosuna da seslenerek; kendilerine karşı adil olunmasını istemiştir. Wilson ilkelerinden bütün herkes yararlanırken kendilerinin yararlandırılmamasını adil bulmadığını, Amerikan halkının adaletine inandıklarını ve Amerika'nın milyonlardan oluşan Türk ve İslam dünyasını hayal kırıklığına uğratmayacağına olan inancını dile getirmiştir. Türkleri tanıyanların da bildikleri gibi kötü de yönetilse Türk halkı yüksek erdem ve değerlere sahiptir. Bu nedendir ki daha iyi davranılmayı hak etmektedirler. Sultan Vahideddin Amerikalıların, Türkler hakkında duyduklarına inanmamalarını istemiştir. Türklerin çok eziyet çektiklerini, eğer buna inanmıyorlarsa onlara atılan iftiralara bakmalarının yeterli olacağını, o zaman Amerikan halkının gerçeği anlayacaklarını söylemiştir.

Yukarıda yazılanlardan da anlaşılacağı üzere İngiltere ve Fransa barış konusunda Osmanlı Devleti'ni tatmin edememiştir. Wilson ilkelerini ortaya atan adil bir barış ve halkların yazgısı konusunda kendi kararını kendi vermesi ilkesini benimseyen Amerika'nın bu konuda "daha onurlu ve daha az arsız" olduğu düşünülerek barışı onların getirmesi istenmiştir (Sonyel, 2008, s. 1-2).

Sultan Vahideddin aynı röportajında; yeni parlamentonun en önemli hedeflerinden birisinin din ve devletin ayrılması olacağını söylemesi de ilgi çekici başka bir noktadır. Barışın gelmesi gerekliliğine değinen Sultan, Geleneklerin muhafazasını ise şart koşmuştur. Büyük güçlerin desteği ile medeniyete ulaşılabilecektir. Yeni Türkiye'nin yeniden doğuşuna sosyal gelişimine inanmaktadır. Türkiye'nin yeniden yükselmesini halkın eğitim seviyesinin yükseltilmesine ve bereketin artması için modern yöntemler kullanılmasına bağlamıştır. Türkler gururlu ve yeteneklidir. Bunlara da ulaşmaya vakıftır. Yeniden doğacak Türkiye doğuda ilerlemenin merkezi olacaktır.

Röportajında, Türk kadını ile ilgili olarak onların özgürleştirilmesi gerektiğini söylemesi de bir başka önemli noktadır. Eğer Türk kadınlara fırsat tanınırsa, Amerikalı kız kardeşleri statüsüne ulaşabilirler. Böylece hem onurlarını muhafaza ederken, hem de aile inşa eden çalışan kadınlar olarak toplum içerisinde yerlerini alabilecekler. Din ise sosyal gelişmeye engel teşkil etmemektedir.

Röportajında, Amerika'da bu dönemde çıkarılan bir yasa ile alkolün yasaklanması konusuna da değinmiştir. Bu yasağın hoşuna gittiğini ve onayladığını söylemiştir. Uyulduğu sürece dinin emirlerinin faydalı olduğundan bahsetmiştir. Türklerin kötü insanlar olmadığını düşünerek gelen Amerikalılara ziyaretleri için şükran sunan Sultan Vahideddin röportajına Amerika'nın desteğini beklediklerini tekrarlayarak son vermiştir ("Sultan Says Turks Must Be Left Free", 1919). İçki konusunda aslında Sultan Vahideddin San Remo'daki günlerinde de rahatsızlığını dile getirmiştir. Özellikle Zeki Bey'in evini meyhaneye çevirmesi nedeniyle bu şekilde alkol kullanmanın insanın başını er geç belaya sokacağını, hatta daha fena yapacağını söylemiştir. Biraderi Sultan Murat'ı rakı masasının başında gördüğü günden bu yana içkiye karşıdır. Ancak bir çelişkidir ki kendisi de zaman zaman iki kadehi aşmayacak şekilde konyak içmektedir (Kandemir, 2007, s. 84-85).

Röportajın tarihine bakıldığında karşısında her türlü yokluğa rağmen kararlı bir Anadolu direnişine rağmen Sultan Vahideddin'in çözümü kendi halkında aramak yerine dış güçlerde araması oldukça üzücüdür. Parlamento, Bolşevizm, içki ve kadınlarla ilgili sultan Vahideddin'in görüşlerini yansıtmaları açısından bu röportaj önem taşımaktadır.

### **Milli Mücadele Günlerinde Sultan Vahideddin**

Anadolu'da milli direniş hareketlerinin yeşerdiği günlerde Sultan Vahideddin'in sadrazam olarak daha ziyade Damat Ferit Paşa'yı tercih ettiği bilinmektedir. Kendisine bu konuda yapılan suçlamalardan biri de Damat Ferit Paşa ile uyum içerisinde çalışarak kabinede beğenmedikleri ya da hoşlanmadıkları üyeler olması durumunda bir buhran çıkardıkları ve kabineyi istifa ettirdikleri yönündedir. Bu kişiler temizlendikten sonra saltanat koltuğu tekrar Damat Ferit Paşa'ya verilmiştir (Muhiddin, 1338, s. 2). Kurulacak kabinesinde İngiltere ile dostça ilişki sürdürülebilmesi hususu ise Sultan tarafından rica edilmiştir ("Sultan Seeks New Cabinet", 1920). Bu dönemde meydana gelen Anzavur Ayaklanması, Bozkır isyanları, Kuvayı İnzibatiye'nin kurulması, Mustafa Sabri Efendi tarafından kaleme alınan ve Durizade Abdullah tarafından verilen ve padişaha imzalatılan Kuvayı Milliyecilere yönelik idam fetvaları hep Anadolu direnişini engellemek yönünde atılan adımlar olmuştur. Ayrıca Sultan Vahideddin'in İngiliz isteklerini kabul ederek 16 Mart 1920'de Mebusan Meclisi'ni de kapatmıştır. İttihatçı birçok kişi Bekirağa Bölüğü'ne oradan da Malta'ya sürülmüştür. İçinde bulunduğu durumu katibi Ali Fuad Bey'e Ecnebilerin zihniyetinin kendilerinininki ile uyuşmadığını, onların bir kere kafalarına koydukları şeyi bir daha çıkarmadıklarını ve kendisine Meclis-i Mebusan'ı feshetmek için baskı yapıldığını söyleyerek izah etmiştir (Türkgeldi, 2010, s. 169). Yine "ecbebiler"den yakındığı bir başka konuşmasında "Gece gündüz ne çektiğimi bir Allah bilir birde ben" diyerek onların baskılarıyla Meclis'i Mebusanı dağıttığını ve işgalci güçlerinin fikirlerini sadece söylemediklerini onların uygulanması için baskı yaptıklarını, üstelik bu konuda laftan anlamadıklarını da itiraf etmiştir. İstikbali kurtarmak için buna tahammül etmek gerekliliğini de sözlerine eklemiştir (Türkgeldi, 2010, s. 182-183).

Mustafa Kemal Paşa önderliğinde başlatılan Milli Mücadele hareketine baktığımızda her ne kadar gelişen olaylar sonucu aniden ve acele bir şekilde ortaya çıkmışsa da akılcı bir hareket olarak devam ettiğini görebiliriz. Adım adım zafere giden yolda halkı bilinçlendirmek için yapılan mitingler ve kongreler, basın yoluyla kamuoyu yaratma girişimleri, 23 Nisan 1920'de Büyük Millet Meclisi'nin açılması, Kuvayı Milliye'nin düzenli bir ordu haline getirilmesi gibi akıllıca işlerle bir milletin canını dişine katarak yoktan var ettiği bu hareket zafere doğru ilerlemiştir. Dürizade Abdullah'ın fetvası karşısında Ankara müftüsü Rıfat Börekçi tarafından İstanbul'un işgal altında, padişahın ise esaret içinde olduğuna dair bir karşı fetva verilmiştir.

Milli Mücadele günlerinde Ankara hükümeti Sultan Vahideddin'i Ankara'ya davet etmiş ve Milli Mücadele'nin başında yer almasını istemişlerdir. Bu davet Sultan'ı bir ikileme yüz yüze bırakmıştır. Bir taraftan daveti kabul ederse milliyetçilerin elinde kukla olacağından, diğer taraftan ise eğer etmezse milliyetçilerin yeni bir sultan ilan edebileceklerinden korkmuştur. Milliyetçiler İtalya, Sovyet Rusya ve Fransa tarafından tanındıklarını ileri sürerek, Türk prestijinin yeniden inşa edildiğinden ve padişahın 300 bin Müslüman ile hilafetini yeniden güçlendirme fırsatı bulduğundan bahsetmiştir ("Sultan in Dilemma", 1921). Sultan Vahideddin Anadolu'dan gelen bu teklife icab etmemiştir. Daha sonraki zamanlarda hareketin başarıya ulaşması üzerine Şehzade Ömer Faruk Efendi Anadolu'ya gönderilmek istenmiştir. Fakat bu davetsiz misafir hemen geri çevrilmiştir (Nevzat, 1999, s. 35).

Padişah Vahideddin'e taraftar olanlar bile artık İngilizlerin vaktiyle Mısır'da, Afganistan ve daha sonra da Hicaz'da yapmak istediklerini şimdi de İstanbul'da yaptıklarını görebiliyorlardı. İngilizler halifeyi bir alet, bir oyuncak gibi kullanıyorlardı. Sultan Vahideddin nüfuz sahibi değildi. "Kuvveti kendi milletinin sinesinde değil düşmanların aguşunda sandı. Onların kolları arasına atıldı. Milletinde memleketinde başka bir kuvvet tasavvur etmediği için nefsinin ve hanedanının hayatını kurtarmak sevdasına düştü" (Soydan, 2007, s. 338).

Yukarıda anlatılanlara rağmen 17 Eylül 1922 tarihinde The New York Times gazetesinde çıkan bir haberin başlığı oldukça ilginçtir. "Sultan Gives Thanks For Kemal's

Victories” adı altında çıkan haberde anlaşılacağı üzere Kemal’e zaferleri için Sultan’ın teşekkür ettiği yazılmıştır. Buna göre, Yunanlılar üzerinde elde edilen Türk zaferi sonrasında ülke içinde kutlamalar yapılmıştır. Cuma sabahı Türkler ve tüm Müslüman nüfus Allaha şükretmek için camilere gitmiştir. Cuma namazından sonra Sultan Vahideddin, II. Mehmet’in mezarını ziyarete gitmiş ve orada dua etmiştir. Gazete haberi Osmanlı’nın kuruluşundan bu yana böyle bir ziyaretin ilk kez gerçekleştiğini söylemektedir. Oysa ki bilinmektedir ki Kılıç Kuşanma törenleri sırasında Sultan adayları atalarının mezarlarını ziyaret etmişlerdir. Kılıç Kuşanma töreni sırasında Sultan Vahideddin’in de daha önce II. Mehmet’in ziyaretine gittiği bilinmektedir ( “Kılıç Alayı Programı”, 1918). Haberin devamına bakıldığında; Sultan Yıldız’dan Amerikan limuzini içinde Fatih camine gidip, şükür namazı kılmıştır. Sokak boyunca halk ellerinde meşalelerle Sultan’ın geçişini izlemiştir. Sultan eğik vücut yapısına karşın oldukça sağlıklı ve dinç görünmektedir. Osmanlı Sultanı Vatikan’da ki papa gibi genel olarak hep Yıldız’da koruma altında kaldığından halk onu pek görmezmiş. Bu seremoniye Amerikalılar da katılmıştır. Sultan onları da selamlamıştır. Her yer ay yıldızlı bayraklarla donatılmıştır. Hatta Ayasofya minarelerinde bile bayraklar vardır oysa Ayasofya’ya kendi bayraklarını asmak Yunanlıların rüyasıdır. Gazete birçok Ermeni ve Rum’un milliyetçi ordu ilerledikçe buldukları yerleri terk ettiklerinden de bahseder. Halk Başkent’in Hristiyanlardan temizlenmesi ve eski görkemine kavuşmasına ilişkin sloganlar atmıştır. Bu sırada komik bir olay da yaşanmıştır ki; bu Sultan’ın akşamüstü 300 koruması ile geçerken olmuştur. Birçok Yunanlı ve Rum Kemalist ordunun muhafızlarının geldiğini sanıp çok korkmuştur (“Sultan Gives Thanks For Kemal’s Victories”, 1922).

Bu tarihlerde Ankara Parlamentosu’ndan bir komite de Bursa’ya Sultan Osman’ın türbesini ziyarete gitmiştir. Orada çan sesleri arasında “Ordumuz hazırlanıyor, Trakya’yı alacağız” diye yemin etmişlerdir (“Pledge Sultan Osman’s Spirit to Restore Thrace to Islam”, 1922). Anadolu’da kazanılan birçok zafer sonrasında artık 1922 yılının sonlarına gelindiğinde yavaş yavaş İngiliz sivillerinin İstanbul’dan ayrılmaya başladıklarını, kabinenin istifa ettiğini ve Osmanlı Sultanının da panik içerisinde olduğunu The New York Times gazetesinin 27 Eylül tarihli haberinden öğreniyoruz. Milliyetçi liderlerin karanlık tutumu ve ertesi günün belirsizliklerinin yansımaları İngilizlerin geri dönüş için hazırlanması olmuştur. İngilizler, Hintliler ve Maltalılarından oluşan 5000 kişiyi yollamaya hazırlanırken, kadın ve çocuklara öncelik tanımışlardır. Lary Harrington eşi ve diğer liderler ilk ayrılanlar arasındadır. Gazete yabancılar dışında Türklerde de ayrılanlar olduğunu belirtmiştir. Kabineden Tefik Paşa (sadrazam), İzzet Paşa (dışişleri bakanı), Dürrizade Abdullah (şeyhülislam) da ülkeyi terk edenler arasındadır. Yıldız Sarayı’nda da büyük bir panik yaşanmaktadır. Mustafa Kemal bir açıklama yaparak, kendilerini temsil edecek bir sadrazam atayacaklarını söylemiştir. Bu kişinin de Hamit Bey olacağı tahmin edilmektedir. Hamit Bey Ankara Kızılay’ının başında Mustafa Kemal’in en gayretli temsilcilerindendir. Gazete, Vahdetin’in İngiliz sempatisi nedeniyle tahttan indirileceği düşünüldüğünü de belirtirken yerine geçmesi beklenen şehzadenin Balkan savaşlarında bulunmuş bir süvari ve milliyetçi bir kişi olan Selim olacağını, o olmazsa da intihar eden gariban Abdülaziz’in akrabası Abdülmecit’in geçirileceğini yazmıştır (“British Civilians Are Leaving Constantinople; Sultan is in Panic, Cabinet Minister Resign”, 1922). Nitekim Ali Kemal olayından sonra Damat Ferit Paşa, Hürriyet ve İtilafçı birçok kişi yurdu terk etmiştir (Çukurova, 2014, s. 357-370). 1 Kasım 1922’de Türkiye Büyük Millet Meclisi’nde Dr. Rıza Nur tarafından verilen bir önerge ile Saltanatın kaldırılması kabul edilmiştir (TBMM ZC 1 Kasım 1338 (1922) Cilt: 24 Devre 1 İçtimai Sene 3 s. 304-315). Sultan Vahideddin de 17 Kasım 1922 tarihinde hayat ve hürriyetini tehlikede görerek İngilizlere sığındı (Harrington, 2014, s. 32). TBMM tarafından verilen bir beyanname ile bu olay duyurulmuştur (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-10-0-0/202-379-10, 17.11.1922).

## **Sonuç**

Sultan Vahideddin Osmanlı tahtına memleketin en zor zamanlarında geçmişti. Halk için ümit kaynağı olmuştu. Siyasette I. Dünya Savaşı'nın sorumlusu olarak gördüğü İttihatçıları yok etmeye çalışırken, Hürriyet ve İtilaf Fırkası'nın da desteğini alarak yol aldı. Sadrazamlık mevkiine genel olarak yakın akrabalarını getirerek kendini ve iktidarını sağlamlaştırdı. Dış politikada barış yanlısı bir tutum izledi. İngilizlerle Osmanlı'nın dostluk ilişkilerinin eskiye dayandığını düşünerek iyi ilişkiler kurmaya çalıştı. Bu dönemde Wilson İlkelerini ortaya atan Amerika'ya da yakınlaşmak istedi. Anadolu'da filizlenen halkın başlattığı kurtuluş mücadelesine hanedanlığının başkenti İstanbul'u tehlikede görerek rağbet etmedi. Bu hareketi İttihatçılığın devamı olarak gördü. Özellikle Damat Ferit Paşa ile İttihatçıları ve daha sonra da Anadolu'daki direnişçileri cezalandırma yoluna gitti. Milli Mücadele'nin başarıya ulaşmasıyla kendi can güvenliğini tehlikede görerek, 17 Kasım 1922'de İngilizlere sığınarak ülkesini ve tahtını terk etti. Onun ülkeyi terk edişi kimi kesimlerce Osmanlı Devleti'nin tarihinin son ermesi olarak da kabul edildi. Artık hem Osmanlı Devleti'nin son hükümdarı Sultan Vahideddin hem de yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti için yeni bir dönem başladı.

## Kaynakça

“Sevgili Padişahımız Altıncı Sultan Vahideddin Han Türbe-İ Hazreti Halid’de Kılıç Kuşama Merasimi”. (1918, Eylül 1). *Vakit*.

“Kılıç Alayı Programı”. (1918, Ağustos 31). *Sabah*.

BOA, HSD.AFT, 6/63, 29 Ramazan 1336. (tarih yok).

BOA, Y.PRK.ZB, 38/55 12 Cemaziyelahir 1326. (tarih yok).

“Aff-ı umumi Kararnamesi” Alemdar, 25 Kanunievvel 1334. (tarih yok).

“Aff-ı Umumi” Alemdar, 26 Kanunievvel 1334. (tarih yok).

“British Civilians Are Leaving Constantinople; Sultan is in Panic, Cabinet Minister Resign”. (1922, Eylül 27). *TheNew York Times*.

“Kılıç Alayı” . (1918, Ağustos 31). *Tanin*.

“Korkmasınlar” Alemdar, 27 Kanunievvel 1334 . (tarih yok).

“Pledge Sultan Osman’s Spirit to Restore Thrace to Islam”. (1922, Ekim 9). *New York Times*.

“Sultan Gives Thanks For Kemal’s Victories”. (1922, Eylül 17). *The New York Times*.

“Sultan in Dilemma”. (1921, Nisan 19). *The New York Times*.

“Sultan Says Turks Must Be Left Free”. (1919, Aralık 12). *The New York Times*.

“Sultan Seeks New Cabinet”. (1920, Ağustos 1). *The New York Times*.

Ahmet izzet Paşa. (1993). *Feryadım, C. II*. İstanbul: Nehir.

Anapalı, A. (2015). *Sultan Vahideddin Han Kurtuluşun Faturasını Ödeyen Adam*. İstanbul : Profil.

*Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-10-0-0/202-379-10, 17.11.1922*. (tarih yok).

Bayar, C. ( 1997). *Ben de Yazdım, Milli Mücadele’ye Gidiş, C.V*. İstanbul : Sabah.

Bayar, C. (1997). *Celal Bayar anılarında Sultan Vahideddin’in HİF’ni iktidara getirmek için gizli faaliyetleri olduğunu hatta bu nedenle bir müddet sarayına hapsedildiğini dile getirmiştir Ben de Yazdım, Milli Mücadeleye Gidiş, C.I*. İstanbul: Sabah.

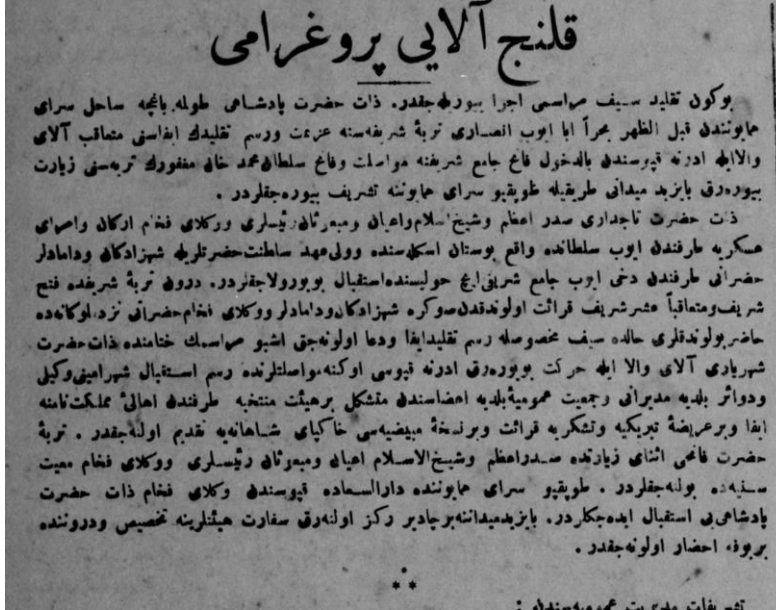
BOA (Başbakanlık Osmanlı Arşivi) ; Y.PRK.ZB (Yıldız Parekende Evrakı Zaptiye Nezareti Maruzatı), 26/31, 22. Recep 1318. (tarih yok).

BOA, DH.KMS (Dahiliye Nezareti, Kalem-i Mahsus Müdüriyeti), 48/10-1,12 Şevval 1336. (tarih yok).

BOA, Y.PRK.ZB 29/33, 07 Cemaziyelevvel 1319. (tarih yok).

BOA, Y.PRK.ZB, 28/8, 1 Rebiülevvel 1319 . (tarih yok).

- Çukurova, B. (2014). "Buyuk Taarruz Günlerinde Ali Kemal ve Siyasi Görüşleri". *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S.6.
- Harington, C. (2014). *Sömürge Valisinin Himayesinde Vahideddin'in İhanetleri ve İşgal İstanbul'u*. İstanbul: DY .
- İnal, İ. K. (1982). *Son Sadrazamlar ,C. IV*. İstanbul : Dergah Yayınları.
- Jaeschke, G. (1964). "Mondros'a giden yol". *Bellekten*, S.128.
- Kandemir, F. (2007). *Tütüncübaşı Şükrü Anlatıyor Vahdeddin'in Son Günleri*. İstanbul: Yağmur.
- Koloğlu, O. (2007). *Sorularla Vahideddin*. İstanbul: Profil.
- Kutlu, Ş. (1970). "Ali Kemal-3". *Hayat Tarih Mecmuası*, S.9.
- M. Ş. (1988). *Sadrazam ve Harbiye Nazırı Mahmut Şevket Paşa'nın Günlüğü*. İstanbul: Arba .
- Macfie, A. L. (2003). *Osmanlının Son Yılları 1908-1923*. İstanbul: Kitap.
- Muhiddin, M. (1338). *Vahideddinin İhanetleri ve Firarı*. İstanbul: Matbaa-i Amire.
- N. V. (1999). *Vahdedtin'in Dördüncü Kadı Efendisi Nevzat Vahdedtin'in Hatıraları ve 150'liklerin Gurbet Maceraları, Yıldız'dan Sanremo'ya*. Nevzat Vahideddin, Vahdedtin'in Dördüncü Kadı Efendisi Nevzat Vahdedtin'in Hatıraları ve 150'li İstanbul: Arma.
- Sonyel, S. R. ( 2008). *Mustafa Kemal Atatürk ve Kurtuluş Savaşı, C.I*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Soydan, M. (2007). *Milli Mücadele Tarihine Dair Notlar Ankaralının Defteri*. İstanbul: İş Bankası.
- TBMM ZC 1 Kasım 1338 (1922) Cilt: 24 Devre 1 İçtimai Sene 3 s. 304-315. (tarih yok).
- Tepeyran, H. H. (2018). *Meşrutiyetten Cumhuriyete Hatıralarım İstanbul Trabzon Selanik Suriye*. İstanbul: Dergâh.
- Türkgeldi, A. F. (2010 ). *Görüp İşittiklerim*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.



**EK 1:** Sabah Gazetesi 31 Ağustos 1918 tarihinde çıkan “Kılıç Alayı Programı” adlı haber



**EK 2:** Tanin Gazetesi 31 Ağustos 1918 tarihli “Kılıç Alayı” adlı haber



## SULTAN SAYS TURKS MUST BE LEFT FREE

Says Peace in the East is Only Possible with an Independent Turkey.

### TRUSTS AMERICAN SENATE

And Hopes We Don't Believe All We Hear About the Turks—Approves Our Prohibition Law.

CONSTANTINOPLE, Dec. 5 (Associated Press).—Mohammed VI, Sultan of Turkey, received The Associated Press correspondent today and discussed the Turkish situation and the part Turkey is taking in the settlement of the world peace.

In the view of the Sultan, despite alarmist impressions in Europe with regard to the peace settlement, Turkish politics are taking a position of sound reasonableness, relying upon the judgment and also the justice of the allied powers, as did Austria, in order to secure the best terms possible.

There has been a moderate amount of propaganda to show that the Turks are fundamentally like other human beings—no better, no worse—and it appears true that the nationalists have temporarily submerged the type of officials such as Enver Pasha and Talat Pasha, who are known as hotbeds of the Germanic school.

There is a suggestion of a defensive attitude in the event the terms are unsatisfactory, and that if Turkey is partitioned the Islamic elements of India, Turkestan and Egypt may make common cause with Islamism, especially against the British. But foreign observers are of the opinion that this is more of a threat than anything else.

One thing the new Parliament hopes to accomplish is the separation of the Church and State. The people of the Middle East, individually and collectively, realize that they will continue to starve and die unless some outside power brings them peace, order, and prosperity.

Some of these points were apparent in the interview the Sultan accorded The Associated Press correspondent, who was received by His Majesty outside the Yildiz Kiosk Palace in the sloop Hamidiye Jamel, just after the termination of the ceremony of the Solanki.

The Sultan conveyed an impression of dignity. He seemed a reserved but warm old man, whose way had been full of pitfalls, with a groping in political darkness. So when he shook hands with a hard grip it was a galvanic shock. It made me more ready to believe that the Sultan had been able to assert his will against the old administrative officials who sought to control him before the armistice and also after the armistice.

When the doors closed his retinue waited without. He seated himself in a businesslike manner and drew from his pocket the notes of answers he had written to questions previously submitted. He began speaking in Turkish to an interpreter, his aid, Lieut. Commander Fahri.

"Turkish peace is desired quickly, because delay is worse than war. It interferes with our political and economic conditions, and also our finances. The shortening time the morals of the people, who have been long at war, and therefore nervous, uneasy and sickly."

"As for the kind of peace we desire, it is one that will keep the East tranquil, in which the powers of Europe are concerned. Eastern peace can be maintained only if Turkey is left independent. Whoever knows the East will agree with this opinion. The Islamic world will be satisfied only with our freedom."

"Regarding the American Senate, I believe it will be wise toward us. It is clearly unfair that other nationalities should profit by President Wilson's pledges, and not we. President Wilson's principles were accepted by the allied powers. We also rely on their sense of justice and that of the American people, whose honor is involved."

"Surely America will not disappoint the millions of Turks and the Islamic world."

"Those who investigated impartially the Turkish question have discovered that, despite bad Government, our people have many merits and deserve better treatment than it is reported they are to receive. These Americans who do not believe the slander about us and

who understand our difficulties will not countenance this treatment of the Turks.

"With peace we will begin solving internal Turkish affairs. It is first necessary to preserve the traditions of the people, and it is my desire to secure the civilizing help of the great powers."

"I believe sincerely in the new Turkey, in her regeneration, her social progress, if we are able to secure the general education of our people and also the scientific means of prosperity. The Turks are an honest, gifted people, and I shall endeavor with all my ability to attain these ends."

"Turkey, reconstructed, will be the center of the East's peace and progress. It is my unwavering determination to reach this result. One big field is the emancipation of Turkish women. I believe it is through religion that we can best accomplish this, giving them the status of their American sisters, preserving their honor and dignity and assuring their welfare as family holders."

"It will be seen that our religion is not without social progress. It is with satisfaction that we observe America adopting prohibition, which has been practiced among the faithful Moslems for centuries. The laws of religion are always helpful when obeyed."

"As a last word I wish to express my gratitude to those Americans who, after visiting us, find that we are not as bad as we are painted, and also my reliance on the Justices of Americans."

## SULTAN GIVES THANKS FOR KEMAL'S VICTORIES

Receives an Ovation From the Populace, Which Calls for Expulsion of Christians.

CONSTANTINOPLE, Sept. 18 (Associated Press).—Renewed celebrations were held throughout Asia Minor yesterday to mark the sweeping Turkish victory over the Greeks. Friday is the Turkish Sabbath, and the entire Moslem population ceased its wonted pursuits and repaired to the mosques to offer prayers of thanksgiving to Allah.

For the first time since 1453, when the Turks captured Constantinople, the Sultan went to the tomb of Mohammed II, the Conqueror, in Stamboul and paid homage to the memory of his illustrious predecessor. Several miles of exulting and jubilant Turks with flaming flags lined the streets and watched their sovereign pass. He made the trip in an American limousine.

The Sultan's passage through the open streets has had no precedent in recent years, and the people seized upon the occasion to give him a stirring but reverent ovation. Heretofore he has confined himself to the palace at Yildiz and observed as much privacy as the Pope in the Vatican.

Americans who attended the ceremony in Stamboul observed that the Sultan, although thin and slightly bent, appeared alert and vigorous. He saluted the group of American visitors pleasantly as he emerged from prayer.

Constantinople is a forest of crimson flags with the familiar Star and Crescent. The colors fly even from the four commanding minarets of the famous Mosque of St. Sophia, whose recapture has been the dream of the Greeks for centuries.

A wave of enthusiasm has swept over the Turks, and upon every hand one hears the declaration that the Christians must be driven out and the ancient glory of the capital re-established. Many Greeks and Armenians, apprehensive of the occupation of the city by forces of Mustapha Kemal Pasha, are departing for distant points.

Late yesterday afternoon the Sultan's guard, 300 strong, mounted on black chargers and carrying triumphant banners, clattered through the city, and for a time the nervous Greeks thought them the advance guard of the Kemalist army.

The New York Times

Published: September 17, 1922  
Copyright © The New York Times

EK 3: The New York Times Gazetesi'nin 12 Aralık 1919 "Sultan Says Turks Must Be Left Free" ve 17 Eylül 1922 tarihli "Sultan Gives Thanks For Kemal's Victories" adlı haberleri.

## EXTENDED SUMMARY

On 3 July 1918, Sultan Vahideddin inherited the Ottoman throne. The country was invaded by the Mondros Armistice on 30 October 1918. The Sultan stayed with the British in foreign policy because he thought that he and his friends had always had friendship with the Ottomans. He followed a peaceful policy. In domestic politics, he implemented a policy against the Unionists whom he considered to be responsible for the events. He looked at the movement against the occupations in Anatolia as a Unionist movement. At the state level, he wanted to secure himself by giving his office of chances to the relatives in general like Tevfik Pasha and Damat Ferit Pasha. With the support of the Freedom and Entente Party, he developed a policy against the Anatolian Movement. His role in the steppes rebellions, the death fatal against the national insurgents, Kuvayı Nationalist against the establishment of an army such as the military forces and so many tried to destroy the movement of Anatolia. By the end of 1922, the Anatolian movement had succeeded. As the occupying forces slowly began to evacuate the country, some non-Muslim elements helped them and their lives were endangered in some Turks. Grand viziers of the period of Sultan Vahideddin, members of the Cabinet and many Hürriyet and the Entente were among them. 1 Turkey Grand National Assembly in November 1922. Dr. The ruling was abolished by Rıza Nur. On November 6, when Ali Kemal was detained in Istanbul Beyoglu and lynched several days later, the events became even more frightening. Sultan Vahideddin'de face this situation on November 17, 1922, the British took refuge on the grounds that his life was in danger. These events both in Turkey has caused great sadness in the Islamic community. The people of Anatolia, in the face of all kinds of helplessness and despair, had won a victory by all kinds of difficulties. At the same time, a person who represented the Ottomans and millions of Muslims was taking refuge in a foreign country as the caliph of Islam. Moreover, there was no peace agreement with this country. This event in the Islamic world and of course the sultan's own country has produced great reactions.

The departure of Sultan Vahideddin was met with negative reaction. When we look at the press life of this period, Ref bui Cevad, Pehlivan Kadri, Rıza Tevfik, Refik Halit, who opposed the Anatolian movement in the end of 1922, fell into their own lives at the same time. Therefore, they withdrew from broadcasting life. On this date, the publication of this struggle by the National Struggle newspapers continued to be broadcast and the struggle of the victory of the period and the pride of the victory was written. Therefore, the last sultan also suffered negative reactions. In addition, it is seen that most of the news reports of foreign news agencies are conveyed to the periodicals.

The situation of the Ottoman Empire, which Sultan Vahideddin took over the throne, was undoubtedly bad. He was not responsible for the events until then. However, his attitude towards the freedom struggle of the people and his search for emancipation in a pro-British politics have created discontent among the people. After all, the last Ottoman sultan left the country by getting on a British ship and opened a deep wound. Both and formed a common reaction in the Islamic world in Turkey. In addition to this, the issue of caliphate has also caused controversy. With Vahideddin going abroad, who went along with it, how it happened, and the question of the sacred relics has always been the subject of controversy. In addition, a person who represents the Ottoman dynasty is not seen in the Ottoman history. Therefore his ancestors, Kanuni Sultan Süleyman, II. Sultans such as Abdülhamit are shown as examples.

When Sultan Vahideddin left Istanbul, he declared to the English representatives that he did not give up the sultanate and the caliph. In the face of this situation, the issue of the Caliphate came up, especially the ideas of the Indian Muslims. Turkey Grand National Assembly reduced by another Vahideddin the caliphate has been declared caliph Abdulmecit Lord on November 18, 1922. This was well received in the Islamic world.



Wahideddin's most Muslim population, the British to seek refuge and leave the Istanbul question was asked about the British. In particular, the question of what the Caliphate is going to be British officials to discuss political issues in the Islamic world will discuss this issue is seen. However, the sadness of this event has been so great that perhaps this is the discussion of this issue. it is known that even though there was a war against the Greeks on the front, the main battle was against the British who held them as tongs. When this situation is considered, the reactions to the separation of Vahideddin from the caliphate over Istanbul become even more meaningful.

## MATEMATİK ÖĞRETMEN ADAYLARINA GÖRE MATEMATİKTE BAŞARILI OLMAK NE DEMEKTİR?

Ebru KÜKEY\*  
Tayfun TUTAK\*\*

### Özet

*Bu çalışmada matematikte başarılı olmanın, matematik öğretmen adaylarının görüşleri doğrultusunda incelenmesi amaçlanmıştır. Bu kapsamda çalışma, nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışması olarak tasarlanmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu ilköğretim matematik öğretmenliği 2. sınıfında öğrenim gören 60 matematik öğretmen adayı oluşturmuştur. Öğretmen adaylarıyla yapılan yapılandırılmış görüşmeler doğrultusunda elde edilen veriler, içerik analizi ile analiz edilmiştir. Elde edilen verilerin analizi sonucunda matematikte başarılı olmanın özellikleri 6 tema altında belirlenmiştir. Bu temalar günlük yaşam, matematik öğretimi, matematiğin yapısı, zihinsel süreçler, kişisel özellikler ve duyuşsal özellikler olarak ifade edilmiştir. Belirlenen temalardan günlük yaşam teması kapsamında matematiği günlük hayatta kullanabilme özelliğinin en çok ifade edildiği görülürken, matematik öğretim temasında problem çözebilme ifadesinin yer aldığı belirlenmiştir. Matematiğin yapısı temasında matematiği sevmeye, zihinsel süreçler temasında çok yönlü düşünme, kişisel özellikler temasında araştırabilme ve duyuşsal özellikler temasında ise özgüven kazanma ifadelerinin çoğunlukla kullanıldığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuçlar doğrultusunda matematikte başarılı olmanın matematiğin günlük yaşamda kullanımı ile bireyin özelliklerine yönelik olarak çok faydasının olduğu söylenebilir. Bu nedenle öğretmen adaylarının bu bilinç doğrultusunda eğitimlerini almalarının sağlanması etkili bir eğitim öğretim açısından oldukça faydalı olacağı düşünülmektedir.*

**Anahtar Kelimeler:** Matematik, Başarılı olmak, Matematik öğretmen adayları.

## WHAT IS BEING SUCCESSFUL IN MATHEMATICS ACCORDING TO PRESERV'CE MATHEMATICS TEACHERS?

### Abstract

*In this study, it is aimed to examine the success of mathematics in line with the opinions of preservice mathematics teachers. In this context, the study has been designed as a case study of qualitative research methods. The study group of the study consisted of 60 preservice mathematics teachers studying in the second grade of elementary mathematics teaching. Based on structured interviews with preservice teachers, datas have been analyzed by content analysis. As a result of the analysis of the datas obtained, the characteristics of being successful in mathematics are determined under 6 themes. While it is seen that the usage of mathematics in daily life is the most expressed in the themes of daily life, it is determined that the problem solving in mathematics teaching is included in the theme. In the theme of mathematics, it is concluded that liking mathematics, multi-faceted thinking in the theme of mental processes, researching in the contact with personal characteristics and self-confidence in the theme of affective features are mostly used. In the light of these results, it can be said that being successful in mathematics has a great benefit in terms of the use of mathematics in daily life and the characteristics of the individual. For this reason, it is thought that it will be quite useful for the preservice teachers to get their education in line with this awareness.*

**Keywords:** Mathematics, Being successful, Preservice Mathematics teachers.

\* Arş. Gör. Dr., Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, [ekukey@firat.edu.tr](mailto:ekukey@firat.edu.tr)

\*\* Dr. Öğr. Üyesi, Fırat Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Matematik ve Fen Bilimleri Eğitimi Bölümü, [tayfuntutak@hotmail.com](mailto:tayfuntutak@hotmail.com)

## Giriş

Günümüzde bilginin önemi artmakta ve bununla beraber bilgi kavramı ve bilim anlayışı da değişmekte, teknoloji ilerlemekte, yönetim ve demokrasi kavramları farklılaşmaktadır. Yaşanan bu değişimlere ayak uydurabilmek amacıyla bireylerden beklenen becerilerin değişmesinin yanında eğitim alanında da değişimler gerekmektedir (MEB, 2009). Bu kapsamda matematik sadece işlemleri ve sayıları öğretmemekte; bunun yanında her geçen gün zorlaşan yaşamda olaylar arasında ilişki kurma, düşünme, akıl yürütme, problem çözme, tahminde bulunma gibi beceriler kazandırarak bireye destek olmaktadır (Umay, 2003).

Matematik dersi öğretim programının amaçları genel olarak, matematiksel kavramları anlayıp günlük yaşamda uygulayabilecek, problem çözme sürecinde kendi düşüncelerini rahatlıkla ifade edip başkalarının eksiklik ve boşluklarını görebilecek, matematik anlam ve dilini kullanarak insanlar ve nesnelere arasındaki ilişkileri anlamlandırabilecek şekilde ifade edilmektedir (MEB, 2017). Matematik öğretimi, problem çözme öğretimi, problem çözme aşamaları doğrultusunda problemleri anlayabilecek düşünme biçimi kazandırmayı, bireye günlük yaşamda gereken matematiksel bilgi ve becerileri kazandırmayı hedeflemektedir (Altun, 2014). Bu doğrultuda etkili matematik öğretimi öğrencileri motive etmek, öğrenmelerini desteklemek, bildiklerini ve bilmeleri gerekenleri anlamayı hedeflemektedir. Bu durum öğrencilerin matematiği anlamaları, problem çözebilmeleri ve etkili bir matematik öğretimi ile sağlanabilir (NCTM, 2000).

Matematik dersi ve öğretimi, bireyler için çağın şartlarına uygun olarak bilimsel düşünme becerilerini geliştirmek ve kazanmış oldukları becerileri yaşamları boyunca olumlu olarak düşünerek hayatlarında uygulamaları açısından oldukça önemlidir (Yıldız & Uyanık, 2004). Matematik eğitiminin kalitesini artırmak için öğrencilerin matematiksel kavramları öğrenmeleri, matematikte kendilerine güven duymaları, problem çözme becerisi kazanmaları ve matematiğe karşı olumlu tutuma sahip olmaları amaçlanmaktadır (Baydar & Bulut, 2002). Bunların gerçekleşmesi için öğrenilen bilgilerin nereden geldiğini anlamak, konuların kullanım alanlarını bilmek ve bilgiler arasında ilişki kurmak kritik öneme sahiptir (Darlington, 2011). Bu nedenle eğitim alanında yapılan yeniliklerin en önemli hedefi, öğrencilerin matematiği anlayacakları bir eğitim sistemini oluşturmaktır (Franke ve Kazemi, 2001).

Öğrencilerin yaşamlarını devam ettirmede ve toplumsal olarak kalkınmalarını sağlamada matematiğin önemi düşünüldüğünde, öğrencilerin matematik başarısını artırmaya ve matematik başarılarını etkileyen faktörleri belirlemeye yönelik olarak çeşitli çalışmalar yapılmıştır (Adesoji ve Yara, 2008; Demir, Kılıç ve Depren, 2009; Wang, 2004). Bu kapsamda öğrencilerin matematik başarılarını etkileyen faktörlerin belirlenmesi üzerine yapılan çalışmalar göz önüne alındığında, matematik başarısının ne ifade ettiğini belirlemek de oldukça önemlidir. Bu doğrultuda yapılan bu çalışmada matematik başarısının ne ifade ettiği, matematik öğretmen adaylarının görüşleri doğrultusunda incelenmesi amaçlanmıştır.

## Yöntem

Bu çalışmada matematikte başarılı olmanın ne ifade ettiği, matematik öğretmen adaylarının görüşleri doğrultusunda incelenmesi amaçlandığından, öğretmen adaylarının bilgilerinin derinlemesine incelenmesine yönelik olarak nitel bir araştırma şeklinde tasarlanmıştır. Bu doğrultuda nitel araştırma yöntemlerinden durum çalışma kullanılmıştır. Durum çalışmalarının temel özelliği bir veya daha fazla durumun derinlemesine incelenmesidir. Yani bir duruma yönelik etkenler bütüncül olarak araştırılır ve ilgili durumu nasıl etkiledikleri ve ilgili durumdan nasıl etkilendikleri araştırılır (Yıldırım ve Şimşek, 2011).

## Çalışma Grubu

Çalışma grubu, amaçlı örnekleme yöntemlerinden kolay ulaşılabılır örneklem yöntemi kapsamında belirlenmiştir. Bu doğrultuda bir devlet üniversitesinin ilköğretim matematik

öğretmenliği programı 2. sınıfında öğrenim gören 60 matematik öğretmen adayları ile çalışma yürütülmüştür. Gönüllü katılım doğrultusunda belirlenen çalışma grubuna ait özellikler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**Tablo 1. Öğretmen Adaylarının Özellikleri**

Cinsiyet	Frekans	Yüzde
Kadın	47	78,3
Erkek	13	21,7
Toplam	60	100

Tablo incelendiğinde çalışma grubunun %78,3'ünü oluşturan 47 öğretmen adayının kadın olduğu görülmektedir. Çalışma grubunun %21,7'sini ise 13 öğretmen adayıyla erkek öğretmen adaylarının oluşturduğu belirlenmiştir.

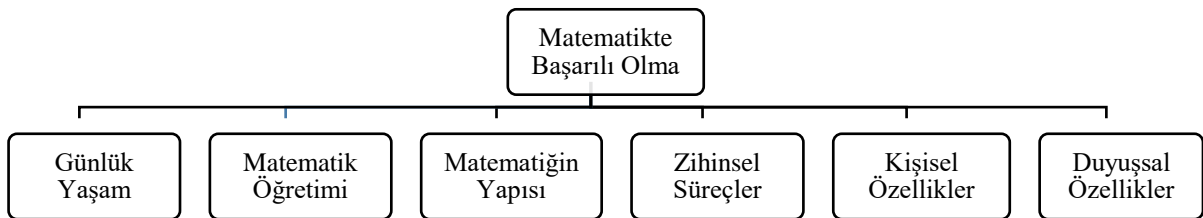
### Veri Toplama Araçları ve Verilerin Analizi

Öğretmen adaylarının görüşlerini derinlemesine incelemek amacıyla “Matematik Öğretmen Adayına Yönelik Görüşme Formu” hazırlanmıştır. Burada matematikte başarılı olmanın ne anlama geldiği matematik öğretmen adaylarının görüşleri doğrultusunda incelemek istenmiştir. Bu kapsamda “Matematikte başarılı olmak ne ifade etmektedir?” şeklinde açık uçlu bir soruyla çalışmanın verileri toplanmıştır. Çalışma yapılmadan önce 4 öğretmen adayıyla pilot çalışma yapılarak araştırmanın kapsamı, süresi, araştırmacının deneyim kazanması sağlanmıştır. Uzman görüşleri doğrultusunda gerekli değerlendirmeler yapılarak çalışmanın süresi ve kapsamı tekrar gözden geçirilmiştir. Daha sonra çalışma, 2. sınıfta öğrenim gören 60 matematik öğretmen adayıyla yapılmıştır. Öğretmen adaylarına çalışma öncesinde görüşmelerin gizli tutulacağı, araştırma dışında herhangi bir yerde kullanılmayacağı belirtilmiştir.

Çalışma sonrasında elde edilen veriler içerik analizi ile analiz edilmiştir. Verilerin analizi aşamasında öğretmen adayları Ö1, Ö2, ... şeklinde kodlanmıştır. Temaların oluşturulmasında araştırmacıların birbirinden bağımsız olarak kodlamaları yapmaları sağlanarak, kodlamalar arasındaki uyum düzeyi incelenmiştir. Bu kapsamda elde edilen uyum düzeyi %92 olarak belirlenmiştir. Farklı olarak yapılan kodlamalar ise araştırmacıların ortak görüşleri doğrultusunda tekrar değerlendirilmiştir.

### Bulgular

Çalışma kapsamında elde edilen verilerin analizi sonucunda, matematikte başarılı olmanın özellikleri matematik öğretmen adaylarının görüşleri doğrultusunda belirlenmiştir. Bu kapsamda matematikte başarılı olmanın neyi ifade ettiği 6 tema altında ifade edilmiştir. Bu temalar *günlük yaşam, matematik öğretimi, matematiğin yapısı, zihinsel süreçler, kişisel özellikler ve duyuşsal özellikler* olarak adlandırılmıştır.



**Şekil 1. Matematikte Başarılı Olma-Alt Boyutları**

**Günlük Yaşam Temasına Yönelik Bulgular**

“Günlük yaşam” teması kapsamında öğretmen adaylarının ifade ettikleri özellikler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**Tablo 2. Tema 1-Günlük Yaşam**

Özellikler	Öğretmen Adayı Kodları	Frekans
Günlük hayatta kullanabilme	Ö1, Ö6, Ö7, Ö8, Ö12, Ö13, Ö17, Ö18, Ö21, Ö22, Ö24, Ö26, Ö28, Ö30, Ö34, Ö35, Ö41, Ö43, Ö45, Ö49, Ö52, Ö53	22
Hayatta başarılı olma	Ö5, Ö6, Ö7, Ö8, Ö9, Ö11, Ö12, Ö18, Ö23, Ö26, Ö36, Ö49, Ö52, Ö55, Ö57	15
Hayatı kolaylaştırma	Ö5, Ö8, Ö9, Ö12, Ö18, Ö21, Ö24, Ö29, Ö35, Ö45, Ö53	11
Toplumsal kalkınmayı sağlama	Ö2, Ö5, Ö9, Ö10, Ö22, Ö23, Ö25, Ö45	8
Evreni anlama	Ö8, Ö9, Ö59	3
Günlük hayatta karşılaşılan problemleri çözebilme	Ö10, Ö31, Ö59	3
Hayatın kendisi olduğunu anlama	Ö1, Ö2, Ö44	3
Günlük hayatla ilişkilendirme	Ö9, Ö28	2
Hayatı kazanma	Ö9, Ö34	2
Her alanda daha üst seviyede olma	Ö9	1

Matematikte başarılı olmanın neyi ifade ettiğine yönelik olarak öğretmen adaylarının görüşleri incelendiğinde, belirlenen günlük yaşam teması kapsamında en çok ifade edilen; matematikte başarılı olmanın matematiği günlük hayatta kullanabilme olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında hayatta başarılı olma, hayatı kolaylaştırma ve toplumsal kalkınmayı sağlama ifadeleri de çoğunlukla kullanılmıştır. Ayrıca evreni anlama, günlük hayatla ilişkilendirme gibi ifadelerin de söylendiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda bazı öğretmen adaylarının görüşleri şu şekildedir.

“Matematikte başarılı olmak, birçok alanda iyileşmeye yardımcı olur. Günlük hayatımızda fark etmesek de birçok yerde matematiği kullanırız. Matematikte başarılı olmak günlük yaşantımızda da bazı durumları kolaylaştırır.” (Ö18)

“Bence matematikte başarılı olmak fizikte kimyada biyolojide yani doğada uzayda hayatta başarılı olabilmektir.” (Ö23)

“Genel olarak ülke bazında düşünürsek bir milletin matematikte ileri seviyede olmasının diğer milletlere göre farkı, teknolojiyi ve bilimi daha da ileriye götürmek için çok önemlidir.” (Ö45)

**Matematik Öğretimi Temasına Yönelik Bulgular**

“Matematik öğretimi” teması kapsamında öğretmen adaylarının ifade ettikleri özellikler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**Tablo 3. Tema 2-Matematik Öğretimi**

Özellikler	Öğretmen Adayı Kodları	Frekans
Problem çözebilme	Ö11, Ö17, Ö21, Ö25, Ö29, Ö38, Ö39, Ö44, Ö54, Ö56	10
İyi bir matematik eğitimcisi olma	Ö4, Ö8, Ö9, Ö32, Ö43, Ö52, Ö55, Ö60	8
Diğer derslerde de başarılı olma	Ö4, Ö5, Ö7, Ö10, Ö13, Ö27	6
Farklı çözüm yollarını görebilme	Ö7, Ö20, Ö27, Ö30, Ö31, Ö48	6
Ezber yapmama	Ö9, Ö11, Ö17, Ö23, Ö40	5
Soyut kavramları anlama	Ö10, Ö11, Ö19, Ö35, Ö60	5
Bilimin ilerlemesini sağlama	Ö5, Ö14, Ö36, Ö58, Ö59	5
Tüm konulara hâkim olma	Ö7, Ö54	2
Çok problem çözme	Ö7, Ö42	2

Diğer bilimleri daha kolay öğrenme	Ö14, Ö22	2
En uygun çözüm yolunu kullanabilme	Ö7, Ö14	2
Öğrendikleri bilgileri başkalarına aktarabilme	Ö15, Ö54	2
Okul hayatında başarılı olma	Ö10	1
Bilgiler arasında bağlantı kurma	Ö10	1
Yeni formüller oluşturma	Ö11	1
Çok çalışma	Ö13	1
Zihinden işlem yapabilme	Ö20	1
İspat yapabilme	Ö42	1
Sınavlarda başarılı olma	Ö54	1
Problemlerden korkmama	Ö56	1
Hızlı problem çözebilme	Ö56	1

Matematikte başarılı olmanın, matematik öğretimi teması kapsamında özellikleri incelendiğinde problem çözebilmenin diğer özelliklere göre daha çok ifade edildiği belirlenmiştir. Bunun yanında iyi bir matematik eğitimcisi olma, diğer derslerde de başarılı olma, farklı çözüm yollarını görebilme, ezber yapmama ve bilimin ilerlemesini sağlama ifadeleri de çoğunlukla kullanılmıştır. Bunun yanında tüm konulara hâkim olma, en uygun çözümü bulma, bilgiler arasında bağlantı kurma, okul hayatında başarılı olma, ispat yapabilme, sınavlarda başarılı olma gibi ifadelerin bazı öğretmen adayları tarafından kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda bazı öğretmen adaylarının görüşleri şu şekildedir.

“Matematikte başarılı olmak problem çözme becerisi kazandırır. Matematikte başarılı olan insanların problemleri daha kalıcı ve doğru çözdüğü görülür.” (Ö21)

“Öğrenciler açısından matematik her zaman önemli bir ders olmuştur. Matematiği iyi olan öğrenciler diğer derslerde de genellikle başarılı olurlar.” (Ö5)

“Matematikte başarılı olmak demek, çok çalışmak demek. Çok çalışıldığında, anlamlı çalışıldığında matematik zor bir ders asla değildir.” (Ö13)

### Matematiğin Yapısı Temasına Yönelik Bulgular

“Matematiğin Yapısı” teması kapsamında öğretmen adaylarının ifade ettikleri özellikler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**Tablo 4. Tema 3-Matematiğin Yapısı**

Özellikler	Öğretmen Adayı Kodları	Frekans
Matematiği sevmek	Ö11, Ö13, Ö17, Ö19, Ö33, Ö35, Ö38, Ö39, Ö40, Ö42, Ö43, Ö51, Ö54, Ö56, Ö58, Ö60	16
Matematiği anlama	Ö32, Ö33, Ö41, Ö42, Ö54	5
Matematiğin nerede nasıl kullanılacağını bilme	Ö6, Ö11, Ö17, Ö28, Ö29	5
Matematiğe karşı önyargısız olma	Ö15, Ö23, Ö43, Ö46	4
Sayılarla uğraşma	Ö38, Ö58	2
Matematiğin özüne ulaşma	Ö11	1
Matematiği zihinde canlandırabilme	Ö1	1
Matematiksel düşünebilme	Ö42	1

Matematiğin yapısı teması kapsamında, matematikte başarılı olmanın en çok matematiği sevmek olduğu belirlenmiştir. Bunun yanında matematiği anlama, matematiğin nerede nasıl kullanılacağını bilme ve matematiğe karşı önyargısız olma ifadelerinin de çoğunlukla kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca sayılarla uğraşma, matematiğin özüne ulaşma, matematiği zihinde canlandırabilme ve matematiksel düşünebilme özelliklerinin de ifade edildiği görülmüştür. Bu kapsamda bazı öğretmen adaylarının görüşleri şu şekildedir.

“Matematikte başarılı olmak, matematiği sevmek ve yapmak demektir. Bir birikimin sonucudur.” (Ö19)

“Matematikte başarılı olmak, matematiği tam olarak anlama, kavramadır.” (Ö33)



“Matematikte başarılı olmak demek, kavramları iyice anlayarak matematiğin özüne ulaşmak demektir.” (Ö11)

### Zihinsel Süreçler Temasına Yönelik Bulgular

“Zihinsel süreçler” teması kapsamında öğretmen adaylarının ifade ettikleri özellikler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**Tablo 5. Tema 4-Zihinsel Süreçler**

Özellikler	Öğretmen Adayı Kodları	Frekans
Çok yönlü düşünebilme	Ö13, Ö15, Ö16, Ö17, Ö20, Ö25, Ö27, Ö28, Ö29, Ö47, Ö59	11
Farklı bakış açılarından görebilme	Ö2, Ö15, Ö16, Ö20, Ö21, Ö34, Ö35, Ö47, Ö52, Ö59	10
Sayısal zekânın gelişmesi	Ö12, Ö20, Ö37, Ö38, Ö45, Ö53, Ö54	7
Mantık yürütebilme	Ö2, Ö13, Ö14, Ö17, Ö5, Ö54	6
Yeni fikirler üretme	Ö9, Ö13, Ö16, Ö58	4
Pratik işlemler yapabilme	Ö2, Ö41, Ö54	3
Olayları analiz edebilme	Ö2, Ö15, Ö31	3
Eleştirebilme becerisi kazanma	Ö2, Ö15	2
Değerlendirebilme	Ö2	1
Hayal gücünün gelişmesi	Ö2	1
Anlama kabiliyetinin gelişmesi	Ö20	1
Soyut düşünebilme	Ö29	1
Sonuç çıkarma	Ö31	1
Genelleme yapabilme	Ö55	1

Zihinsel süreçler teması kapsamında, matematikte başarılı olmanın çok yönlü düşünebilme olduğu en çok olarak ifade edildiği belirlenmiştir. Bunun yanında farklı bakış açılarından görebilme, sayısal zekânın gelişmesi, mantık yürütebilme ifadelerinin de çoğunlukla kullanıldığı görülmüştür. Ayrıca yeni fikirler üretebilme, pratik işlemler yapabilme, eleştirebilme, hayal gücü geliştirme, soyut düşünebilme, sonuç çıkarma ve değerlendirilme ifadelerinin de kullanıldığı tespit edilmiştir. Bu kapsamda bazı öğretmen adaylarının görüşleri şu şekildedir.

“Matematikte başarılı olan insanın beyni çok yönlü düşünür. Zihinden daha iyi işlem yapar. Anlama kabiliyeti gelişir.” (Ö20)

“Yaşanılan her türlü olaya farklı açılardan bakabilmeyi öğretir.” (Ö34)

“Karşılaştıkları olayları inceleme ve analiz etme becerileri diğer kişilere göre daha farklıdır.” (Ö15)

### Kişisel Özellikler Temasına Yönelik Bulgular

“Kişisel özellikler” teması kapsamında öğretmen adaylarının ifade ettikleri özellikler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**Tablo 6. Tema 5-Kişisel Özellikler**

Özellikler	Öğretmen Adayı Kodları	Frekans
Araştırabilme	Ö7, Ö11, Ö56, Ö59	4
Belli düzen içinde hareket edebilme	Ö4, Ö40, Ö59	3
Çok çalışma	Ö40, Ö56	2
Objektif olma	Ö15	1
Bir zorluğun üstesinden gelme	Ö14	1
Dikkatli olma	Ö7	1
Çaba gösterme	Ö32,	1
Olayları olduğu gibi kabul etmeme	Ö47	1
Olayları ayrıntılı inceleme	Ö47	1
Karar verme gücünün artması	Ö47	1

Azimli olma	Ö47	1
Sabırlı olma	Ö54	1

Matematikte başarılı olmanın kişisel özellikler teması altında, en çok araştırabilme olarak ifade edildiği görülmüştür. Ayrıca belli düzen içinde hareket edebilme ve çok çalışma ifadelerinin de diğer özelliklere göre daha çok olarak ifade edildiği tespit edilmiştir. Bunun yanında objektif olma, dikkatli olma, çaba gösterme, olayları ayrıntılı olarak inceleme, azimli ve sabırlı olma gibi ifadeler de kullanılmıştır. Bu kapsamda bazı öğretmen adaylarının görüşleri şu şekildedir.

*“Matematikte başarılı olmak, kendi kendine öğrenmek ve araştırmak demektir.”*  
(Ö11)

*“Matematikte başarılı olmak bir zorluğun üstesinden gelmektir.”* (Ö14)

*“Matematikte başarılı olmak, düzenli ve sürekli bir çalışmanın verilen bilgilerin kalıcılığının uzun süreli olmasının bir sonucudur. Öğrenci matematik öğrenimini belirli bir düzene oturtup bunun devamlılığını sağlarsa başarı bu öğrenci için kaçınılmaz olur.”* (Ö40)

### Duyuşsal Özellikler Temasına Yönelik Bulgular

“Duyuşsal özellikler” teması kapsamında öğretmen adaylarının ifade ettikleri özellikler aşağıdaki tabloda verilmiştir.

**Tablo 7. Tema 6-Duyuşsal Özellikler**

Özellikler	Öğretmen Adayı Kodları	Frekans
Kişinin özgüveni artma	Ö3, Ö7, Ö8, Ö9, Ö12, Ö14, Ö20, Ö21, Ö37, Ö41, Ö46, Ö48, Ö50, Ö52, Ö55, Ö59	16
Mutluluk verme	Ö1, Ö4, Ö13, Ö14, Ö20, Ö32, Ö33, Ö34, Ö37	9
Toplumsal saygınlık kazanma	Ö12, Ö34, Ö38, Ö41, Ö46, Ö47, Ö50, Ö55	8
Her alanda bir adım önde olma	Ö29, Ö34, Ö38, Ö49, Ö50	5
Hayata olumlu bakabilme	Ö9, Ö57	2
İnsanlarla iletişim kurma	Ö2	1
Empati kurma	Ö2	1
Başarılı olunca diğer alanlarda da başarılı olunacağına inanma	Ö1	1
İnsanlar arasındaki ilişkiye dikkat etme	Ö57	1

Duyuşsal özellikler teması kapsamında, matematikte başarılı olmanın en çok kişinin özgüveninin artması olarak ifade edildiği belirlenmiştir. Bunun yanında mutluluk vermesi, toplumsal saygınlık kazandırması, her alanda bir adım önde olmayı sağlaması ifadelerinin de çoğunlukla kullanıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca hayata olumlu bakabilme, empati kurma, başarılı olunca diğer alanlarda da başarılı olacağına inanma ve insanlar arasındaki ilişkiye dikkat etme özelliklerinin de ifade edildiği tespit edilmiştir. Bu kapsamda bazı öğretmen adaylarının görüşleri şu şekildedir.

*“Bir matematik problemini çözebilme, matematikte var olan işlemleri yapabilme kişiye özgüven verir.”* (Ö12)

*“Arkadaşlar arasında bile matematik dersinin iyi olması ayrıcalık oluyor. Toplumda ya da aile içinde de matematik dersini anlayan ve başarılı olan öğrenci zeki ve başarılı olur.”* (Ö41)

*“Kısacası matematikte başarılı olmak, hayata bir sıfır önde başlamaktır.”* (Ö49)

## Tartışma, Sonuç Ve Öneriler

Yapılan çalışmada matematikte başarılı olma, matematik öğretmen adaylarının görüşleri doğrultusunda incelenmiştir. Bu kapsamda elde edilen bulgular ile matematikte başarılı olma; günlük yaşam, matematik öğretimi, matematiğin yapısı, zihinsel süreçler, kişisel özellikler ve duyuşsal özellikler olmak üzere 6 tema altında ifade edilmiştir.

Günlük yaşam teması altında matematik öğretmen adaylarının matematiği günlük hayatta kullanabilme ifadesinin en çok olarak ifade edildiği tespit edilmiştir. Bu durum öğretmen adaylarına göre matematikte başarılı olmanın, öğrenilen bilgileri günlük yaşamda uygulamaya bağlı olduğu şeklinde söylenebilir. Benzer şekilde Galbraith ve Stillman (2006) ile Yenilmez ve Uysal (2007) da benzer olarak matematikle günlük yaşamın ilişkilendirilip kullanılması gerektiğine vurgu yapmışlardır. Ayrıca hayatta başarılı olma, hayatı kolaylaştırma, toplumsal kalkınmayı sağlama, evreni anlama, günlük hayatla ilişkilendirme gibi ifadelerin de kullanıldığı sonucuna varılmıştır. Öğretmen adaylarının ifade ettikleri bütün özellikler göz önüne alındığında matematikte başarılı olmanın, günlük yaşamda uygulamanın yanında, kişilerin hayatlarının kolaylaştırdığı, toplumsal kalkınmayı ve evrendeki düzeni anlamayı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır.

Matematik öğretimi temasında, matematikte başarılı olmayı öğretmen adaylarının en çok problem çözme ile ilişkilendirdikleri belirlenmiştir. Bu durum öğrencilerin derslerde başarılı olmalarının ön koşulu olarak problemleri çözebilmeleri gerektiği sonucunu ortaya çıkardığı ifade edilebilir. Yapılan çalışmalarda da problem çözmenin matematikte başarılı olmak için önemli olduğu vurgulanmıştır (Cai, 2003; Reusser & Stebler 1997; Santos-Trigo, 1998; Soylu & Soylu, 2006). Bunun yanında iyi bir matematik eğitimcisi olma, diğer derslerde de başarılı olma, farklı çözüm yollarını görebilme, ezber yapmama, bilimin ilerlemesini sağlama, tüm konulara hâkim olma, en uygun çözümü bulma, bilgiler arasında bağlantı kurma, okul hayatında başarılı olma, ispat yapabilme, sınavlarda başarılı olma gibi özelliklerin de ifade edildiği sonucuna ulaşılmıştır. Bu özelliklerden, öğrencilerin matematikte başarılı olmaları için ezber yapmadan konulara hâkim olmaları, bilgiler arasında bağlantı kurmaları ve bu şekilde matematik dersinden başarılı olmalarının sağlanacağı söylenebilir.

Matematiğin yapısı temasında öğretmen adaylarının en çok ifade ettiği özellik matematiği sevmek olarak belirlenmiştir. Buradan matematikte başarılı olmanın aslında matematiği sevmekle oldukça ilgili olduğu söylenebilir. Benzer şekilde Özdoğan ve Uyar (2012) çalışmalarında, öğrencilerin matematiği sevmelerinde öğretmenin rolünün olduğunu ve başarıyı etkilediğini ifade etmişlerdir. Bireylerin bir konuda başarılı olmaları o konuya ilgi duymalarıyla yakından ilgilidir. Bunun yanında matematiği anlama, matematiğin nerede nasıl kullanılacağını bilme ve matematiğe karşı önyargısız olma, sayılarla uğraşma, matematiğin özünü ulaşma, matematiği zihinde canlandırabilme ve matematiksel düşünebilme ifadelerinin de kullanıldığı tespit edilmiştir. Elde edilen bu sonuçlar doğrultusunda matematikte başarılı olmanın matematiği sevmenin yanında, matematiğin temelini anlamayı ve matematiğe karşı önyargısız bir şekilde kavramları bilmeyi gerektirdiği sonucuna ulaşılabılır.

Zihinsel süreçler teması doğrultusunda matematikte başarılı olmanın, çok yönlü olarak düşünmeyle ilgili olduğunun ifade edildiği tespit edilmiştir. Matematiğin yapısı nedeniyle kavramlar arasında bağlantı kurmanın bireylerin çok yönlü olarak düşünmelerini sağladığı ifade edilebilir. Ayrıca farklı bakış açılarından görebilme, sayısal zekânın gelişmesi, mantık yürütebilme, yeni fikirler üretebilme, pratik işlemler yapabilme, eleştirebilme, hayal gücü geliştirme, soyut düşünebilme, sonuç çıkarma ve değerlendirebilme gibi zihinsel aktivitelerin gelişmesinde büyük etkisinin olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buradan matematiğin soyut kavramlardan oluştuğu ve bu kavramlar arasındaki ilişkileri öğrenme ile başarılı olunabileceği düşünüldüğünde, matematikte başarılı olmanın birçok zihinsel sürecin gelişmesinde büyük etkisinin olduğu ifade edilebilir.

Kişisel özellikler temasında, matematikte başarılı olmanın özelliklerinden en çok araştırabilmenin ifade edildiği tespit edilmiştir. Ayrıca belli düzen içinde hareket edebilme, çok çalışma, objektif olma, dikkatli olma, çaba gösterme, olayları ayrıntılı olarak inceleme, azimli ve sabırlı olma gibi özelliklerin gelişmesini sağladığı sonucuna da ulaşılmıştır. Bu özellikler matematiğin kişileri araştırmaya sevk ettiği, bu yönde çok çalışıp, azimli ve sabırlı olmalarını sağladığı söylenebilir.

Duyuşsal özellikler teması kapsamında, en çok ifade edilen özelliğin, matematikte başarılı olmanın kişiye özgüven verdiği olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna paralel olarak Fidan (1996), öğrencilerin derslerde başarıma duygusunu tatmamalarının onlarda hayal kırıklığına yol açabileceğini belirtmiştir. MEB (2017), matematik öğretimi genel amaçlarında da matematik öğretiminde problem çözmeye özgüvenli bir şekilde yaklaşan öğrencilerin yetiştirilmesinin hedeflendiği görülmüştür. Bu durum kişinin başardığını görmesinin kendisine olan güveninin artmasını ve daha çok çalışmasını sağladığı şeklinde düşünülebilir. Ayrıca matematikte başarılı olmanın; mutluluk vermesi, toplumsal saygınlık kazandırması, her alanda bir adım önde olmayı sağlaması, hayata olumlu bakabilmeyi, empati kurmayı, başarılı olunca diğer alanlarda da başarılı olacağına inanmayı ve insanlar arasındaki ilişkiye dikkat etmeyi sağladığı gibi özelliklerin de ifade edildiği tespit edilmiştir.

Elde edilen sonuçlar doğrultusunda matematik dersi sürecinde, matematiğin günlük yaşamla ilişkilendirilerek kullanımının sağlanması, derslerde öğrencilerin problemlerin mantığını anlayabilecek şekilde problem çözümlerinin yapılmasının, matematik başarısını arttırmada oldukça faydalı olacağı söylenebilir. Bunun yanında matematiği sevmenin, çok yönlü düşünmenin, araştırma yapmanın matematik başarısı olarak ifade edildiği ve matematikte başarılı olmanın kişinin kendisine güven duymasını sağladığı ifade edilebilir.

## Kaynakça

- Adesoji, F. A. & Yara, P. O. (2008). Some student factors as correlates of achievement in mathematics in Southwestern Nigeria. *European Journal of Scientific Research*, 19(3), 424-434.
- Altun, M. (2014). *Ortaokullarda (5, 6, 7 ve 8. sınıflarda) matematik öğretimi* (10. basım). Bursa: Aktüel Yayınları.
- Baydar, C. & Bulut, S. (2002). Öğretmenlerin matematiğin doğası ve öğretimi ile ilgili inançlarının matematik eğitimindeki önemi. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 62-66.
- Cai, J. (2003). Singaporean students' mathematical thinking in problem solving and problem posing: An exploratory study. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 34(5), 719-737.
- Darlington, E. (2011). *Approaches to learning of undergraduate mathematicians*. The Day Conference of British Society of Research on Learning of Mathematics (BSRLM) Conference. Oxford, England.
- Demir, İ., Kılıç, S. & Depren, Ö. (2009). Factors affecting Turkish students' achievement in mathematics. *US-China Education Review*, 6(6), 47-53.
- Fidan, N. (1996). *Okulda öğrenme ve öğretme*. Ankara: Alkım Yayınevi.
- Franke, L. & Kazemi, E. (2001). Learning to teach mathematics: Focus on student thinking. *Theory into Practice*. Spring, 40(2), 102-109.
- Galbraith, P. & Stillman, G. (2006). A framework for identifying student blockages during transitions in the modelling process. *Zentralblatt für Didaktik der Mathematik*, 38(2), 143-162.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2009). *İlköğretim matematik dersi 6-8. sınıflar öğretim programı*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- Milli Eğitim Bakanlığı. (2017). *Matematik dersi öğretim programı (ilkokul ve ortaokul 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıflar)*. Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı, Ankara.
- National Council of the Teachers of Mathematics (2000). *Principles and Standards for School Mathematics*. Reston, VA.
- Özdoğan, E & Uyar, M. (2012). Tübitak projesi: Aranızda matematiği sevmeyen var mı?. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 64-69.
- Reusser, K. & Stebler, R. (1997). Every word problem has a solution: The social rationality of mathematical modeling in schools. *Learning and Instruction*, 7(4), 309-327.
- Santos-Trigo, M. (1998). Instructional qualities of a successful mathematical problem solving class. *International Journal of Mathematical Education in Science and Technology*, 29(5), 631-646.
- Soylu, Y. & Soylu, C. (2006). Matematik dersinde başarıya giden yolda problem çözenin rolü. *İnönü Üniversitesi eğitim Fakültesi Dergisi*, 7(11), 97-111.
- Umay, A. (2003). Matematiksel muhakeme yeteneği. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 234-243.



- Wang, D. B. (2004). Family background factors and mathematics success: A comparison of Chinese and US students. *International Journal of Educational Research*, 41, 40–54.
- Yenilmez, K. & Uysal, E. (2007). İlköğretim öğrencilerinin matematiksel kavram ve sembolleri günlük hayatla ilişkilendirebilme düzeyi. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 89-98.
- Yıldırım, A. & Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (8. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, İ. & Uyanık, N. (2004). Günümüz matematik öğretimi ve yakın çevre etkileri. *Kastamonu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(2), 437-442.

## EXTENDED ABSTRACT

The mathematics lesson and teaching is very important for individuals to improve their scientific thinking skills according to the conditions of the age and to practice their skills as positive in their lives (Yıldız & Uyanık, 2004). In this context, it aims to teach mathematics teaching, problem solving, to give a way of thinking to understand the problems in the direction of problem solving stages and to provide the mathematical knowledge and skills required in daily life (Altun, 2014). In order to increase the quality of mathematics education, students are expected to learn mathematical concepts, to have confidence in mathematics, to have a positive attitude towards mathematics and problem solving skills (Baydar & Bulut, 2002). In order to these to happen, it is critical to understand where the information comes from, to know the areas of use of the information and to relate the information (Darlington, 2011). For this reason, the most important aim of the innovations in the field of education is to create an education system in which students can understand mathematics. (Franke & Kazemi, 2001).

Considering the importance of mathematics in ensuring students' survival and social development, several studies were conducted to increase the students' mathematics achievement and to determine the factors affecting their mathematics achievement (Adesoji & Yara, 2008; Wang, 2004; Demir, Kılıç & Depren, 2009). In this context, considering the studies on determining the factors affecting the students' mathematics achievement, it is also important to determine what the mathematics achievement means. In this study, it is aimed to examine what mathematics achievement means in accordance with the opinions of preservice mathematics teachers.

In this study, it is aimed to examine what is meant to be successful in mathematics, in line with the opinions of preservice mathematics teachers, and to work as a qualitative research for the in-depth study of preservice teachers' knowledge. The study group was determined within the scope of easily accessible sampling method from purposeful sampling methods. In this direction, 60 preservice mathematics teacher studying in the second grade of a public university in elementary mathematics teaching program were studied. In this context, the data of the study were collected with an open-ended question as to what it means to be successful in mathematics. Before the study, a pilot study was conducted with 4 pre-service teachers and the scope and duration of the study and the experience of the researcher were gained. In line with the expert opinions, necessary evaluations were made and the duration and scope of the study were reviewed. Subsequently, the study was carried out with 60 pre-service mathematics teacher studying. The data obtained after the study were analyzed by content analysis.

In this study, being successful in mathematics was examined according to the opinions of preservice mathematics teacher. In this context, success in mathematics has been expressed under 6 themes: daily life, mathematics teaching and structure of mathematics, mental processes, personal characteristics and affective features. Under the theme of daily life, it was found that preservice mathematics teacher stated that mathematics is the most commonly used expression in daily life. In addition, it is concluded that the expressions such as being successful in life, facilitating life and providing social development, understanding the universe and associating with daily life are also used. In mathematics teaching theme, it was determined that being successful in mathematics was most associated with problem solving. This situation can be stated that the students should be able to solve the problems as a prerequisite for their success in the courses. In the theme of the structure of mathematics, the most expressed feature is defined as liking mathematics. In addition to this, it is determined that understanding mathematics, knowing where mathematics is to be used, being bias against mathematics, dealing with numbers, reaching the essence of mathematics, being able to imagine mathematics in mind and mathematical thinking are also used.



It has been determined that being successful in mathematics in relation to the theme of mental processes is related to thinking as multi-faceted. Because of the structure of mathematics, it can be stated that establishing a connection between concepts makes individuals think multidimensional. It has been determined that the ability to do research in theme of personal characteristics is the majority. In addition, it has been determined that certain features such as moving in a certain order, working hard, being objective, being careful, making effort, examining the events in detail, and having patience and patience. In the context of the theme of affective features, it has been found that the most expressed feature is the self-confidence of achievement in mathematics. In addition, it was concluded that being successful in mathematics gave happiness, gained social respect, became a step ahead in every field, and when it succeeded, it was believed that was successful in other fields.



## IS A WHOLE BRITISHNESS POSSIBLE IN BRITAIN?

Ayşe SEVİMLİ\*

### Abstract

*The aim of this study is to reveal whether a whole Britishness is possible in Britain. This paper explains the reasons of why a whole Britishness is not possible. It offers three reasons for this impossibility. The first one is shown as Multi-nationality as there are Scotland, Wales, and Northern Ireland other than England. The second one is shown as Multi-ethnic minorities as there are migrants from other countries like Pakistan, India, and Bangladesh and the last one is shown as multilingualism as there are different kinds of languages beside different kinds of accents and dialects.*

**Keywords:** Britishness, Multi-nationality, Multi-ethnic minorities, multilingualism.

## TAM BİR İNGİLİZLİLİK MÜMKÜN MÜDÜR?

### Özet

*Bu çalışmanın amacı birçok çeşitliliğe sahip olan Britanya gibi bir adada tam bir İngilizliliğin mümkün olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Bu çalışma İngilizliliğin neden mümkün olmadığını sebeplerini açıklamaktadır. Bu imkansızlık için üç sebep sunmaktadır. İlk sebep İngiltere'nin yanında, İskoçya, Galler, ve Kuzey İrlanda olduğu için çok ulusluluk olarak gösterilmektedir. İkinci sebep Pakistan, Hindistan ve Bangladeş gibi ülkelerden göçmenler aldığı için çoklu etnik azınlıklar olarak gösterilmektedir ve son sebep olarak da çok farklı dil türlerinde aksan ve lehçe barındırdığından çok dillilik gösterilmektedir.*

**Anahtar Sözcükler:** İngilizlik, Çok ulusluluk, etnik azınlıklar, çok dillilik.

---

\* Instructor, Hakkari University, School Of Foreign Languages, [aysesevimli@hakkari.edu.tr](mailto:aysesevimli@hakkari.edu.tr)

### **Is a Whole Britishness possible in Britain?**

Britishness is a concept that is mostly used to describe people as *British* as they are living under the frame of Britain. It is a concept which accepts most of the people as *British* just because they are living in the boundaries of Britain. Britishness is mostly about shared values of tolerance and respect as well as it is a belief in freedom and democracy. The definition of Britishness is a complex issue since states that contain more than one nation can be called unstable. When it is looked at history, it can be seen that Britain starts its first dissolution with the Act of Union of 1800 as Ireland comes to stage of Britain in this period. In fact, this process has a previous stage as England and Scotland has a unification in 1707. According to historians, there is a short moment of Britishness just between 1939 and 1970 since Britain stays as sole Britain at that period. After that period it can be talked about the death of Britain since a strengthened British unionism occurs (Ward, 2004). Even if the abolishment of Britain actualizes, it is hard to describe or accept most of the people as *British* in Britain since there are also other national identities and ethnic minorities whose histories, languages, cultures, religions, and customs are different from each other. In this respect, a whole Britishness cannot be possible in Britain since there are also other people, beside its natives, whose national qualities and values are different from each other. This paper is going to be about the reasons of why a whole Britishness cannot be possible on an island like Britain that shelters lots of diversities in its body.

A whole Britishness is not possible in Britain since Britain is the island of different nations. Britain is not made up only of England, but also is made up of other countries like Scotland, Wales and Northern Ireland. Although these nations also dwell in Britain, they are not completely called as *British* since being a citizen in Britain is not in the same meaning with accepting its national identity (Gamble, Wright, 2009). Living there does not make one of these nation a real *British* since Britishness is mostly related with the identification of Britain. Parekh Bhikhu (2009) claims about this issue that “Mere residence does not make one British. Even the formal status of being its citizen is not enough [to be a British]” (p. 33). It is because of this reason that Scots are not completely called as British, or Irish as British, or Welsh as British just because they are living there. These nations are not completely collected under the concept of Britishness since Britishness requires a real acceptance of Britain as their own nation.

It can be asked here how Britishness can be possible while we cannot define one as British although he is living in Britain. It can be questioned here that what makes Britishness possible if settling there is not the only criteria for it. The necessary thing that makes it possible is one’s total identification with it. It is the identification with Britain which makes one British or makes the concept of Britishness possible. If one can achieve his identification with Britain, he can be named completely as British even if he does not live in Britain. But, if one cannot achieve his identification with Britain, he cannot be named as *British* even if he is English, Scot, Welsh or Irish who are the dwellers of that geography. When Parekh Bhikhu (2009) adds “If one has no sense of identification with [Britishness], [he can see] nothing of oneself in it and of it in oneself [...]” (p. 33), this argument grows stronger as there is a repetitive emphasis on the identification with the territory that one is living in. However, even if identification is given more importance, it is impossible for many people to get away from their own identities and come together under a common British identity. While one has a background identity, culture, custom, religion, and language, it is hard for him to belong a new common British values that all citizens feel attached themselves to. In this sense, it can be claimed that Britishness can be just possible with people who keep their previous identities as British citizens in Britain.

Britishness can be just realized with people who call themselves first as English, Scottish, Welsh, Irish and then *British*.

On the other hand, it is important to recognize that one cannot create identification with Britain as long as he does not adopt the idea that identities are also related with where we are going. As long as one insists on the idea that identities are just related to whom we are or where we come from, he cannot make any identification with Britain since he will refuse to adopt the identity that Britain supplies for him. Commentators about the subject of Britishness put forward the idea that “ [...], although identities are clearly about ‘who we think we are’ and ‘where we think we came from’, they are also about ‘where we are going’”(Storey, 2010, p.13). As Storey mentions, identities cannot be related only in our birth place, but also related to other places where we are going since we sometimes have to change our places based on our latest needs. As we change our places, our identities are also contributed by the places where we are going since we are encountering with a new culture there that has different life styles, music styles, dressing styles or education styles. No matter how much we try to keep our own identity, we still are influenced by one of these cultures since the time realizes it without our notice.

The term Britishness has changed significantly throughout history and gained different perspectives. “Britishness and understanding Britishness are influenced by several factors, such as social structure, history, culture and the media” (Korbmacher, 2017, p. 1). Various policies and colonialism also have become effective for the creation of a new feeling of Britishness (Saggar, Somerville, 2012). While Britain is formed by English, Scots, Welsh and Northern Irish in the historical context, it is started to be formed by different ethnic minorities after the colonial period like Pakistani, Indian, and Bangladeshi who migrate to Britain. Migration makes a whole Britishness impossible again in Britain since these ethnic minorities bring new identities to Britain and Britain has just became a roof that shelters these different nations and ethnic minorities under it. As it is called as a roof, one can claim here that Britain is not a homogenous nation since different nations and ethnic minorities find places for themselves to maintain their cultures, values and customs in it.

Although some people identify Britishness with Whiteness, ethnic minorities in Britain mostly are made up of black people who come here through migration. (Burkett, 2013) Although England has become a dominant power and constitutes the majority of population in Britain, the existence of some other ethnic minorities can also be seen there as Britain is not a stable nation. Britain is a flexible nation since it is always in the process of formation because of the migrants from other countries (Ajtony, 2012). The concept of Britishness becomes more complex since “Migrant-citizens often refer to Britishness but mean it in a variety of ways: belonging to the UK, belonging to Wales, belonging to/in Scotland, being Scottish, being Welsh, being British, and being English” (Prabhat, 2018, p. 56).

Ethnic minorities may not identify themselves completely as British since some of them are forced to come here. It can be said that they are here by force since some of them are brought by British people with slave trade although they do not want to be in Britain. It is as a result of this event that they see their own residence in Britain as temporary since they are taken from their homes by force. Although they are not willing to leave their own countries, they are defeated against the power of Britain. This argument is also seen in the sentences of Paul Ward. He (2004) says in his book *Britishness since 1870* that “Some migrants and their descendants retain an exclusive sense of their original national (or other) identities, not least because some migrants are ‘pushed’ from their former homes rather than ‘pulled’ towards the United Kingdom, and the attitude to their residence is that it is temporary” (p. 114).

As mentioned earlier, some migrants do not feel themselves as part of Britain since they are here with the will of Britain. These migrants are reluctant to be part of it and they cannot own the feeling of belonging since they are pushed from their countries rather than pulled. Britishness encounters with a danger here since these migrants do not see Britishness as a pride.

It is shaken from its root as Britain is seen as a temporary place. However, a real Britishness does not embrace this idea since it expects from its citizens a full submission:

We need to ensure that all citizens feel a sense of pride in being British and a sense of belonging to this country and to each other, and to ensure that our national symbols, like the Union Flag and the flags of the four nations, are not the tools of extremists, but visibly demonstrate our unity, as we saw through the Golden Jubilee celebrations. (Bradley, 2007, p. 7)

On the other hand, it should also be emphasized here that there are also some other people among these ethnical minorities who adopt Britain as their home. These are mostly people who are always welcomed by Britain's compatriots. Since they are welcomed unlike those people who are pushed here, they are enjoying being one of its citizens. Since some of them see friendship and close concern from Britain's own settlers, they do not want to separate themselves from them as a different nation. Paul Ward (2004) gives an example for this situation in his book *Britishness since 1870* with his talking about the experience of a nurse who comes to London from Jamaica. The nurse feels herself as one of them since she sees nasty and kind behaviors from them, she also reports it by saying "There were some nasty people and some who were nice. You could go into a newsagent's or grocer's shop or get on a bus and they would not take your money because you were a nurse and they appreciated you" (p. 114). It is because of this reason that we cannot make generalization about Britain by just describing it as a place where people are not welcomed or not treated well since some of its migrants are happy to be here. These migrants can contribute to Britishness as long as they are not influenced by the other ones who are treated badly. They can form nearly half part of Britishness unless they are persuaded not to be part of it by other migrants who see Britain's dwellers as rude and exploiting.

The other reason why a whole Britishness is not possible in Britain is the existence of other languages. Although English is the official language of Britain, there are also some other languages that belong to minority groups. Languages like Gaelic, Scots, Irish, Arabic and Turkish are also spoken by their own people in Britain besides English language. These languages do not lose their existence in Britain or they are saved by their native speakers since language is seen as the factor which determines one's ethnicity. Language and ethnic identity are seen as the two sides of the same coin since language is influential in the determination of one's ethnic identity. They are so closely related to each other that the first one brings the second one as it is mentioned by Guus Extra and Kutlay Yağmur (2002) in their discussion paper called *Language diversity in multicultural Europe* by saying "The concepts of language and ethnicity are so closely related that language functions as a major component in most definition of ethnicity" (p. 17).

Because of the existence of many other languages in Britain, language issue keeps its place as a controversial one that has been argued for centuries. Users of minority languages have some doubts about their own languages since English is the common and dominant language in Britain. Migrants mostly see English as a threat to their own languages as it is powerful enough to drop shadow to the existence of minority languages. Actually, usage of English as a common language does not mean that other nations lose their identities and unite under a common language. It does not mean that they integrate with the language that they newly learn and construct new identities by having a sense of belonging to this language. Migrants live an identity conflict here since they know very well that languages have roles in constructing identities. Carol Trosset (1993), who has studies on the importance of Welsh language and Welshness, touches upon the same issue in her study *Welshness Performed*:

Some Welsh-speaking nationalists say that because the English-Welsh have become anglicized linguistically, they have also been anglicized culturally and are no longer Welsh in any sense. It is fairly easy to see that this is not the case; Southeast Wales though English-speaking, remains

culturally Welsh and distinct from England. It is among these English-Welshman that the personal identity conflict becomes the most apparent. (p. 32)

There is a point to note here that their fears are unnecessary since these minority groups also bring varieties to the English language. It can be claimed that migrants not only bring their own languages to the island of Britain but also change English in a way by their own accents or dialects (Wright, 2009). Their interference to English with their own accents or dialects shakes the integrity of English language since it loses its originality. Britain can be accepted as a land in which many different accents or dialects can be seen than any other lands on earth where English is also spoken. David Crystal (2010) says in his essay *Language Development in British English* that “[...] there is more regional accent variation in Britain, relative to the size and population of the country, than in any part of the English-speaking world [...]” (p. 27).

Beside this variation, Crystal also draws attention to the fact that accents or dialects that are used by migrants give some clues about their own identities and hometowns. According to him, accents or dialects can be indicators of their separateness and distinctiveness from native British people. In this point, he (2012) claims that “The primary purpose of an accent is to identify where someone is from, geographically or socially. It is a badge of belonging — and its strength lies in the fact that it can be used in circumstances where other markers of identity fail” (p. 27). Upon his interpretation, it can be emphasized that one can decide about other’s national identity by looking just at his language. After looking at spoken languages, one can say that someone is from an Arab country since he speaks English in one of Arabic accent or dialect. By the same token, it can be said that someone is from Turkey since he also speaks English in a Turkish accent or dialect.

In Britain, there is an increasing number of regional accents due to the fact that there is an increasing number of ethnic groups. It is hard to speak about a “single, exclusive national identity” in Britain (Keating, 1999, p.73) as there is the unification of multiple nations. Crystal (2012) mentions about a new phenomenon in Britain since:

“In Liverpool, there used to be only ‘Scouse’; today we can hear Chinese Scouse, Jamaican Scouse and an array of accent mixes reflecting the growing cosmopolitan character of that city. There are well over 300 languages spoken in London now, and the English used by these ethnic communities inevitably reflects the linguistic background of the speakers” (p. 30).

It means that each nation has a different language and each language has a different accent that shapes the identities of its speaker. This diversity of accents becomes a reason for the birth of RP (Received Pronunciation) in Britain. Since English language starts to be insufficient to provide a unity in itself because of the existence of regional accents, RP is given life to create a common English language among whole British settlers without making any discrimination as British or non-British. Its producers are in the aim of creating a unity in terms of the pronunciation of English words as English becomes a language where everyone can speak it with his own accent. RP is given place at schools since Britain does not want to lose English language’s popularity because of other accents (Skandera, Burleigh, 2005). Since national identity and language are related to each other, they do not want to lose their British identity by losing their English language. In order to realize a whole Britishness, native British people try to keep English language alive with its origin as there is a known fact that continuity of languages is possible with the protection of them.

To sum up, the meaning of Britishness is not same for everybody in Britain and many people define it in a different way. While some of them see it as a new profit, other ones see it as a loss in terms of their national identities. At this point, Britishness cannot be possible in Britain since its root suffers because of the negative definition of it. It also becomes insufficient to keep its originality since there are different national identities, ethnic minorities and languages in Britain who try to live together at the same time. Unless all of them accept Britain



as their first nation and its language as their own language, a whole Britishness cannot be possible as it will come to the point of decaying among people. As long as its citizens accept it with a full identification, the sense of belonging to Britain will never occur as there will be a continuous discrimination from British to non-British.

## References

- Ajtony, Z. (2012). *Britain and Britishness in G. B. Shaw's Plays: A Linguistic perspective*. UK: Cambridge Scholar Publishing.
- Bhikhu, P. (2009). Introduction: The Britishness Question. Gamble, A., and Wright, T.. (Ed.) *Britishness: Perspectives on the British Question*. Uk : Oxford Printed.
- Bradley, I. (2007). *Believing in Britain: The Spiritual Identity of Britishness*. New York: I.B. Taurus & Co Ltd.
- Burkett, J. (2013). *Constructing post-imperial Britain: Britishness, 'race' and the radical left in the 1960s*. UK: Palgrave Macmillan.
- Crystal, D. (2010). Language Developments in British English. Higgins, M, Smith, C, and Storey, J. (Ed.) *The Cambridge Companion to Modern British Culture*. New York: Cambridge University Press.
- Extra, G., and Yagmur K. (2002). *Language Diversity in Multicultural Europe: Comparative Perspectives on Immigrant Minority Languages at Home and at School*. Paris: Unesco.
- Gamble, A., and Wright, T. (2009). Introduction: The Britishness Question. Gamble, A., and Wright, T.. (Ed.) *Britishness: Perspectives on the British Question*. Uk : Oxford Printed.
- Keating, M. (1999). *The Politics of Modern Europe*. United Kingdom: Edward Elgar.
- Korbmacher, M. (2017). *Britishness and the Media. Evaluation of the role of news media in creating, reinforcing or challenging notions of Britishness and belonging*. Grin Verlag: Open Publishing GmbH.
- Prabhat, D. (2018). *Britishness, belonging and citizenship: Experiencing nationality law*. Great Britain: Policy Press.
- Saggar, S., and Sommerville, W. (2012). *Building a British Model of Integration in an Area of Immigration: Policy Lessons for Government*. Washington, DC: Migration Policy Institute.
- Skandera, P., and Burleigh, P. (2005). *A manual of English Phonetics and Phonology: Twelve Lessons with an Integrated Course in Phonetic Transcription*. Germany: Gunter Narr Verlag.
- Storey, J. (2010). Becoming British. Higgins, M., Smith, C., and Storey, J. (Ed.) *The Cambridge Companion to Modern British Culture*. New York: Cambridge University Press.
- Trosset, C. (1993). *Welshness Performed: Welsh Concepts of Reason and Society*. London: The University of Arizona Press.
- Ward, P. (2004). *Britishness since 1870*. USA: Routledge.
- Wright, L. (2009). The Languages of Medieval Britain. Brown, P. (Ed.) *A Companion to Medieval English Literature and Culture, C.1350 - C.1500*. UK: Blackwell Publishing.

## GENİŞLETİLMİŞ ÖZET

İngilizlilik kavramı yıllardır tartışılan konulardan birisi olmuştur. Bir kişiyi İngiliz yapan ya da ona kendisini gerçek bir İngilizmiş gibi hissettiren şeyin ne olduğu konusunda değişik görüşler öne sürülmüştür. Kimisi için Britanya adasının içinde yaşamak buna yeterli olmuşken, diğerleri için oranın kültürünü, dilini ve değerlerini kendi kültürü, dili ve değerleri olarak benimsemek yeterli olmuştur.

Bazı düşünürler tam bir İngilizliliğin mümkün olamayacağı kanatindedirler. Çünkü Britanya adası birçok ulusu, etnik azınlığı ve dili aynı anda bünyesinde barındırmaktadır. Britanya deyince akla ilk gelen İngilizler olsa da İrlandalılar, Galler ve İskoçyalıların da oraya büyük katkısı vardır. Britanyayı Britanya yapan sadece İngilizler değil, İrlanda, Galler ve İskoç toplumlarının bir arada yaşaması olmuştur.

Britanya, İrlanda, İskoç ve Galler gibi ulusların dışında, dışarıdan da göç alan bir adadır. Etnik azınlıkların en çok bulunduğu yer neresi diye düşünüldüğünde akla ilk gelen yer Britanya'dır. Çünkü Britanya'da; Pakistan, Hindistan, Bangladeş gibi ülke insanların varlıklarından da söz etmek mümkündür. Bunların çoğunun köle ticaretiyle getirildiği öne sürülse de kendi rızasıyla Britanya topraklarında yaşayan birçok etnik azınlık vardır.

Britanya'yı oluşturan bu gruplar Britanya'nın bütünlüğüne zarar vermektedir. Farklı ulus ve ülke insanların aynı anda Britanya'da olması demek Britanya'nın orijinalliğinden uzaklaşması demektir. Bu toplumlar Britanya'ya gelirken kendi dil, kültür, gelenek-görenek ve değerlerini de beraberinde getirmektedir. Dolayısıyla Britanya'da diller, kültürler, gelenek-görenekler ve değerler kaynaşması ve çatışması söz konusudur.

Britanya, en çok dil bütünlüğünün bozulmasından endişe etmektedir. Çünkü dil ve ulusal kimlik aynı anlama gelmektedir. Bir ulusun dilini kaybetmesi, o ulusun kimliğini kaybetmesiyle eş değerdir. Farklılıklara ev sahipliği yapan Britanya için dil kaybı olası bir durumdur. Çünkü, diğer diller İngilizce'ye kendi lehçe ve aksanlarıyla müdahale etmektedirler.



## YAYIN İLKELERİ

1. Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi (J-EAST), Nisan ve Ekim aylarında olmak üzere yılda iki sayı yayınlanan ulusal hakemli, online yayın yapan akademik bir dergidir.
2. Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi, eğitim bilimleri, öğretmen yetiştirme, uluslararası ilişkiler, iktisat, işletme, ekonometri, maliye, siyaset bilimi, sosyoloji, kamu yönetimi, psikoloji, tarih, Türk dili ve edebiyatı, felsefe, hukuk alanlarında ulusal/uluslararası düzeyde bilimsel bir niteliğe sahip, özgün araştırma, kitap değerlendirme, editöre mektup ve derlemelere yer verir.
3. Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi, Açık Erişim ilkeleri gereği, makale yollama, değerlendirme ve yayınlama süreçlerinde yazarlardan hiçbir ücret talep etmemektedir.
4. Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisinde makaleler Türkçe ve İngilizce olmak üzere iki dilde yayınlanabilir. Türkçe dilinde yayınlanan makaleler için İngilizce genişletilmiş özet istenmektedir. Derginin tüm sayılarına online (Dergi Arşivi bölümünden) ulaşılabilir.
5. Dergiye gönderilen makalelerin başka bir yerde yayınlanmamış veya yayınlanmak üzere aynı anda başka bir dergiye gönderilmemiş olması gerekmektedir. Doğu Anadolu Sosyal Bilimlerde Eğilimler Dergisi yayınlanmak üzere kabul edilen makalelerin tüm yayın haklarına sahiptir.
6. Dergiye gönderilecek makalelerin sadece journalofeast.hu.edu.tr adresindeki "Makale Gönder Sistemi"nde açılan hesaba yüklenmesi gerekmektedir. Editöre ya da Yayın Kurulu üyelerine ve posta ve e-posta olarak gönderilen makaleler resmi başvuru olarak kabul edilmemektedir.
7. Dergiye gönderilen yazılar Editör ve Yayın Kurulu tarafından ön incelemeden geçirilir. Ön incelemede uygun bulunmayan makaleler hakemlere gönderilmeden reddedilir. Süreç konusunda hakemler sistem yoluyla bilgilendirilir.
8. Ön inceleme sonucunda uygun olduğuna karar verilen çalışmalar bilimsel açıdan değerlendirmesi için alanında uzman iki hakeme gönderilir. Hakemlerden ikisinin de olumlu rapor vermesi durumunda eser yayınlanır. İki hakemden biri olumlu diğeri olumsuz rapor sunarsa makalenin yayınlanıp yayınlanmayacağına kararı, alan editörüne bırakılır. Gerek duyulması durumunda çalışmalar, hakemlerden gelen eleştiri ve öneriler doğrultusunda önerilen düzeltmelerin yapılması için yazarlara sistem üzerinden geri gönderilebilir.
9. Hakkari Üniversitesi öğretim üyeleri dergimizin doğal hakemleridir.
10. **Dergiye gönderilen çalışmaların içeriğinden yazarlar sorumludur. Yazılardan doğabilecek herhangi bir hukuki sürecin sorumluluğu sadece yazarlara aittir. Ayrıca yazarlar dergide yayınlanan eserlerin açık erişimini kabul ederler.**
11. Dergimize gönderilen çalışmalar öncelikli olarak intihal programlarında kontrol edilmektedir. **İntihal oranı % 20'nin üzerinde olan çalışmalar değerlendirmeye alınmamaktadır.**

## YAZIM KURALLARI

1. Makalenin tamamı Times New Roman, 12 punto, tek satır aralığında yazılmalıdır. Makalenin sayfa yapısı üst, alt, sağdan ve soldan 2.5 cm olmalıdır.
2. Paragraflar arası boşluk önce ve sonra 0 nk olmalıdır. Paragrafın girintisi 1.25 cm olmalıdır.
3. Makalenin başlığı bütün harfleri büyük, koyu ve ortalanmış olarak yazılmalıdır. Başlıktan sonra çalışmanın yazıldığı dile göre özet yazılmalıdır. Özet 250 kelimeyi geçmemelidir.
4. Özet 10 punto ve italik olmalıdır. Özetten sonra en çok 5 kelimedenden oluşan Anahtar kelimeler eklenmelidir.
5. Çalışmanın diğer dildeki başlığı (ana başlık Türkçe ise İngilizce, İngilizce ise Türkçedir), özeti ve anahtar kelimeleri aynı şekilde yazılmalıdır.
6. Çalışmanın ana başlıkları koyu ve tamamı büyük harflerle, alt başlıkları ise sadece ilk harfleri büyük ve koyu olarak yazılmalıdır. Başlıklar 1./1.1/ 1.1.1. şeklinde numaralandırılmalıdır.
7. Giriş bölümü yeni sayfadan başlamalıdır. Sonraki başlıklar ise bir satır atlanarak devam etmelidir.
8. Tablo içi metinler önce ve sonra 0 nk ve 10 punto olmalıdır. Tablolarda dikey çizgilere yer verilmeyerek tabloların sayfanın ortasına hizalanmasına dikkat edilmelidir.
9. Sonuç ve Kaynakça bölümleri de yeni sayfadan başlamalıdır.
10. Makaleler, 10000 sözcüğü geçmemelidir.
11. Türkçe makalelerde Türk Dil Kurumu'nun sözlükleri ve yazım kılavuzu dikkate alınmalı ve mümkün olduğunca Türkçe sözcükler kullanılmalıdır. Alana özgü yabancı dildeki kavramın/terimin Türkçe karşılığı kullanılırken ilgili kavramın/terimin ilk kullanıldığı yerde yabancı dildeki karşılığı parantez içinde verilmelidir.
12. Makalede 'Kaynakça' kısmından sonra 750-1000 sözcükten oluşan bir özet bulunmalıdır. Makalenin dili Türkçe ise geniş özet İngilizce, İngilizce ise Türkçe olmalıdır. Geniş özet, 12 punto büyüklüğünde, "Times New Roman" karakteri kullanılarak hazırlanmış olmalıdır. Bu özet alt başlıklar içermemeli ve tek sütun halinde belirtilen uzunlukta olmalıdır.
13. Makalelerin APA6 formatına ya da kendi disiplinlerine uygun olarak (özellikle dipnot ve italik/koyu yazılması gereken ilahiyat ve diğer sosyoloji bilimleri alanları) hazırlanması gerekmektedir. **Yazım kurallarına ve formata uygun hazırlanmayan çalışmalar doğrudan reddedilecektir.**